8
8-F
7 M

6
10 M
30

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

80 — 50 — A — 23.
A
32

6
10 H
30

LAVRENTII

VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINAN-DI REGIS ARAGO-NIAE LIBRI TREIS.

6. 10. H. 30

C. SILVANVS GERMANICVS ANtonio Fuccaro Auguſtenſi uiro magnanimo.

VETEREM REIPVBLICAE LITterariæ cladem, tot tãtiſq; hactenus bonorum uocibus cõclamatam, iure omnes, dum memoria repetimus, & cõquerimur, & mœroribus tandem impares ſilemus. Etenim perq̃moleſta omnibus recordatio hęc eſt: & quæ admirationis plus omnino habeat, q̃ par eſſe uideat: miſerationis uero nunq̃ ſatis. Mediusfidius quid per crudeliſſima Gothorum, Longobardorumq; illa tẽpora, in ſumma Italię calamitate, tot annos flagrantibus bellis integrum ſupereſſe potuerit: cum rei nullius q̃ ferri, flammæ, direptioniſq; maior ratio habita ſit: atq; ita in rem omnẽ paſſim Romanam ſæuitum, ut plane neſcias, hominibuſne, an abſolutiſſimorum monumentis ingeniorum plus damni illatum, & an his aut illis, an utriſq; bellum potius indictũ fuerit. Neq; minus etiam librorum iacturam tam grauem æui quis iniuriæ aſcripſerit. præſtantiſſimorũ autem uigiliæ atq; adeo eorum, quibus poſt illa florere contigerit, quo nam fato aut ueterno affectæ perierint, aut in tenebris delituerint, non intelligo. Quando ante alios Laurentius Valla, uir ea eruditione, ut linguam latinam iam prope afflictam, nutantemq; ſuſtentarit, hoc malũ ſubrepẽs, reuiuiſcenſq; magna ex parte ſenſit. nec profuit ars mira libros excudẽdi, eo iam tum etiã prodente adinuẽta. Siquidem hiſtorias ab eo cõſcriptas, uix eſt unus aut alter qui perlegerit: cũ ſint tamẽ opus æque ſua ipſius materia/ac emẽdatiſſimi ſcriptoris ingenio perceximiũ: Iuuerit ſane Valla noſtros homines utraq; facũdia, & Thucididis fermè fuerit aſſecutus ſententias: in Herodoto uix ſeruatas hiſtoriæ leges cuſtodierit: Homerum alio quãdoq; impetu, nec iiſdem pedibus migrare permiſerit: fictam Conſtantini principis donationem contenderit: dialecticam Romanis

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſaltem dialectis eloqui compulerit, libros de elegantia latini ſermonis in barbariem audacter inſtruxerit· dum hæc ipſa hiſtoriaꝝ uolumina (etſi quota pars eoꝝ quæ ſcribenda propoſuerat) principem ſibi locum· nec omnino niſi ſummum iure uendicent, tantumq; poſthac exuperent, quantū uix dū cognita ut ſuſpicerētur meruere· Ea uero cum apud me tanq̃ uinculis coherceri piaculum ducerem, indignūq; putarem, & Laurentium & Ferdinandum pręcellentis Aragoniæ regē exēpli, parta ſibi gloria fraudari, tibi dedico, ac ſub tuo ædita iam demum nomine, pleriſq; omnibus impertio, ob id potiſſimum / ꝙ perquādignus haberis, cuius auſpiciis fama tam ingentium uiroꝝ in medium progrediatur· Et cui per imortalem deum diſerti labores, uiri ſine controuerſia doctiſſimi, q̃ bonarum litterarum cultori, doctorum ſimul & ſtudioſoꝝ amatori conſecrentur rectius? Cui deniq; præclara facta regis iuxta prudentiſſimi / atq; etiam opulentiſſimi / q̃ tibi? qui animo magno elatoq; nihil minus q̃ opibus polleas, quibus munifice / ac ſapienter uti noueris, quod tam eſt rarū q̃ ſpectatū· Vanáq; Græcorum quorundam ſententiam ſumma tua cum laude reddideris, ſemina uirtutum nec in domo / nec in ciuitate diuite ineſſe poſſe affirmantium· Sed iam deſinam, præſentis inſtituti oblitus, ne dum Laurētii / Ferdinandiq; laudibus ſuccumbendi trepidus abſtineo, tuas æque tantas audaci concepiſſe animo iure arguar· Vale·

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI IN HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE LIBROS PROOEMIVM.

IN GRAVI DILIGENTIQ; HIſtoria rerum geſtaꝝ, quanta ſit uel ſcriptori difficultas, uel lectori utilitas: & ſi pleriq; conditores oratoriæ artis, quæ hiſtoriæ mater eſt, atq; hiſtorici ipſi libroꝝ ſuorum principiis teſtantur: tamen detrahunt nobis philoſophi, quidem & ii permagni ac peruetuſti, cum multum in prima tum plus in poſteriore parte, anteferentes hiſtorico poetã, q̧ dicant illũ propius ad philoſophiam accedere, quia in generalibus uerſetur, & propoſitis factis exẽplis in uniuerſum præcipiat. ut Homerus, qui nõ tam ſuperioꝝ uiroꝝ geſta narrat, q̄ quo modo futuri boni ſapienteſq; efficiantur, inſtituit. Hiſtoricum enim tantum narrare qualis unus quiſpiam, aut alter fuerit, ueluti Thucidides, qui geſta Periclis, Lyſandri, aliorũq; nonnulloꝝ ſui tẽporis ſcribit. Ita primas partes tribuunt philoſophis, ſecundas poetis, tertias poſtremaſq; hiſtoricis. Ego uero cũ huic nequaq̄ opinioni aſſentiar, tamen poetis multo plus q̄ illi faciunt tribuo, adeo ut eos aut comparẽ philoſophis, aut anteponam. Sed non cõtinuo hiſtoricis præferam, ac ne fortaſſe quidem conferã. Decet enim opus quod aggrederis libero ore defendere. Itaq; primũ poetas cum philoſophis, deinde cum hiſtoricis, tũ hos ipſos cum philoſophis cõponam. Principio ſiquid momenti antiquitas habet, ut certe habet, poetæ philoſophis, imo ſophis antiquiores fuiſſe repperientur. Siquidem Homerus, atq; Heſiodus non modo ante Pythagoram, qui primus philoſophus, ſed ante illos quoq; ſeptem qui ſophi, ideſt ſapientes uocati ſunt, extiterunt. Qđ ſi in eadẽ materia & hi & illi uerſantur, profecto apparebit plus eſſe penes priores q̄ poſterio-

res authoritatis, laudis, dignitatis: an non in eadem materia utriq; uerſantur? Quid enim habent hi, qui ſe ſtudioſos ſa- pientiæ uocãt, quod poeta non tractet? Nonne Empedocles, Aratus, Lucretius, Varro de naturalibus ac cœleſtibus diſ- putarũt? Non Vergilius de aruis, uinetis, arbuſtis, anima- libus, animiſq; etiam defunctorum, adiuncta phyſica ra- tione cecinit? Non multi de medicina uerſibus conſcripſe- runt? Quid autem quod ad moralem pertinet Satyri aliud q̃ diſputando, præcipiendoq; mores informant? ad quem ipſum finem Tragici, Comici, cæteriq; poetæ? ſed ſub per- ſona tendunt. Nã de dialetica ſcribere uerſibus quodãmodo ineptum ſit, utpote dura quadam ſcientia & aſpera: quanq̃ non defuerunt, qui & de hac / & de cæteris liberalibus arti- bus poemata panxerint. Quare quiſquis eſt, qui poetas, nõ dico in numero philoſophantium non ponat: ſed cur exiſti met minus iis qui ſe peculiariter philoſophos appellant, hoc nomine dignos eſſe? qui etiam priores philoſophari cœpe- runt: & ubi ab iſtis differunt melius philoſophãtur. Habet enim inſtitutio illa ſapientiæ ſub perſona miram quandam authoritatem; & quaſi maieſtatẽ, cũ eximia modeſtiæ laude coniunctam; ut apud Homerum cum legimus quid egerũt, dixeruntq;, Neſtor, Agamemnon, Priamus, Hector, Ante- nor, multo magis ad uirtutem incendimur, q̃ ex ullis phi- loſophorum præceptis. Adeo ipſum quoq; authorem tacita quadam caritate complectimur. Nam pręcipere aliis uelle, fere odioſum eſt, qđ arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim noſtra ſublimis ac ſuperba, ut rectam præcep- tionem tanquã a ſapiẽtiore dedignat᷑ accipere. ſic eidem ob- lique per exempla & blande ſubeunti acquieſcit. Cum pręſertim illa uelut pictura perſonarum, & ſpem inducat ani- mo, & ſtimulos æmulationis incutiat. Ex quo Horatius non tantum ſuo iure, ſed uere de Homero loquens, poetas uno eodemq; in loco, non modo philoſophis comparat, in-

quiens, Rurſus quid uirtus, & quid ſapientia poſſit. Vtile
propoſuit nobis exemplar Vlyſſem, uerum etiam antefert,
cum inquit. Quicquid ſit pulchrum, quid turpe, quid utile,
quid non. Plenius ac melius Chryſippo & Crantore dicit.
Qd' ſi uel pares uel potius ſuperiores philoſophis cenſendi
ſunt poetę. Reliquum eſt, quare non ſint hiſtoricis maiores,
ne dicam pares, oſtendant: in quo illud pro noſtra in poetas
beneuolentia donamus, hiſtoriam non fuiſſe poeſi priorem:
etſi prior fuit. Nam ut apud Latinos priora ſunt annalia
q̄ poemata: ſic apud Græcos & Dares Phrygius & Dictys
Cretenſis, ſi uere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec
fieri poteſt ut poetę figmenta ſua, non in rerum geſtarũ ue-
ritate, uelut fundamentis ædificent. Nam nequid de anti-
quis hiſtoricis dicam, quorum eſt Trimegiſtus, quem Mer-
curium putāt. certe Iuppiter ipſe in columna aurea, ut eſſet
monumētum poſteris, geſta ſua perſcripſit. Sed hoc ut dixi
donamus, ſatis habemus demonſtrare, cum idem ſit propo
ſiti hiſtorico quod poetæ ut proſit, etiam delectet. Nimirum
tanto robuſtiorem eſſe hiſtoriam quanto eſt uerior. At non
uerſatur circa uniuerſalia, imo uero uerſatur. Nulla enim
alia cauſa huius operis eſt, q̄ ut per exēpla nos doceat. Vnde
a Cicerone his uerbis laudata eſt. Hiſtoria teſtis tēporum,
lux ueritatis, uita memorię, magiſtra uitæ, nũcia uetuſtatis.
An eſt quiſq̄ qui credat admirabiles illas in hiſtoriis oratio-
nes utiq; ueras fuiſſe, & non ab eloquenti/ac ſapienti opifice
perſonis, temporibus, rebus accommodatas? quibus nos elo-
qui & ſapere docerēt, qd in eius natura perſonaȝ grauiſſima
teſtimonia, qd laudes, qd uituperationes, qd multa alia do-
ctrinæ atq; ſapiētiæ plena? nonne in uniuerſum pręcipiunt?
Neq; uero ſi ſolam, ut ſic dicam, cutem rerum reſpiciamus,
ſemper poeſis tendit ad uniuerſalia. Nam Pyndarus, Simo-
nides, Alcęus, aliiq; lyrici ſingulorum laudes, & quidem ui-
uentium, ne dicam mercede, cecinerunt. Elegiacos & eorum

ſimiles tranſeo, qui ſuos amores plerūq; tractauerūt. Et cōtra Xenophon magis optimi regis effinxit, q̄ uerā Cyri expoſuit uitam. Nam de Eſopo taceo, qui fabellas proſa oratione cōpoſuit. Pudor me tenet & reuerētia Homeri atq; Vergilii, plura de hac re exequendi. Ideoq; iam hiſtoriam comparabo cum iſtorum, qui nobis litem intentant philoſophia, quorū nemo merus profeſſuſq; philoſophus cōparandus eſt, neq; Homero Græcus, neq; Vergilio Latinus, imo ne Salluſtio quidem ac Liuio nonnulliſq; aliis hiſtoricis. Etenim quantū ego quidē iudicare poſſum, plus grauitatis, plus prudētiæ, plus ciuilis ſapientiæ in orationibus hiſtorici exhibent, q̄ in præceptis ulli philoſophi. Etſi uera fateri non piget, ex hiſtoria fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam poſtea alii in præcepta redegerūt: plurima morum, plurima omnis ſapientiæ doctrina. Siquidem hiſtoricos philoſophis priores fuiſſe docuimus: & ſi diuinoꝝ quoq; hic facere mentionem uolumus: & Moſes hiſtoricus, quo nemo prior ſcriptor extat, nec ſapientior. & euangeliſtæ, quibus nihil ſapientius, nil aliud q̄ hiſtorici ſunt appellandi. Verum ut contra gentiles gentiliū documentis agamus, ſicut ſuperius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem ubi queſtio eſt, Quintiliani teſtimonio confirmemus, qui ait. Neq; ea ſolum quę talibus diſciplinis continent, ſed magis etiā quæ ſunt tradita antiquitus, dicta & facta præclare & noſſe, & animo ſemper agitare cōueniet. Quæ profecto nuſq̄ plura maioraq;, q̄ in noſtrę ciuitatis monumentis reperiemus. An fortitudinem, fidem, iuſtitiā, continentiam, frugalitatē, cōtemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, q̄ Fabritii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, aliiq; inumerabiles? Quantum enim Græci præceptis ualent, tantum Romani, quod eſt maius exemplis. Vbi ſunt qui utilitatem hiſtoriæ cauillantur? quam maiorem q̄ in philoſophia eſſe, & ratione & authoritate conuincimus. Poſtquam de utilitate ſatis diximus, ſupereſt ut aliquid adhuc, quæ

pars prima a nobis propoſita erat, de difficultate dicamus• Oportet in hiſtorico eſſe, præter ipſam mirabilem quandam & multis ſane dotibus exaggeratam ſcribendi ſcientiam, alia multa ſine quibus nō poſſit ſuum munus implere. Primum in cognoſcēda re, ſolertiam/acumen/iudicium• Nā quotus quiſq̧ gerundis rebus, qui ſcribit interfuit• Qui uero interfuerūt ii non modo, ſi a diuerſis partibus ſteterint, inter ſe diſſentire ſolent, ſed etiam ſi ab eiſdem• Raro nanq̧ eadem res a pluribus eodē modo narratur, partim ſtudio aut odio, partim uanitate, cum aliqua quæ ſcire poterat neſciens uideri uult ſcire, uel non uult uideri neſcire, partim credulitate, cum aliis quibuſcunq̧ referētibus temere credidit• Vix enim fieri poteſt, ut unus omnia quę in re gerenda contingunt, ſenſibus ſuis perceperit• Nonne igitur ad huiuſmodi ueritatem eruendam hiſtorico opus eſt non minori accuratione/ ac ſagacitate, q̄ aut iudici in depræhendendo uero ac iuſto, aut medico in præuidendo morbo atq̧ curando• Deinde ubi nō aliena ſed tua notitia niteris, tuumq̧ ipſius teſtimonium profiteris, quantæ curæ ac diligentiæ eſt efficere, ne illi parti cum qua eras, ut Timagenes & Dicearchus in hiſtoria Alexādri, ut Xenophon in hiſtoria Cyri iunioris, ut Oppius Hirciuſue in hiſtoria Cæſaris, fauere uidearis• Nam de his, qui de ſuis ipſorum geſtis ſcripſerunt, non attinet dicere hoc tempore, neq̧ de iis qui olim ab aliis ſcriptas hiſtorias retractāt tantū, atq̧ expoliunt• nō ueri, ut quibuſdam placet, dicendi hiſtorici• Poſtremo quāta eſt opus ad hanc rem fide/atq̧ cōſtātia, nequid maleuolentiæ, nequid inuidię, neq̧ terrori• rurſus nequid gratiæ, nequid ſpei, nequid p̄cibus, nequid ambitioni, nequid authoritati tribuas• utiq̧ cum de tua/aut de paulo ſuperiore memoria ſcribas• & de his quibus cum uiuis, aut de eoꝝ parentibus ac neceſſariis, in quo haud dubie & poetis & philoſophis hiſtorici ſunt anteponendi• Hæc nos in uniuerſum ad cōmendationem hiſtoriæ, hiſtoriciq̧ ſatis eſt eſſe prę-

fatos.: de p̄ſenti aūt materia, aut de me priuatim dicere nihil ſane uiſum eſt • Sed quoniā de Hiſpano rege locuturus ſum Ferdinando, qui primus e Caſtella regno Aragoniæ potitus eſt, aliquid de ipſa Hiſpania altius repetam •

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE LIBER PRIMVS.

c VROPAM TERTIAM ORBIS terrarum eſſe partem fere traditum eſt:eamq; Africa haud multo maiorem. Nõnulli fecere mediam, Africa illi ſubiecta eorum qui tertiã uolunt. Quidam nõ ſecundam magnitudine dicunt eſſe, ſed primam. Nos uero receptam opinionem, & plurium authoritatẽ de numero ſequẽtes, ſicut magnitudinis queſtionem in ambiguo relinquimus: quia parui refert hic de ea pluribus dicere, ita palmã Europæ tribuimus in omni prope genere dignitatis. Quod niſi & planum eſſet, & aures Latinorum Græcorũq; aſſentirentur, multis doctorum hominum teſtimoniis demonſtrarẽ. Nunc publica perſuaſione cõmuniq; conſenſu contentus ſum. Ipſa autem Europa nuſq̃ aptius conuenientiuſq; initiũ ſumere dicẽda eſt, q̃ ubi primũ ſe ab Africa dirimit, non flumine aut monte, ut alibi fit, ſed freto Oceani & Mediterranei maris, hoc eſt in Hiſpania, quam caput Europæ: etſi illa triũ digniſſima eſt, caput orbis terrarum fateri licet. Ex quo pleriq; in deſcribendo orbe, ab Hiſpania ueluti a capite incœperunt. Neq; eſt, quod aliqui dicant mundi caput in oriente eſſe, pedes uero in occaſu, ad quẽ uergit Hiſpania, pluſq; ineſſe dignitatis ubi lux oritur, q̃ ubi tenebræ. Nam ſi cœli cardinem, & ut Græci dicunt polũ, conſideremus, qui ſeptentrio eſt, profecto non caput pedeſq; ſpectãdi ſunt, ſed dextera, a qua occaſum, & ſiniſtra, a qua ortum cõſtat eſſe. Neq; idem dici de antartico polo in contrarium poteſt. Si enim proprium rotæ eſt circumagi in dextrum, nimirum articus caput erit, in cuius dextrum, non

antarticus, in cuius leuum, mundus rotatur. Verum ſicut ad cœlũ Hiſpania, qua uergit in occaſum in dextra eſſe cẽſenda eſt, ita ad ipſum orbem terrarum quia certiſſimum eſt caput Europæ, caput nominari poteſt, nihil obſtante eo, quod de dignitate oriẽtis opponitur. Nam nullius rei principium eſt ſuo fine præſtãtius. Neq; alibi prius oriuntur tenebræ, q̃ ubi prius orta eſt lux. Et in oriente ut dies ita nox prior eſt, ut ab eis etiam tenebræ uenire uideantur. Oriens uidet primum ſolem quaſi florẽtem, occidens poſtremum quaſi fructiferũ: illi dant lumen, nos accipimus, ab illorum hoſpitio prodit, a noſtro excipitur, de iis ad nos, de nobis ad eos commeat. Sed ſuperuacuũ eſt de hac cũ orientalibus contendere, qui nullũ certum locum, ubi apud eos pars orbis tertia recte incipiat, poſſint oſtendere, ut nos in Hiſpania facimus, quam iure meritoq; caput debere dici Europæ, terrarumq; probauimus. Hanc Romani cũ rerũ potirent̃, in duas diuiſere prouincias, Citeriorem, Vlterioreq;. Quarum utraq; ſuas regiones certis diſtinctas finibus, ac uocabulis habebat, quæ hodie pene mutata ſunt, ut neceſſe habeam, cum præſentibus futuriſq; hominibus ſcribam, non priſcis nominibus uti, ſed noſtro ſeculo, ac iam longa ætate uſitatis: ſi ab omnibus legentibus intelligi uelim, ut ueteres quoq; ipſos uideo factitaſſe. Nam & hæc & cætera loca fere diuerſis ſubinde uocibus appellata ſunt. Et uetus ſermo nihil aliud eſt, q̃ uetus loquendi conſuetudo. Quis enim in Italia, in qua ſumus, ꝓ his uocibus quib9 utimur, intellligat nũcupantem Brutios, Lucanos, Sãnites, Campanos, Volſcos, Equos, Hernicos, Vmbros, Ethruſcos, Gallos, Boios, Inſubres. Vt admirari ſoleam, unde factum ſit, ꝙ regionum prope omnium ſint imutata nomina, cum urbibus ſua fere conſtent. Itaq; in hac re nõ uetuſtatis authoritatem ſequar, ſed noſtrorum temporum conſuetudini obſequar. Sed in hac ipſa conſuetudine opus eſt iudicio. Nam ut Florentiam potius dixerim q̃ Fluentiam, & Ferrariam q̃ forũ

Arrii, & Papiã q̃ Ticinum, & urbem Caſtellum q̃ Tiſernũ, & alia multa: ita non Ianuam ſed Genuam, non Cumas ſed Comum. Nam Cumæ iuxta Baias non extant. non Barcinonam ſed Barcellonam, non Siciliam niſi inſulam/ quam Homerus uocauit ſuo iure Trinacriam. In ſuperioribus enim & ſi autoritatem ex libris repetere poſſumus, eam tamen cõſuetudo diuturna ſuperauit. In poſterioribus autem uſus loquendi cum ipſa autoritate ac uetuſtate conſentit. Igitur Hiſpania/cuius partes/regioneſq; magis q̃ urbes/alia ſortita ſunt nomina, nõ tam quinq; in regna diuiditur, q̃ quinq; regibus paret, Caſtellæ/Aragoniæ/Portugalliæ/Nauarræ/Granatæ. Multo omniũ latiſſimum eſt Caſtellę, q; obuerſum fere oceano duobus ueluti brachiis/Portugalliam/ Granatamq; complectitur, ſiniſtro Granatam/ in mediterraneo mari, dextro Portugalliam/quod eſt multo longius. Nam Vaſcones/Galliamq; attingit, quæ nunc a Germaniæ quadam gente Frãcia dicitur, res omnibus, niſi Hieronymus tradidiſſet, futura ignota. In Caſtella ex omnibus potentiſſima eſt Iſpalis, quã uulgo Sibiliam dicunt. In Portugallia Oliſſipona, quod nomen ab iis corrũpitur, qui uelut ab Vlyſſe Vlixbonã dicũt, neſcientes Vlyſſem illius uiri nomẽ, ſed ſic a Latinis eſſe corruptum, pręterea Vlyſſem illuc non nauigaſſe: poſtremo hãc uocem, ſi græcam originẽ ſectari libet, ab equis ductam. Ibi enim a multis eſt Græcorũ/Latinorumq; traditum, equas Fauonio, qui idem Zephyrus eſt, flãti obuerſas tempore certo concipere, cumq; partum eſſe perniciſſimum, licet trienniũ non excedat. Opinor Homerum ſecutos, qui iugales Achillis equos ad Oceanũ Zephyro patre genitos tradit. In Granata/urbs eiuſdem nominis, quæ regioni nomen dedit, olim uocata. Ab interno autem mari ſecundum Carthaginem incipit regnum, quæ ab urbe Valentia, ſicut de Granata diximus, nomen accipit, quia caput regni eſt, omnium Hiſpanię urbium, ut fertur, amœniſſima, olim Romanorum colonia:

poſtea nō minima ex parte Cathalanoꝝ, nam utriuſq; gen-
tis proprie eadem eſt lingua: finitime alioquin/ iunctiſq; litto
ribus, quorum tractus parum differūt. Sed in mediterraneis
multo plus poſſidet Cathalonia, cuius metropolis quidem
eſt Terracon, celeberrima uero Ilerda, ualidiſſima autē atq;
pulcherrima Barcellona. Eius finis ex altero latere ad mon-
tes Pireneos extenditur, & ad Narbonenſem uſq; prouinciā
quæ nunc uulgo tantum prouincia dicitur, licet non ſeruatis
uſq; quaq; limitibus. A tergo autem harum duarum ſedet
Aragonia ueluti maxima natu/& primigenia ſororum, a qua
proprie rex appellatur, cuius metropolis eſt Cæſarauguſta,
ubi reges ab eius archiepiſcopo/qui primus regni dicit̄, dia-
dema accipiūt. Horum lingua ſimilior eſt mediterraneis Ca-
ſtellanis, a quibus magna ex parte cinguntur, q̄ Cathalanis/
aut Valentinis. Et de origine quidem horum nominum/non
putarem faciundum, ut redderem cauſam, niſi quædam de
ea litteris tradita ſcirem, quæ mihi non plane probantur, ea
tñ iudicio alioꝝ relinquam. Atq; ut de Cathalonia de qua ue-
tuſtior eſt narratio, q̄ de Aragonia. Nam de Valentia/quæ
nomen antiquum obtinet, nihil quęritur, prius dicam. aiūt
fuiſſe Rogerium quendam/cui cognomen erat Cathalo, ad
debellandas Hiſpanias/a Carolo Magno, miſſum cum ma-
gno exercitu/ac flore Galliarum, eumq; cum uix quicpiam
Hiſpaniæ ſubegiſſet, breue intra tempus morbo extinctum,
cum ſumma poſt eius obitum pernicie ſuorum. Vnde parum
ueriſimile eſt, ab hoc uiro prouinciæ nomen impoſitum, quā
non ſubegerit, & a qua quodāmodo ſubactus ſit. Non enim
calamitatis acceptæ/ſed partæ gloriæ teſtimonio debet no-
men eſſe prouinciæ. Quapropter non me pœnitet eius ſentē-
tiæ eſſe, ut hoc nomen non recens ſit, ſed admodum uetus, cū
legamus certe apud Plutarchū in uita Sertorii, urbē quandā
ægregiam illic fuiſſe, nomine Cathalonem, & eius incolas/
Cathalonios nuncupatos. Qd̄ autem latius ſit propagatum

id nomen, non eſſe mirandum. Nonnulla ſunt exempla documento, ut ea ipſa quorum modo memini, Valentia/Granata/Francia/& Aprutium/apud ueteres una urbs erat, quam uulgo Teranum uocant, ubi adhuc reliquię antiquitatis extant, cum dicitur antiſtes Aprutinus. At nunc non urbē modo ſed ingentem quoq; prouinciam complectitur. Et Campaniam a Capua dictam, multos autores habemus. de ueteri Campania loquor, quæ nunc terrā laboris/ideſt culturæ dicitur, non de ea/quæ cur ita uocetur, non aliam/ꝗ ignorationē puto fuiſſe cauſam, quēadmodū illā Italiæ partem/quę olim Græcia maior dicebatur, uocare Siciliam. Quid alia longius quærimus? ipſa Aragonia/de qua dicere ſecundo loco propoſueram, ſi iſtis credimus, appellata eſt a fluuio quodam/ eius nominis, qui illic ortus Iberum influit. In cuius uicina loca/ Chriſtiani uim hoſtium deuitantes fuga ſe receperāt. Ego ut de hac ſecunda ſatisfaciam, non ſatis implet apud me nominis fidem, aut tantulus fluuius/aut talis cauſa. Ideoq; malim dicere aliunde deſcendiſſe illam uocem, uel ex eo ꝙ legimus apud Ptolemeum fuiſſe populos, quos Iberus interfluit, nomine Aurigones. Nempe ubi media Aragonia eſt. Nā confutare eos, qui dicunt Terraconem / quaſi terram agonum, & Vrgellum / quaſi urgens bellum, & Barcinonam/quaſi barcam nonam, aliaq; ridiculæ ethimologiæ/Gręca/Latinaq;/ ac Barbara miſcentes, ineptum ſit: ſatis ſuperq; falſitas ſe ipſa cōfutat. Quod genus ſunt ea, quæ de Hercule in Hiſpania narrantur, quæ ne longius repræhendā, ſat erit Plinium audire, qui de naturali hiſtoria ait. Vniuerſa autem quæ de Hercule ac Pyrene/uel Saturno tradunť, fabuloſa in primis arbitror: quæ iterum appellat portentoſa Græciæ mendacia. Hæc nos tot uerbis diſſeruiſſe de iis regnis, in quibus noſtra materia uerſatur, non fuit alienum. Supereſt quinta & minima pars, regnū Nauarræ, cuius præcipua urbs eſt/Pempolon, partim Hiſpanis aliis / partim Auſetanis / Vaſconibus / Aquitaniſq;

circundatum. Ideoq́ ſicut Aragonia/nulla ſui parte pertingit ad mare. Vbi non nihil mirandum eſt, quod tã parua regio/per ſe cum exiguis aliquot aliis populis ſuã linguam habet adeo abhorrentem a cætera Hiſpania, ut nõ magis abhorreat Hebrea/uel Græca. Nam & Granatenſium/quæ & ipſa diſcrepat/ut hæc lingua, non alia eſt/quam Syrorum/Afrorum/Maurorum, a quibus anguſto traiectu/diuiſi ſunt: & a quibus leges & inſtituta cœperunt. Reliqui enim Hiſpani/ & ſi differunt ſermone, tamẽ ita/ut Itali inter ſe/ut Galli/ & Germani differunt. Cæterum horum quattuor Chriſtianorum regum/ præter Portugallenſem/alii ex eadem ſtirpe/ ideſt/ ab eodem auo progeniti ſunt, qui fuit rex Caſtellæ tantũ, ut cæteri maiores/nomine Ioannes. Is duos filios ex uxore Helianore/Petri filia, ſororeq́ etiam/ex matre Ioannis/& Martini, qui tres gradatim reges Aragoniæ fuerunt, Heinricum & Ferdinandum genuit, morienſq́ regnum Heinrico primigenio/per manus tradidit. Hic cum eſſet in omni uirtutũ genere, cuicũq́ optimorum regum par/in bellica laude maioribus reſpondere non potuit. incõmoda ſemper/ac prope perdita ualetudine: Quo minus ei proſperitas corporis in fratre impigro iuuene/ & generoſi/ac regii animi/grata erat: minuſq́ hominem ob id fraterne tractabat. Quod ille moderate ferens, quantum licebat ſe a regia frequẽtanda abſtinebat, & quia in belli artibus/ celſioribuſq́ uirtutibus non dabatur, in his mediocribus ſuã indolem oſtendebat, affabilitate/liberalitate/conſiliis dandis/ re familiari augenda/ liberis erudiendis/ corpore exercendo. Brutus auunculi odium, ſuſpectas uirtutes habẽtis, ſimulata deuitauit inſania. Maioris tamẽ operis eſt, illud aperta uirtute deuitare: & odium pariter & inuidiam uincere. Augebat autem ſuſpitionem regis (nihil eſt enim regum animo ſuſpicatius) quod uidebat fauorem/ ſtudiumq́ populorũ propenſum in fratrem, non modo quod optima ualitudine/ quod tanta animi indole erat, uerum etiam quod prouentu filiorum fęlix

uidebatur · Nam rex aliquandiu prolem cum nõ ſuſtuliſſet,
tandem Mariam ſuſtulit, quã certe tres/quattuorue filii Fer-
dinandi/ætate antecebant· Alfonſus/qui poſtea in regno Ara
gonum patri ſucceſſit ; Ioannes qui Nauarræ regnum adep-
tus eſt· Henricus/qui magiſter ſancti Iacobi· Et Sancius qui
magiſter Calatrauæ/fuerunt· Nam Petrus multo minor cæ-
teris fuit, tanto iunior Maria/quanto maior Helianote ſorori
bus, quarum altera fuit regina Caſtellæ ; altera Portugalliæ·
Ita rex/aut orbus / aut unicæ pater/& fratris / & populorum
animum/tum ſibi / tum filiæ pertimeſcebat · Ideoq; proceres
omnes/ac ciuitates iureiurando adegit , ad profitẽdam illam
regni heredem ; futuramq; reginam · Hanc deinde adhuc in-
tra infantiæ annos/Alfonſo prout licebat per ætatem deſpon
dit, adductus quidem ne regnum paternum/in extremam fa
miliam delaberetur, neue fratrem populoſq; irritaret , aſcito
ſibi pro genere homine peregrino, ſed tamen non ex minima
parte/ propter mirificam in Alfonſo puero (erat enim q̃ illa
maior quinq; annis)indolem/& incredibilem gratiam, adeo
cõmodiorem filium ſibi optare, ſe nõ poſſe dicebat· Enimue-
ro Alfonſum non in ea modo ætate puerili uterq; parens, ſed
quoad uixerunt, unice certatimq; dilexerunt/amarunt/com-
plexi ſunt/ita ut alii liberi, res enim erat minime obſcura, etiã
ſi excellenti omnes indole ; tamen nihil eſſent ad Alfonſum/
non minus ob alia carum/q̃ ꝙ filius foret· Ea erat in uſu & cõ
ſuetudine benignitas/ſuauitas/probitas, ea in ſermone prudẽ
tia/moderatio/iocũditas: is in rebus agendis uigor, ea magni-
tudo animi, is contemptus pecuniarum/appetituſq; amicitia
rum & gloriæ· Quæ omnia & decor oris/& membrorum con-
cinnitas/habilitaſq; condiebat · Ea deniq; in parentes pietas/
obſeruantia/crederes nihil eum magis ſtudere , q̃ ut illis gra-
tum facere poſſet· Hanc ipſam obſeruantiã/ pietatemq; in re-
gem quoq; tranſtulerat · Ex quo per cauſam ſponſæ familia-
rius eo rex , arctiuſq; q̃ patre utebatur , & ut generum regis

immo & regni ſucceſſorem/præcedere uolebat. Sed profecto raro reſpondent euenta propoſitis noſtris, ut intelligere poſſimus, cõſilia humana utiq; diuina ratione ſuperari. Alter fratrum ſperat ſe relicturum Mariam ſuam Caſtellæ reginam, cum alter frater/qui non ſperabat, ſuam Mariam relicturus eſſet. Ille putat ſe hos coniuges regni ſui facturum heredes, & hic qui non putabat ſui facturus erat. Nam non ita multo poſt/regina concepit, & filium edidit, cui rex impoſuit nomẽ qd fuerat patris. Huic puero/& ſi iure naturę & paterna uolũtate debebatur regnum, tamen filiam non aliter q̃ primigeniam/quod nomen proprium eſt eius, cuius futura ſucceſſio eſt, pater uocari præcepit, & teſtamento cauit, neutiq̃ alium filio, ſi orbus liberis decederet, q̃ ſororem ſuccedere. Verum nato regni herede/ & ſi filia plurimũ uidebatur amiſiſſe, plus tamen eius ſponſus, cui iam deſperandum erat/non modo regnum/uerum etiam ſponſæ coniugium rege defuncto. Nã quomodo reginam collocaturã miſſe nuptum filiam/priuato potius uiro/ q̃ uel alicui ex Britannia, quam nunc Angliam uocant, principi unde ipſa traheret originem. In quod poſtea periculum deuẽtum eſt, atq; adeo de nuptiis actum erat, niſi puella/alium uirum ſe/q̃ Alfonſum accepturam pernegaſſet. Et hoc iam declarato Aragoniæ rege Ferdinãdo, nedum ideo adhuc priuatam uitam agente non metueretur, ſed quemadmodum præter ſpem Alfonſo regni ſucceſſio obuenerat: iterumq; præter opinionem de manibus exciderat. Ita ad poſtremum præter ſpem opinionemq; regnum aliud adeptus eſt: ut iam tunc a pueritia uarietatem fortunæ/ quam pleraq; uita expertus eſt, auſpicaretur. Sed de Alfonſo poſterius late dicendum erit, nunc ad patres reuertamur. Non fuiſſe autem abhorrentem ab re bellica Henrici regis animum, uel ex eo patet/q affecta ualetudine comparauit exercitum, quem aduerſus Granatenſes educeret, atq; eduxiſſet/niſi grauante morbo celerius opinione hominum exceſſiſſet e uita. Hanc

certe ſecum tulit laudem, q pro relligione bellum ſuſcipere
deſtinaſſet. Reliquit autem & filii & regni autores/tutoreſq;
ſecundum reginam/treis ſibi maxime ſpectatos: Sancium
Rodericum Daualos/præfectum militiæ, quo ſine contro-
uerſia/nemo erat illa tempeſtate apud regem/nec integrior/
nec ſtrennuitate præſtantior. Petrum Valaſci/& Rogerium
Lopizum Stuenigam. Ei defuncto/ubi Ferdinandus cum
omni cætu procerum/regio more iuſta perſoluit: reliquum
erat, ut is qui futurus eſſet rex, uoce præfecti militiæ nun-
cuparetur. Quem autem is nuncupauerit, inſtituto patriæ/
pro rege habetur, & eius uocem cæteri cum læto clamore ex-
cipiunt. Sed hic tunc quid ageret heſitabat, & ſi regnũ puero
datum uolebat. Monebatur autem cum ſuo ipſius iudicio,
tum procerum populorumq; fremitu. Non enim eſſe ex uſu
regni expectare donec anniculus adoleuerit, ſi modo adole-
ſcere daretur, cum Ferdinandus iam adultus pręſto ſit, expe-
ctare qualis puer ille ſit euaſurus, cum aſſit is/qualis uoto ex
petẽdus eſſe, cõmittere regni gubernacula regiis ſatellitibus:
& eum qui ſit rege/patre/fratre/regali animo clarus/excludi
a paterno regno, ac ſubiici cum tanta ſobole regii generis, libi
dini tutorꝝ, ut per ſpeciem adminiſtrationis/in exilium agãt,
in carcerem coniiciant, in necem cum omni ſtirpe pręcipitẽt,
quo ipſi impunius tyrannidem occupent, uel fato uel fraude
extincto pupillo, ut florẽtiſſime domus familia/breui tẽpore
omnis in nihilũ recidat. Præſtare igit͛ ut Ferdinandus ſucce-
dat in regnũ, illudq; poſtea Marię primigenię fratris, Alfon-
ſoq; primigenio ſuo, quos prius iurauerãt populi/in ſe regna-
turos/p manus tradat, aut Ioãni ſi dignior/q regnet uidebit͛.
Hęc atq; huiuſcemodi uerba exaudiẽs pfectus, ut tenebat ma
nu uexillũ, ſtabatq; ante Ferdinãdũ/atq; oẽm cętũ, uti ſe oi in
uidia exolueret, quẽ/inqt/me iubes fili regis Ferdinãde nũcu
pare regẽ: te ne, an Alfõſũ, an Ioãnẽ. Fecit hac interrogatiõe/
qd ipſe erat in aliena, illũ in ſua ipſius cã arbitrũ. Hic reſpõſũ

10

illud omnium ſeculorum memoria dignum ; & uox æternis litteris dedicanda ; ac neſcio an niſi in fabulis ſimile factum/ aut par inueniri queat ; ſacro quodam rebus humanis exem-plo ; ut diſcerēt homines plus pietatem/officiūq; in ſuos eſſe, q̄ regnum. Cuius tamen rei fama per omnes ferme terras/nō minus q̄ pro merito eſt peruagata tot cauſis/ tanta occaſione/ tanto hominum conſenſu/ad tantam ſpem uocatus ; non in-tegritatem animi flexit, non conſilium diſtulit, non uocem proferre dubitauit. Sed protinus/ecquem, inquit, alium nun cupabis/q̄ Ioannē? Qd ſi nō audes me imitare ipſum, aſſum-pto in humero infantulo ; ſicut erat ſtatura ſublimi, ex loco ſuperiore exclamauit : Ioannes eſt rex. dicite omnes, rex Ioan nes. Quam uocem admirati uniuerſi & ipſi ſubſecuti ſunt cla mantes identidem, rex Ioannes. Ita Ferdinandus hac conſilii celeritate, non dato hominibus ſpacio deliberādi, rapuit eorum excuſſitq; iudicium. At tacite defuncto regi exprobrauit in-conſultam ſuſpitionem, qui talem fratrem/ſe quoq; meliorē/ non belle tractaſſet, ac nequid/de animo eius in dubium re-uocari queat, omne reliquum uitæ tempus declarat Ferdinā-dum non aliter perſeueraſſe q̄ inceperat. Poſtea uero q̄ ſuæ fi-dei ac uirtutis ſub oculis omnium tale ſpecimen dedit, in ſe-quentibus diebus, cum uideret apparatum belli ſolutum iri, q nemo unus ad eam rem adminiſtrandam ſatis idoneus pu taretur, neq; proceres qui ex aliis nationibus/ in honorem rel ligionis/ ad id bellum conuenerant, decorum ſibi ducerent, ſub iis tribus/aut eorum aliquo/militare, ſe ducem pollicitus eſt. Atq; ita uolentibus/gaudentibuſq; cunctis ſumma geren-di belli ei defert. Cui ſe comitē itur; cū ingēti neceſſariorum ma nu pmiſit Sancius Rogeus eps Palentinus/nō indecorū ſibi exiſtimās p relligione arma tractare : uir maximi aīmi/maio-riſq; & cōſili & fidei. Hoc cōi amico niſi Ferdinād9 ac regina inter ſe trāſigūt, ut dimidiū regni/ qua pte ad hoſtes obiectū eſt, uelut fiduciarum ditioni, ac pcurationi Ferdinandi cedat ;

ſuumq; munus ſit rem bellicam adminiſtrare ; cætera quæ
extra periculum poſita ſunt reginæ obtemperent. Interea rex
barbarus / qui contra ſe parari bellum acceperat , poſtq̄ de
langore / mox de obitu regis certior factus eſt, defunctum
ſe periculo exiſtimans/inceperat iam nonnihil de cura remit-
tere. At ubi delectum Ferdinandum ducem comperit, uel ma-
gis timuiſſe dicitur, ꝙ non per alium/ut rex fuerat, ſed per ſe
eſſet bella geſturus , illoſq; ætatis ac uirium flore oſtentatu-
ros uirtutem , quoad poſſet per occaſionem ut ſe dignũ auo/
dignum patre/dignum fratre / dignum etiam regno / indica-
ret . Annixurus quoq; ut ſibi & autoritatem / & potentiam
compararet : igitur ad tranſmarinos reges mittit ut primo
quoq; tempore traiiciant auxilia , & omni humana ope iu-
uent / Hiſpanam circumciſionem , aduerſus incredibilem
Chriſtianorum multitudinem . in ea enim re poſitum decus
generis relligioniſq;, ne aut in ſeruitutem redigantur, aut ſa-
cra/ni trucidari malint , mutare cogantur . Etenim hunc re-
gem/tranſmarini ſacroſanctum & ſentiunt / & nominant, ꝙ
pro tutela relligionis oppoſitus eſt contra uim Chriſtianam/
in ceruicibus ſuis imminentem. Ipſe q̄ maximas poteſt, equi-
tanis/peditaniſq; copias cogit , omnes aditus / qua uenturos
hoſtes ſuſpicabatur intercœpit/interciditue , præſidia diſpo-
nit, oppida/caſtellaq; foſſis/aggeribus/propugnaculis / turri-
bus/ſtationibus/munit: omniq; & tormentorum / & telorum
genere inſtruit . Noſtro autem imperatori maiorem multo
belli molem fore, ſi tranſmarina mittantur auxilia , uidenti:
prima curarum fuit claſſem cõparare, atq; eam ad rationem
temporis inſtructam habere. Itaq; epiſcopum Palentinum/&
Laurentium Zuarem/magiſtrum ſancti Iacobi/ & generum
eius Garſiam Fernandum/ſecundum a magiſtro, quem ma-
gnum cõmendatorẽ uocant, cum maxima copiaꝝ parte p̄mit
tit. Ipſe Iſpali ad maturãdã claſſem aliquot dies cõſumit , qd
faciendũ ſit p̄fectum, is fuit Ioannes Henrix, docet. Summa

hæc fuit non minus pecuniam ad hoſtes / q̃ equos / arma /
milites ſubuehi prohiberet. Nam is corpora aduerſariorum
armantur; uireſq; adduntur: illa noſtroq; animi plerunq; ten-
tantur, & uelut exarmantur, & noſtræ rationes in diſcrimen /
perniciemq; deducuntur, ut poſtea re ipſa compertũ eſt. His
confectis, Ferdinandus cum reliqua parte exercitus uenit ad
caſtra, quę erant poſita ad Setanillium, quod oppidum in
media conuallę / iminentibus utrinq; rupibus / collibuſq; / deſ-
picitur. Ab utroq; latere / extra teli iactum / & licet in depræſſo
loco ſedeat, tamen in ædita aliquantulum / & circũciſa petra /
ſitum eſt. Flumine cuius idem quod ipſius oppidi eſt nomẽ,
petrę radices ſubluente pene circũfluum. Deniq; & natura &
opere egregie munitũ / ad oriẽtẽ Granatæ uergens: & iã appe
tebat ſolſtitium æſtiuum. multũ enim temporis exequiis ap-
parandis / conſiliis habendis / rebus componendis / extractum
erat. Ibi pro ſitu loci / quoniam cæteris tormentis / parum pro-
fici uidet Ferdinandus, turrim quæ muro admoueretur, exci
tare inſtituit: magnum opus & laborioſum. quippe ab eo loco
expugnanda urbs, qua tantum aditur, qui locus non minus
celſo muro / ac turribus / q̃ reliquus ambitus amne tutus eſt.
Interea cũ turris / muſculi / uineæ / cæteræq; machinæ / ut cuiq;
datum negocium eſt, fiunt. Ferdinãdus præter quottidianas
expeditiones / cum eadem copiarum parte / cum qua uenerat,
oppida duo / Prineam / & Pegũ / paucis diebus expugnat: erant
enim parua. Tum oppidum Zaram aggreſſus, poſitis ante
porta caſtris, aſperrime oppugnat, magneq; cum periculo /
multiſq; cũ uulneribus quottidie dimicabatur, & utrinq; nõ-
nulli cadebãt, cum noſtri primum replere foſſas, deinde arie
tibus muros ſubruere, poſtremo ſcalas admouere: illi con-
tra his omnibus noſtros prohibere niterentur, nec niſi tor-
mentis res / atq; omni genere miſſilium / agebatur. Sed
oppidani tinctis ueneno ſagittis utentes, noſtros ad uſum
ueneni uiciſſim compulerunt. Tandem hinc machi-

nis diſcuſſa muri parte; illinc ariete ſubruente turrim, intra tricęſimum diem/ex quo die obſidere cœptum eſt, deditionē facere coguntur; ut cum binis ueſtibus demigrent. Erant autem ad tria millia permiſcui ſexus / ætatiſq;, urbs militibus in precium laboris, & uulnerum diripienda conceditur. Trāſcribunturq; ibi incolæ, eiſq; ager Prineanus/Peganus/ Zaranus/pro cuiuſq; conditione/ac merito diuiditur; ſed ita ut nemo Agarenam linguam teneret, pro colono admitteretur; nequando ſermonis cōmertio Chriſtianis ac Barbaris / intercederet conſuetudo: quippe ad proditionem facillima occaſio. Hos Granatam uerſus abeuntes, & propter uxores / paruuloſq; liberos/ac ſenes tardius iter facientes, Didacus/ Demarius Adelitus, comparata omni Almuganeorum manu, de quo genere hominum poſtea dicemus, profectus a caſtris Setanillii, quæ aberant decem millibus paſſuum, aſſecutus eſt in anguſtiis quibuſdam, & ad unum omnes occidit, ſiue odio gentis, ſiue prędæ ſpe, q crederet eos aurum ferre, ſiue ulciſcendæ iniuriæ alicuius gratia, ſiue alterius perſuaſu/in uictoris inuidiam. Eum reuerſus Ferdinandus cum ad pœnam depoſceret, ac primos ſociorum. interponebant pleriq; preces, ut ueniam daret, quorum aliqui eo impēſius abſolutum optabant, ut inuidiam in Ferdinandum conflarent, qui tantū captiuorum e manibus dimiſiſſet. Hoc autem negante ſe ueniam dare poſſe, niſi fama periclitari uellet, ac fidem datam rupiſſe: reſponſum eſt a multis partibus / non permiſſurum exercitum / ſanguine Chriſtianorum / canibus illis parentari; reſq; iam ad ſeditionem ſpectabat. Ferdinandus qui ſciret multos adeſſe qui inuiderent: multos qui odiſſent: multos qui ob factioſam potentiam/non poſſent a ſe/utpote recenti duce, in officio teneri pronunciauit, Didacum/ ſocioſq; ſe donare quidem capitis impunitate, ſed non tamen crimine abſoluere, ac quantum in ipſo eſſet, unum Didacum ignominia notare, ut cū oībus quæ peccauit hac leui multa,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VIC. EMANUELE

tione decidat·Iam tum apparebat contumaces nonnullorum eſſe animos, & gloriæ ducis aduerſari · Sed huic eo tempore opus erat diſſimulatione & lenitate non ira aut ſæuitia·Dum hæc in mediterraneis aguntur, præfectus claſſis duas triremes dimittit, quæ ſiquas in traiectu barbarorum naues uiderint, intercipiant, ut quid apud hoſtes agitur explorent · Ille paucis diebus biremes duas Maurorum/curſum in Hiſpaniã tenentes, nactę inſequuntur · Quarũ altera quæ pergere auſa eſt, cum tota nocte eluſiſſet, demum albente cœlo/in poteſtatem triremium uenit, & ſe cum ſocia miſſas dicit, nunciatum quam ad diem præſidium expectaretur, percũctatumq; utrũ ſemel rex Granatẽſis/mitti auxilia uellet: an quod tutius per partes & furtim · Altera uero conuerſa uelificatione, eo unde uenerat relata, nunciat mare obſideri ab hoſtibus, quot autẽ nauibus inexploratum habere, duas ſe tantum Liburnicas obuiam obtuliſſe, cæteras putare in occulto eſſe, ſociam non dubitare a duabus intercœptam·Hæc ubi hoſtis accæpit, nõ per partes/ſed ſemel tota claſſe agendũ ducit, & eo diligẽtius naues inſtruit/ornatq; q Hiſpanas iam in ſalo eſſe audiebat, quas fallere toties in traiectu non poſſet·At noſtræ continuis poſtea diebus prænauigantes, omnem illam Africæ oram/ut certius rem explorent, compræhenſis aliquot nauiculariis negociatoribus/diſcunt accelerari nauium apparatum, quæ in Hiſpaniam ſubſidio mittãtur, ac duas & uiginti triremes iuſta magnitudine / ac iuſto numero militum/ quattuor eadẽ forma, ſed gradiores cũ ſexagenis ſingulas electiſſimis equis· Hoc explorato noſtræ confeſtim ad ſuum locum reuerſæ, lembum iterum eum ſecundo nuncio/ad præfectum mittunt, q rem doceat·Prę fectus non ita multis diebus cęteras naues in ſalũ deducit, ad eundem forte quo hoſtiles erant numerum· Paratiſq; iam antea rebus omnibus inſtruit/armatq;. Ad hæc complures onerarias cũ cõmeatu ampliore/ nequando mittẽdum pro eo longius foret, cumq; machinis, ſiqua ad mare

oppida expu-

oppida expugnanda eſſent. Comitabantur autem has q̄plura
nauigia minora. Nec diu poſtq̄ tranſitum obſidere cœperant
expectatum eſt. Nam uix ſexto die/duæ Liburnicæ noſtraꝝ
quæ procul magis q̄ cæteræ a freto aberāt, ſub ipſum ſolis or-
tum/conſpicantur claſſem hoſtium non longius a ſe q̄ duode
cim milibus paſſuum, nec a terra q̄ bis tantum. Datoꝗ pro-
tinus / quod conuenerat ſigno, ſociæ uenire feſtinant ad
tranſitum, quia hoſtium proras tendere uident / occupant,
leuatiſꝗ armamentis, ac ſuſpenſis remis/parati expectant, ut
aut retro tendere, aut priusq̄ littori appellant, conferere ma-
nus cogantur. Et iam erant dimidio fere/q̄ ab inicio uicinio-
res hoſtibus, modo quieſcentes, modo lente remigantes, atꝗ
interim/ita præfectus iuſſerat circiter iam horam diei ſec un-
dam cibum ſumentes. At Maurus cum ad primũ conſpectũ
totius claſſis aliquantum uela demiſiſſet, nonihil uel in deli-
berando, uel in pręparādo ſe ad bellum, curſum repræſſiſſet,
nauigationem deflectit, eo conſilio/ut triremes ab aliis ſeiun
gat, quę ſubſidio remoꝝ carerent, ne cum tot pariter nauibus
ſibi ſit dimicandum. Ita complicatis uelis in aduerſum pene
uentum/ſecundum terram remigare pergunt. Præfectus co-
gnito dolo, alio inuicem dolo utendum putat, confeſtimꝗ &
q̄maxime poterat furtim ſtrennuiſſimum quéꝗ ex aliis naui
giis/in trireme accitũ/iubet occulte quieſcere: nauigiaꝗ ipſa
de induſtria ſegnius ſequi, quaſi ſubſequi nequeant: dehinc
cæteris præcipit cum ſignum dabitur, non niſi remiges/æuo
multitudo diſſimulet/exclament, ueluti ſumpto animo/quia
illi fugere uideantur. Vehementius autem a noſtris/qui aſſe-
qui cupiebat, q̄ ab illis remigabat, qui & hoſtes fatigare uole
bant, nec ipſi cum triremibus pugnam detrectare, ſi aliter eo
quo tenderent, peruenire nō poſſent. Cum iam prope tribus
ſtadiis noſtri abeſſent, niſi ſicut erat conſtitutum clamorem
tollunt. Illi omiſſis remis uela faciunt, conuerſiſꝗ proris Ma
lacam petunt. Noſtri quoꝗ item faciunt, breuiꝗ tempore a-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſuis remotiores/q̄ ab hoſtili terrà/hoſtem adipiſcuntur. Tum
ille/prout præceptum ſibi erat, ne a latere/aut a tergo roſtris
nauium feriretur, quantum poteſt obuerſis proris/aduerſus
proras excipit, imbre ſagittaꝝ ad ipſum incurſum/ utrinq; in
alteros emiſſo. Mox coniectis ab Hiſpano in quācūq; dabat
Africanoꝝ nauem/ferreis manibus/res nō tam ſagittis/ ac ia/
culis/q̄ pilis/iaculiſq; gerebatur, utriſq; non modo pro gloria/
imperio/libertate/uita/ſed etiam pro relligione / annitētibus.
Addebat non leues illis ſtimulos, ꝓ in conſpectu ſuoꝝ / & de
eorum quoq; ſalute ac libertate pugnabāt: quos auxilia diu
expectantes, deſertum iri nefas uidebatur. Sed Hiſpani & ro
bore/& numero/& relligione ſuperiores/ magnā multitudinē
barbaroꝝ trucidāt, plurimiq; in hoſtilē claſſem iſiliētes, paſ/
ſim cedūt/capiunt/mergūt/aquis late cruore infectis. Tandē
aliquot nauibus expugnatis/cæteri effuſa fuga terrā petunt,
areniſq; proras impingunt: malentes uitæ/q̄ claſſi famæq; cō/
ſulere. Ita uicti/atq; exuti, quia uictores atq; inſtructi nequi/
bant, Granatenſibus auxilio uenerunt. Hæ naues partim ab
ipſis/ne a uictoribus retraherentur, concrematæ ſunt, partim
a noſtris/ꝓ eas extrahere non poſſent, cum ex turri Carbona/
ria, quæ eſt in littoræ Malacæ, illuc enim impactæ ſunt, de/
fenderētur. Decem ex omnibus/aut in pugna/ aut in fuga cū
ſuis remigibus/nautis/militibus/ atq; omni armatura / captæ
ſunt. Præterea duę Hippagines integris equis/ornamentiſq;.
Nam totidem ex omni claſſe / cum rem inclinare uidiſſent,
occupatis aliis/atq; ſatagentibus/fugæ ſe mandauerant: quas
poſtea claſſis Portugallēſis/cū ſeptā oppidū in anguſtiis freti
poſitū inuaſit, repertas in ſicco/deduxit uacuas atq; abduxit.
Rex Granatenſis ubi accępit/ab auxiliariis ſuis/prælio naua
li male pugnatum, quoſdam non ex infimo loco uiros ex no/
ſtris corrumpit auro, quos ſciebat animo alieno a duce eſſe.
Abſtinebo nominibus eorum, quos enim nemo pro certo pec
caſſe conuicit, malignum ſit a me/ueluti certi criminis/con/

demnari, & quos dux ipſe putauit ſubticẽdos, ego quoq; ſubticebo. Verus ne rumor/an fictus fuerit, ii quos rumor tetigit/ipſi uiderint: ſatis certe dedecoris ſuſtinuere ex ea iſamia. Crediti enim ſunt ita rotas / axeſq; quibus turris innitebatur per certos homines uitiaſſe, ut ad primum ſtatim motum turris ſubſideret. Hoc ſatis ad impediendũ/atq; eludendũ/ illius anni conatum eſſe uidebatur, ita ut in reliquum tempus inferre bellum Ferdinandus/aut non auderet / aut non poſſet, aut minus cõmode poſſet. Turrim autem reficere etiã ſi cordi eſſet, ſi perfidia ſocioꝝ non diſſuaderet, ſi temporis ſpaciũ pateretur: tamen rem frumentariam / qua maxime laborabat exercitus, non permiſſuram/exiſtimabant. Siquidem multo exilior expectatione hominũ, illa æſtate meſſis fuerat: & exercitus/ex dimidio erat maior q̃ pro cõmoditate, adeo multitudo ipſa/nonnũq̃ ne uictoria potiamur in cauſa eſt. Ferdinandus ut lætus ex nauali uictoria / bonæq; ſpei / ac fiduciæ plenus, cum iam machinæ ad finem perueniſſent, ita ſollicitus ob penuriam rei frumentariȩ/non prius de expugnatione oppidi/ubi nonnihil dura proponebatur dimicatio, agendum conſtituit/q̃ milites animo ac corpore refeciſſet, præda ingenti boũ/atq; ouiũ, nam ſubtractus militibus cibus, non modo membris uires/ſed etiã animæ/quæ magis q̃ corpus pugnaruis ſubtrahitur. Paſcebantur autem ferme omnia pecua Granatenſium / in ualle Cartanæ / triginta a Setanillio millibus paſſuum. Hanc omnem multitudinem ſi poſſit, aut quantã maximam poſſit, erat ad triginta millia capitum bouini pecoris/& quinquaginta ouium, ut abigat/negocium dat Laurentio/& Garſiæ/quos ſupra diximus. Illi cum quattuor millibus equitum/leuiter armatorum/ totidemq; peditum / profecti, quinq; & uiginti milliaribus confectis / noctu in ualle quadam altis coarctata montibus, ſilentio ſede capta quieſcunt, ac de quarta uigilia/recentibus equis/iter peragunt, relicto/ad cuſtodiendas montium fauces/ præſidio duum mil

lium peditum, non quia eadem uia reuerti conſtituerent, ſed ut ab hoſte conſpecti/ii qui montes inſediſſent, ſpeciem præberent prædatoriæ manus, illac reuerſuræ, ignari tamen ipſi conſilii ducis ſui. Sed in difficili re domeſtici quoq; celandi ſunt, & perinde atq; hoſtes fallendi, præclareq; cum exercitu/ac populo agitur, ſi dum maiori parti bene cōſultum ſit, minori male conſulit: quanq̄ non defuit ad eripiendos e periculo ſocios cura, poſtq̄ prius conſilium fortuna approbarat. Facto ex improuiſo/in greges armentaq; Laurentius incurſu ſpacii ſatis ad cogendam prædam habuit, priuſq̄ ingens manus hoſtium/in apertis campis eum poſſet inhibere. Plurimi uel uiſo præſidio/uel ex alioꝝ uoce cognito/eſſe ad introitum uallis, qua prędones ueniſſent, illuc qua cuiq; proximum eſt recurrunt, ut reuertentem cum præda hoſtem intercludant, exuantq;. Laurētius interea collocatis in medio armētis/gregibuſq;, longiore uia/ſed tutiore/caſtra uerſus curſum intendit: oues quas ſequi nequibant/præter paucas, quas aut in equis/aut in humeris occiſas/diſcerptaſq; ſocii ferebāt, omnes omiſit, iubens ſuos illis parcere, tanq̄ aliquando commodius prædæ futuris. Ambo autem cum maiori equitatus parte curabant, in poſtremis Laurentius/& Garſias leuia cum inſequentibus aſſidue certamina conſerentes. Et cum aliquantū proceſſiſſent, ut ab inſequendo hoſtem cohiberent, & ſociis ſicut coniectura colligebant, aut circumſeſſis/aut circūſedendis ſuppetias irent: Garſias cum dimidio poſtremi equitatus redit: eos qui ad īſequendū ꝑperabāt, in uia fundit/fugatq;, & ad ſocios admiſſis equis peruenit, iam ſatagētes, & fraude locorum ab hoſtibus circumuentos: ſed conſpecto equitatu, qui iam ſubibat uallem, opinatus hoſtis/adeſſe omnes cum præda, undiq; per decliues colles/cum clamore decurrit, tranſitu prohibiturus. Idem quoq; noſtri/qui relicti fuerant, arbitrati/& a præſenti periculo nō nihil relaxat, recepto animo & ipſi deſcendunt, breuiq; ſuis iungunt. Hic in ea ualle acre

præliũ ſurgit, illis quaſi præda traducenda eſſet annittenti-
bus, noſtris anguſtias diſcrimenq; ſenſim inter pugnandum
euadentibus. Garſias dum in mediis telis uerſatur, ſiniſtra ei
ueru transfoditur. Tandem multis acceptis utrinq; uulneri-
bus; aliquot ex noſtris/multis ex altera parte interemptis, ſe
in tutum recepit, ſiue ꝙ hoſtis ſubſequi prędam putaret, quã
recuperare mallebat, q̄ cum iſtis abire uolentibus/pericli-
tari fortunam belli; ſiue ꝙ ad eos/qui abigerẽt pecora, redire
cenſerent magis ex uſu eſſe: ſed iam illi quoq; tuto abibant.
Ita utriq; diuerſis ex locis/ſub idem fere tempus/tertio q̄ pro-
fecti ſunt die, qui fuit Iouis, in caſtra/hora pomeridiana per-
uenerunt. Ea carne ſe exercitus illa nocte/quam peruigilem/
comeſſando atq; perpotando traduxit, in præteritum pauit,
reſeruatis in duos inſequentes dies iocinoribus, ꝙ diceret ioci
nora apud eos pro carne non eſſe. Compluribus diebus ea ſa-
gina refecto exercitu/cũ iam omnia in procinctu eſſent, Fer-
dinandus primo die/productis muſculis/foſſam exteriorem
repleri imperat, quo poſſit muris admoueri turris. Sed maio-
re negocio/ſecunda foſſa altero die oppleta eſt, oppidanis nõ
modo miſſilibus/ut priore die fecerant, impedire conãtibus,
uerum etiam eruptione facta/ſecuribus/ignibuſq;. Virtus ta-
men militis/& ſpes oblata diripiendæ urbis/omnia impedi-
menta uincebat. Tertio autem die/cũ omnes copiæ in armis
eſſent, paratis machinis/aliis ad ſubruendos muros, cũ hilari
uociferatione/turrim/quam extruxerant, qui iuſſi erant, mo-
liri cœperunt. Ea ad primum ſtatim conatum ſuccumbenti-
bus axibus/mox rotis/tota ſubſedit, & cũ magno metu/peri-
culoq; eoꝝ/qui & deſuper/& prope erant, reddito ſonitu pe-
pendit, acclamãtibuſq; ad ſubſidiũ pleriſq;, ii qui ĩcluſi erãt/
ꝓdire feſtinauerunt. Ad quem tam inopinatum/utriq; parti
caſum/noſtri ſtupuere/dolere/pudere, inter ſe lamẽtari, detri
menti tantum/quod accipiebant, dedecuſq;/ac queri proditio
nem & muſſitare, quiſnam author proditionis fuiſſet. Exul-

cerabat quoq; hanc indignationem letitia / atq; obſeſſorum, qui ex tanto ac tam præſenti diſcrimine erepti / animos tollebant, ferocioreſq; / quaſi uiciſſent, ſe oſtētabāt: deum pro ipſorum cauſa pugnare iactantes. Nam numen adfuiſſe, non caſum / aut fraudem interceſſiſſe exiſtimabant. Omnino nuſq̄ magis impie / atq; inexpiabiliter proditio graſſatur, q̄ in bello contra relligionis hoſtes. Vbi quæ ſibi ſucceſſerunt proſpera, ſcelere noſtrorum / ea diuinitus eueniſſe interpretantur, tegēte proditionem in poſterum quoq; tempus, eo qui ad prodendum noſtros ſollicitauit, atq; induxit. Ex quo fit, ut tam prōpto illi animo in bellum ruant, cupidiores interdum inferendæ plagæ / q̄ cauendæ, φ perſuaſum habent / ſe & occiſores / & occiſos in bello, magnā apud ſummū deum mercedē adepturos. Perculſus tanto caſu Ferdinandus / adhibet in conſilium fideliſſimos quoſq;, & ad eos refert / quid conſilii ſit ineundū. Dura inibatur ex omni parte ratio. Inquireret ſontes, quos magnos uiros eſſe ſuſpicabatur. At ne Adelittum quidem potuerat, ulciſci. Reficeret turrim. At magnum diſpendium / & ut in fame magis ac magis inualeſcente, indies militum contumatia proponebatur. Rediret infecta re. At non aliorum culpa, ſed ducis argueretur. Tunc Sancius epiſcopus, Ego, inquit, Ferdinā de a ſapientibus uiris accepi, ubi neceſſe eſt aliquid fieri, aut contra / ubi quid fieri poſſibile non eſt, ibi nullum relinqui conſultationi locum. Nos Setanillium obſidemus, fames nos obſidet, & quidem arctius, cum qua niſi quacūq; ratione decidimus, uereor ne nos antē expugnet, q̄ a nobis oppidū expugnetur. Qđ ſiquis morbus aut peſtilētia in tuo exercitu contigiſſet, profecto de mutando loco / atq; recedēdo non dubitaremus. Nūc fame in nobis orta idem facere dubitamus? plus q̄ peſtifero morbo, & quæ ad maiora ſcelera homines inducit, q̄ ullus morbus. Deficit nos res frumentaria, nec ſuffici aliunde poteſt. Cedamus igitꝰ neceſſitati, & quod effici nequit, non inſtemus efficere. Neq;

eſt ꝙ iſtũ diſceſſum putes tibi deformẽ fore. Tu terra mariq;
uictor redis: tu breui tẽpore maiora multorũ opinione feciſti:
tu quantũ in te eſt oppidũ hoc expugnaſti: ꝙ in manũ tuam
non uenerit, id non tibi ſed temporibus / ſed ſterilitati / ſed per
fidiæ ſociorũ / aſſignandum eſt. Pro re comperta habes dolum
uerſatum eſſe in turri ſubruenda; & pro cõperto habeas, licet
neq; aliter in reliquum tẽpus expectes; non iam in turri / ſed
in tuo capite. An huc uſq; progredi contentã ſceleratorũ auda
tiam cenſes? Erras ſi minoris audaciæ putas hoc feciſſe, q̃ tibi
uenenũ dare. Viuo rege cum procul abeſſes, a rebus agendis /
tamen multos patiebaris inuidos; & qui te perditum uellet,
quid eos nunc facturos ſuſpicaris? Quos maiorem ipſorũ ſpe /
potentiam / gloriamq; adeptus, offendis / ac torques. In quos ſi
inquirere ceeperis, quãuis non tantum in his p̃ſentibus cri-
men eſſe arbitror, ſeditionem in caſtris excitaueris, iocũdũq;
hoſtibus ſpectaculum præbueris, & extremum huius militiæ
actum fedaueris, plus habiturus apud populos detractionis
ex aſperitate ultionis / q̃ beniuolẽtiæ & laudis. Relinque itaq;
eos, qui te / qui nomẽ Hiſpanũ / q̃ relligionẽ læſerunt, hominũ
iudicio rumoriq; puniendos. Qd ſi neq; penuria rei frumenta
riæ / neq; ſociorũ perfidia nos manere permittit, & ſatis magna
cum gloria redimus, quid agendum eſt / niſi ut te domũ reci-
pias, cõparaturus in proximũ annũ / & fideliorẽ tibi / & cõmo
diore numero manũ. Hęc ubi Ferdinandus audiuit, iuſſit in
quartũ diem profectionem pronunciari. Interea ne læta om-
nino profectio eſſet hoſtibus, circũuectos agros / ferro / igniq;
uaſtari, quibus ob ſpem potiundi oppidi hactenus parci-
tum erat. Tertio die fumantibus quoquo uerſus ex incen-
dio Setanillianis agris, profectus cum omnibus copiis Fer-
dinandus ubi in campum Mauri peruenit, unde omnem
exercitum ſubiicere oculis poterat; iniit numerum militum,
recenſuitq; quod in aduentu non fecerat: equitũ ad triginta /
peditũ ad ſex & octoginta millia. Quod ubi egit, partẽ miſſã

fecit; partem ad certa loca hybernaturam dimiſit. Atq; ita
diuerſis itineribus/ut cuiq;/aut commodum/ aut imperatum
fuit, diſceſſum eſt. Dimiſſis copiis Ferdinandus ad curanda
opera pacis animũ intendit, & ubi apud populos/principeſq;
uenerabilis magis atq; carus iuſtitia ac ſapientia effectus eſt,
bellum reparat, coacto exercitu/non ex potẽtiſſimis ducibus/
magna queq; manu ſequente/ ſed ex medio ordine hominũ,
probatos non multos ducentiũ/cum minimo lixaꝝ/ calonũq;
numero. Nam hoc genus caſtra auget nõ aciem. Ideoq; mul-
to maior hic q̃ ſuperior fuit exercitus: ſed tanto utilior, ad ſex
decim tantum millia equitum / quadraginta peditum. Rei
quoq; frumentariæ/nam inſequens annus fertilis ſane fuit,
ita proſpectum eſt, ut nulla in parte Hiſpaniæ minor q̃ in ca
ſtris/aut penuria/aut caritas eſſet. Claſſis autem eo anno nul
la in ſalo/prẹter duas naues ſpeculatorias/fuit. Nam barbaro
aliam reficiendi/aut conſiliũ non fuit, aut fiducia defuit. Ve-
rũtamen per omne interim tẽpus/ Africani principes in Hiſ-
paniam clandeſtino traiectu/militem atq; arma ſummiſerãt,
prouidentes rei Hiſpanæ, ſi rurſus bellũ a Ferdinando infer-
retur. Hic cum Iſpali hyemaſſet, iam uere ineũte, edicit om-
nibus decurionibus/tribunis/præfectis copiaꝝ / ut in diẽ cer-
tum/præſto ſibi eſſent ad Eiſam; quod eſt oppidum finitimũ
hoſtibus. His interea diebus Helianor uxor/rariſſimi exem-
pli mulier / quotidie antelucana diligentia / nudis pedibus/
duarum tantum familiarum comitatu / uiſebatur ire ad ædẽ
diuæ Mariæ/cognomine cuſtodientis, quia maiorum memo
ria/delapſo illic in puteum infantulo quodam/ ad inuocatio-
nem matris / mota matre domini/ſuccreuit ad orã uſq; putei
aqua, & incolumem filium matri reſtituit. Hanc in ipſo di-
greſſu / maiorem immodum anxiam Ferdinandus cohortãs,
quid tu / inquit / uxor tantopere ſollicitudine mei / te affli-
ctas? Deus quem ſemper relligioſe coluimus, & cauſa optima
propter quam nũc in expeditionem eo/& apparatus belli / &

fides ſocioꝶ promittũt me tibi/ cum uictoria reuerſurum. Ex quo te bono animo eſſe/& non demiſſo decet: ne maritum in hoſtes euntem, infauſto proſequi omine iudicare. Nam deſyderium mei ſolabere aſpectu, colloquioq; cõmunium liberorum. Ex quibus Alfonſum abs te/ne ægrotum animum exulcerem, nolo abducere: fraudoq; me ipſum uoluptate, ut tu ea fruaris. Caueq; ſi me amas, ne liberi noſtri/ex tuo mœrore meſtitiã cõtrahãt. Qualis enim aſpectus eſt matrisfamilias, talis & totius familiæ eſt. In qua cohortanda accurãda/ſuſtinebis etiã uires meas, & in hac te militia exercebis, cum ego pro relligione/ pro gloria domus / pro amplitudine ueſtra/in alia militia ago. Tu uero mi Alfonſe/ etſi iucundiſſimum mihi erat indulgere tibi cupienti tyrocinium ſub patre duce, tamen ne matrẽ ſollicitudine tui maceres, apud eam manebis, donec rebus proſpere ire incipiẽtibus/illa te uenire permittat. Interea perge, ut facis, dare operam uirtutibus: & inprimis affectum quem mihi præſtabas, in matrem confer. Cito autẽ ut ſpero, & opto, te e caſtris accerſam, quo particeps ſis pater nę laudis. Hęc locutus, filios deinceps amplexus, oſculatuſq; abiit cum flore copiaꝶ uexillis præcedẽtibus, quoꝶ primum habebat imaginem domini noſtri in cruce pendentis, alterũ matris eius, cum angelo Gabriele/ conceptum ſpiritus ſancti annunciante. Tertiũ ſancti Iacobi, quartũ erat regni: deinde reliqua. Atq; hoc ordine a cętero exercitu exceptus eſt, ubi cũ pauculis diebus ſtatiua habita eſſent, Antichierã uerſus/ quæ ad Aquilonem Granatæ uergit, caſtra mouit. Cũq; in agrum hoſtilem peruentum eſt, magna uis ferarum excitata eſt/ex conſuetis locis propter diutinam/ ut fit in bello / deſuetudinem ruſticorum ab agris. Quæ fere ab agmine armatorum / in quod inciderant, fugientes, cum in aliud / & ſubinde aliud incurrerent, fugatæ / atq; exterritæ / hominum uociferationibus / tandem conficiebantur, aut uiuæ preſertim defeſſæ fugitando / in poteſtatem multorum /

manuſq; ueniebant· Cum aues etiam multæ/tãtis undiq; uo/
cibus/inuicem ad capiendam uenationem adhortantiũ,con/
fuſæ/attonitæq;/ac toties reuolando defatigatæ, aut haſtis in
aere percutiebantur,aut manibus humi rapiebantur · Hunc
in modum milites ludibundi uictoriam ob id prædamq; au/
gurantes,ut eſt illa natio auguriis dedita, in conſpectum An
tichereę uenerunt·Eſt autem id oppidum ad radices collis ac/
cliuæ , cuius arx ſaxo extructa in decliui ſupercilio urbi imi/
net,diſcluſa ab altiore colle/qui perpetuis montibus/ad iuga
Granatæ excurrit · Mediam uallem/ proxima petra fluuius/
magnis gurgitibus erumpens ſecat , intra teli iactum utriq;
colli uicinus , & muros/qua parte in plana ſe porrigunt , ra/
dens flexo alueo·Dicebat aliquando a ſuperiore colle ueniſſe
auxilia Antícherenſibus , cum obſiderentur , eoq; non reda/
ctos in deditionem,cum cibis iã armiſq; defecti eſſent·Hunc
locum cum imperator inprimis occupandũ duxiſſet,eps ſibi
id negocii deſumpſit, cumq; foſſa primũ/ & uallo in ſequen/
tibus diebus/per ocium muro/ac materia ad ſtaturam homi/
nis circũdedit · Idem fecit in inferioribus Ferdinandus mu/
nitionibus/quantum dabatur mœnia cõcludens , crebra nũc
huc nunc illuc oppidanorũ eruptione opus diſtinẽte· A tergo
partim iuncti carri claudebant,partim foſſa & uallum · His
confectis / aquatione ex fluuio oppidanos prohibere conſti/
tuit·Nam intra muros/unus puteus tantũ eſſe non ignoraba
tur, & is amarioris aquæ/quales fore cæteros/ ſi plures fodere
oppidani tentaſſent,credibile erat · Quottidie aũt acre pręliũ
conſerebatur,nec interdiu tantum/ſed noctibus quoq; , cum
illi porta/quæ ad flumen fert,egreſſi aquarentur·Et auertere
quidẽ curſum fluminis imperator uolebat,ſed plurimus ꝓpo
nebat labor/ac plurimorũ dierũ : uerũ mallebat milites in alio
exerceri ope · Itaq; de ſcđa uigilia/ꝑparato ceſpite/ac materia
ante portã/in citeriore ripa aggerẽ iaci iubet,ac ſtationẽ muni
ri,collocatiſq; tormẽtis, cũ ſagittariorũ cohorte/egreſſu portæ

oppidanos prohibuit. Qua ex re actum de ſalute obſeſſorum
erat, niſi magiſtra inuentionis neceſſitate a ſuperiore alueí
parte/ſuffoſſa tellure/aquam deriuaſſent, quæ curſum/ ne res
depræhēderetur, nō perferret. At nequa uia furtum hoſtibus
ſuboleret, totis noctibus de muro carrucis/ad capita uectiū
conſertis, quibus funes ad uaſa alligati inerant, aquabant. In
terea labore aſſiduo excitabatur machina, duo de uiginti car
ris impoſita/proceram ſcalā ſuſtinens, pronam nonnihil atq;
pendentem, ut ſtante extra intimam foſſam, machina procū
bens, ſcala ſeſe in muros/aut in turrim uſq; porrigeret, lata ab
imo ad ſummum/decem pedes; ita ſublimis ut in ea centum
armati poſſent inſiſtere. Subterq; intra machinam/ quaſi in
equo Troiano; totidē alii latebant/poſt illos priores, ſi turris
obtenta eſſet, aſcenſuri cum miniſtris/ rebuſq; ad expugnatio
nem/ad refectionem/ad curationem uulnerum / plagarumq;
neceſſariis. Duæ præterea minores utrinq; machinæ/quaſi co
mites/ſenis innixæ carris/ ex utraq; ſingulis ſurgentibus tra-
bibus/inſtar naualium malorum; quæ caueas in uertice, &
ut nūc in nauibus fieri uidemus; uelut capita ferebāt, recep-
turas quaternos arcubaliſtarios/iam delectos, & inter omnes
præcipue inſignes/quoꝝ ſinguli ictus / ſingulis aureis dona-
bantur: ita ut bini tenderēt per uices, bini ſagittarent: ne quē
in muris non modo conſiſtere, ſed ne membrum quidem
proferre permitterent. Fuit autem conſilium ducis / non ad
conſumationem machinam perducere, ſed animos hoſtium
oculoſq; fallere: facta in ſpeciem machina, ut cum compēdio
temporis/tum incolumitati ſuoꝝ cōſuleret alio genere expu-
gnationis. Ideo enim ratio agendoꝝ cuniculoꝝ/hoc enim ge-
nus expugnationis inſtituebat, & breuis & tuta habetur: q̧
hoſtis nullam ex aduerſo oppugnationem pręparat, & incau
tus/& nōnunq̄ dormiens opprimit̃. Sed acri eſt opus diligē-
tia, ne inſidię depræhēdant̃, ut tunc diligenter ꝓuiſum erat.
Siquidē ædificatio turris auocabat hoſtis animum ab oī alia

defenſione, & humus e cuniculis egeſta, poſt eam lignorum molem cõmode latebat, & ſonus ſuffodientium/ad ſtrepitum fabrorum non exaudiebatur. Et cuniculi quidem/a principio uni erant, mox in diuerſa tendebant: una uia quæ ad turrim effodiendã, altera quæ intra mœnia euaderet, ut pariter ſuccẽſa ac collapſa turri/ & a cuniculis erũperet, & ab exterioribus irrumperetur. Sed ut quottidianis depræhendimus experimẽtis, maximas/plurimaſq; oportunitates corrũpi/ac perdi uel minimis cauſis, ita ibi uſu uenit. Nam quidam ex iis/qui in ſtatione ripæ excubabant, forte totum diem in defodiendis cuniculis inſumpſerat, intempeſta autem nocte/ cum ad uicem uigiliarum excitaretur a ſocio, & quia ſurgere nolebat, increparet, irato ac maiore ſonio uocis excuſauit defatigationem, quia illo die ſolem non uidiſſet defeſſus, ac defodiẽs in ſepulchro ſtans, non iacens, humatuſq; cum nondum homo deſiiſſet eſſe: & cum effodit cuniculos, ipſe cuniculus factus eſſet. Ea uox a quodam/qui muros e regione cuſtodiebat, excepta eſt, ut ſunt acrioribus auribus/qui magis timent, ſtatimq; ad magiſtratus delata. Nec mora cæteris omiſſis ſumma cura/ nunq̃ intermiſſo opere/ ad cuniculos tertia nocte/ quo tempore a noſtris ceſſabatur, peruenerunt, eoſq; quantũ proxime caput ipſum poterant, obſtruxerunt. & adhibitis cuſtodiis/opus ſubterraneum/deſtitui coegerunt: & aliud ut ſic dicam ſupra murale, maiori ſtudio peragi. Et iam peractum prope erat, cum barbarus rex dicitur prope diem/ non modo ſe obſeſſos liberaturum iactaſſe, ſed etiam obſidentes oppreſſurum. Sic enim fore, ut non modo/ q̃ e fide regis erga ſuos/ aqua/telis/& nonnihil cibo defectos, ſed etiam q̃ dignitate faceret, & uenerat in ſpem hanc/propter imenſam hominum/ quam pręter aduectitiam/ex omni regno collegerat. Nam ſatis conſtat eam ad decem millia equitum/& cẽtum & uiginti millia/peditum fuiſſe, uix ullis impedimentis/ulliſq; calonibus/ac lixis/complurium mulieꝝ comitatu, quæ cum in uia/

caſtriſq; cibos

caſtriſq; cibos, tum in prælio potum, ſubminiſtrarent. Adeo nemini uiroꝝ uacabat fere niſi pugnare. Addidit etiam facto ſuperbiam barbarus: noluit ipſe huic expeditioni præeſſe, ꝙ diceret ab re eſſe regem, niſi aduerſus regem, exire in bellum: Quaſi uero non ſint, non ſolum alii principes, interdum maiores regibus, ideoq; regaliores, ut olim Romani imperatores. Sed certe, qui obſidet alterius regnum, ipſo rege obſeſſo non inferior cenſendus eſt. Ferdinãdum enim infantem eſſe Caſtellæ: ideo aduerſus hunc, duos Granatę ſe mittere infantes. Metu fortaſſis hoc fecit, qđ uideri uoluit feciſſe conſilio. Semper enim uitia noſtra, honeſtatis aliquo uelamento prętērimus. Infantes autem in omni Hiſpania regis filii uocanť: quem morem, ut alia plurima, ſuſpicari libet, ſumptum eſſe, e uetuſta Romanoꝝ conſuetudine, apud quos, ut Hieronymus prodidit, filii etiam grandes, a parentibus infantes uocitabantur. Niſi forte referimus ad Græcos, quoꝝ ſtudia fuiſſe in Hiſpania, reperio, qui idiſtincto uocabulo filios, pueroſq; appellãt παῖδες, ſicut uxores quoq; atq; mulieres γυναῖκας: quod fieri in pleraq; Hiſpania agnoſcimus. Hebrei quoq; filios, iam adultos & uiros, ut Dauid, Abſalonem, appellabant pueros. & ſane puer ab infante parum diſtat, cum infans etiã puer nominetur. Infantum igitur aduentu palam facto, per transfugas quoſdam Chriſtianos, perculſi ſunt animi noſtrorum. tum tanta multitudine, tum quaſi fato datum eſſet, ut dum in eo eſſet, ut caperetur urbs, tunc ipſi neceſſe haberẽt ab urbe recedere. Quos imperator exhortandos exiſtimans, aduocata concione, in huiuſmodi uerba habuit orationem. Quæ res nobis cõmilitones mei ſollicitudinem, ac metũ incutit, eadem mihi gaudium, ſiquid mihi creditis, pariter & ſpem facit. Spem inq̃ celerioris maioriſq; uictoriæ. Gaudium quidẽ qđ uideo nihil ſubeſſe proditionis in noſtro exercitu. Non enim tentaret fortunam belli hoſtis, ſi ſperaſſet ſe, ut ſuperiore bello, animos aliquoꝝ poſſe corrumpere. Itaq; & meę

fęlicitati, & ueſtræ uirtuti gratulor, ꝙ ueſtra pectora, ne ſollicitare quidem auſus eſt. Spem autem, ꝙ deleta ſemel hoſtiũ acie, oppidum hoc continuo in manus ueniet, cætera ſubſequentur: curſus uictoriæ ad Granatam uſq; perueniet. Neq; uero intereſt ueſtræ uirtutis, quos ex omni mihi numero delegi, quoſq; aduerſus, Cyri, aut Darii, aut Xerſis exercitum, educere auderem, extimeſcere hanc regis Granatenſis tumultuariam manum, & ex ignauiſſimis quibuſq; collectam, turbaq; nõ uiribus, aut ſcientia militari fidentẽ, atq; ex maxima parte inermẽ, neq; tam ad pugnandum, q̃ ad terrendum, aut aliquid per occaſionem faciendum miſſam, cui ne rex quidẽ ipſe credere ſe auſus eſt, ſine comeatu, ſine impedimentis, ſine bellicis tormentis. Quę ſi nos triduum intra caſtra cõtineamus, diſſoluaẽ ac redire cogatur. Sed deus prohibeat, ut illi nos in caſtris, uelut obſeſſos, qui obſidemus cernant, & terrere uideanẽ. Neq; ego multis mihi, ſed fortibus, ac bene armatis copiis opus eſſe duxi, cũ liceret multis uti. Mihi credite, ſi aliæ, nunc domo nobis auxilio, copiæ adueniant, & meo & ueſtro nomine aduentum earũ, dolorem auſum dicere, etiã miſſas facerem. Quæ enim laus eſt imperatori, atq; eius locis qui glorię ſtudeant, ſi nõ arte bellica uinceant ac uirtute, ſed numero? Potitur is quidem imperator atq; exercitus in hunc modum pręda, ſed quę generoſis animis multo dulcior eſt, gloria caret. At ego uos nõ modo ad maiorem gloriam uoco, ſed ad maiorem etiam prędam. Sicut enim cum maior numerus uincit, nõnulli exortes lucri ſunt, ita cum uincit minor, omnes afficiuntur emolumento. Nam ꝙ quidam dicunt, ſe mouere quaſi fatale ſit nobis, cum ad expugnandam urbem uentum ſit, expugnationem ipſam impediri. Id uero inane & ridiculum eſt, quaſi uero res, ſemper eodem ordine eant, cum plerunq; uideamus, ire diuerſo. An non ſuperiore bello expugnaui Zaram? non alia nõnulla oppida? Ergo non eadem illorũ quę Setanillii fortuna, ita neq; erit iſtius. Ecquid

ſimile in eo atq; in hoc bello? in quo plurimi affuerunt, qui nunc abſunt, aſſunt plurimi qui tunc aberant. Ad hęc in illo fames, proditio, item naues utrinq; multę terreſtris hoſtium exercitus nullus fuit, in hoc eſt affatim ita uictus? Fides procerum/militumq;, naues utrinq; nullæ, & utrinq; terreſtres copiæ. Quare ſiquid ſimilitudo aut diſſimilitudo facit, quoniã plurima, hic atq; illic diſſimilia ſunt, diuerſum finẽ hũc ab illo fore credamus, cõfidamuſq; in eo ſub cuiꝰ imagine in acie ſtabimus. Ideo Setanillii potiẽdi ſpe nos fruſtratos eſſe. ut probata deo noſtra conſtantia, adauctaq; illoꝝ ſuperbia, aperto bello nobiſcum congreſſos fundamus, cum ſumma & illoꝝ calamitate, & noſtra lætitia/utilitate/gloria. Quæ cum ita ſint, iſtum indignum uirtute ueſtra metum, & iſtam ſuperſtitioſam opinionem deponite. Nihilq; aliud niſi de fortitudine, de laude, de uictoria, de pręda, & ante omnia de deo cogitetis. Ego quod ad me attinet, dabo operam ne in duce ueſtro conſilium atq; induſtriam deſyderetis. Hæc ubi dixit, animoſq; omnium alacriores factos cognouit: iubet ut in poſterum diem/parati ſint ad expeditionem, neue quis caſtris longius exeat, donec de itinere hoſtium compertum ſit. Nã uulgabatur iam hoſtem mouiſſe. Sub ueſperũ exploratores quoquo uerſum dimittit, qui renũcient, qua ex parte illum aduentare, aut uideant aut audiant: noctu nihil certi explorari potuit. Prima luce alii alibi quoſdã equites ſe procul uidiſſe nunciant, & ipſos ut credebatur, uel ad explorandum, uel ad fallendum, deſtinẽdumq; miſſos. Aſcendente iam die, ac caleſcente, cum imperator cibum maturius capi præcepiſſet, unus ſpeculatoꝝ, ſubditis calcaribus, anhelanti equo, & ipſe anhelans, caſtra intrat, & ut cuiq; obuius fit nũciat, hoſtes aduentare, non quidem a ſe uiſos, ſed quos ex puluere uenire intelligat, per buccam Aſini, hoc nomẽ faucibus eius montis eſt, tranſituros. Ad quem nuncium imperator ſigna canere iubet, & omnes in armis eſſe, & in ſuã quęq; ſtatione:

equiteſq; protinus / ad uexilla cum equis preſto eſſe, ſimulq; Petrum Pontium Marreſanum, ſane ſtrenuum decurionem dimittit ad certius explorandum, quantæ copiæ, quo in loco caſtra poſituræ, aut quid acturę, & hæc renunciare epiſcopo, qui maxime obnoxius uenturis hoſtibus uidebatur, quiq; ſecundus a duce habebatur. Ipſe ſuſpicatus aliquas hoſtium turmas longius in ipſo aduentu excurſuras, gratia prędandi, uel iumenta/uel pecora/uel homines, cum maiori equitatus parte circuit caſtra, ex idoneo loco illos aggreſſurus, intercluſuruſq;, atq; in tergis hæſurus. Sed tanta celeritas hoſtium fuit, ut priuſq̄ hic eo/quo intendebat euaderet, ad ſuperiora caſtra peruenerint. Nam ſimul ac Petrum Pontiū uiderunt, ſiue continuato, quē inſtituerant curſu, ſiue ob eum ipſum uelut exploratorem, magis moti, laxatis habenis uirum inſequuntur, aliiq; ſubinde atq; alii, ut quiſq; maxime effuſo curſu perſequi poterat, ut ipſi pro nunciis eſſent: uſq; adeo uix ſatis ſpatii Petro fuit ad ſe coniiciendum, in clauſtra portæ caſtrorum, quæ petebat. Ibi pugna non iuſta acie incipitur, decurſantibus atq; obequitātibus munitiones barbaris, ſiqua tranſitum facere poſſent, aſſidue aliis/ ſuper alios applicantibus. Epiſcopus cum ſua manu pro munitionibus acri animo pugnans, non ſinebat quempiam egredi equitum ſuoꝝ, donec imperator adueniſſet/aut iuſſiſſet. Sed cum aliquandiu nihil auxilioꝝ, neq; a duce/neq; ab inferioribus caſtris mitteretur, nihilq; ei præciperetur, ſibi per ſe præcipiendum putauit, ſumptoq;/e re præſenti conſilio, anteq̄ hoſtium & numerus & audacia increſceret, conſcenſis equis, receptoq; in medium peditatu, utraq; porta cum clamore erūpit, incautoſq; ac diſperſos inuadit, & impetu ipſo atq; impræſſiore loco nō nihil mouet, mox etiam propellit, ibiq; paulum prælium hęſit, & iam prope ęquo Marte dimicabatur, nec diu res Chriſtianoꝝ erat futura ſuperior, niſi qui in inferioribus caſtris erant, equites cognito prælio, cum quinq; cohortibus ſuper-

ueniſſent, credẽtes & imperatorem ipſum uerſari in pugna. Barbaris quoq; non modo equites ſubinde auxilio ueniebãt, ſed iam pedites aderãt, & uterq; infans adeſſe uidebatur, alter peditum adhortator, collatoq; pede copiæ pedeſtres, manus conſerebant, & contempta Chriſtianorũ paucitate, Maometam ſe in manibus habere uictoriã, alacri uociferatione teſtabantur. Interim accepto & clamore & nuncio, imperator iubet nũciari iis, qui ad caſtra ſunt, relicto quod ſatis ad præſidium eſſet, cęteros citiſſime ferre ſuppetias ſuperioribus caſtris. Ipſe eodem quo conſtituerat itinere, ſed maiore occaſione q̃ ſperauerat, quaſi ex occulto in barbaros equites, renouato clamore e latere incurrit, aciemq; ipſo impetu auertit, & labentibus ab equo plurimis, in fugam conuertit. Noſtri qui modo laborabant, addito animo inſtant cedentibus, miſſiſq; a duce, ad pedites, auxilio equitibus, eadem illic fortuna pedeſtris certaminis fuit. Proculcabant̃ iam pedites, non a noſtrorum modo equis, ſed etiam a ſuorũ, cum in latus magis q̃ retro ꝑpulſi eſſent, primo icurſu. Iã oĩs ex inferiorib9 caſtris exercitus ſe proiecerat, & alibi effuſa, alibi confuſa fuga, petentem tuta hoſtem inuenit. Hic undiq; barbarorũ ingens cedes, paſſim arma abiicientium, ſiue ut leuius fugerẽt, ſiue ut minus ad cedendum prouocarent uictorem. Ita arma, quę & ad protegendum dominum, & ad feriendum hoſtem, inuẽta ſunt, in contrarium uſum mutabantur: ꝙ neq; dominos protegebant, & ut illi ab hoſte ferirentur, niſi abiecta faciebant. Iam nemo aliorũ, de inferenda aliis morte, ſed de ſua uitanda cogitabat. Ipſi quoq; infantes, ut Ferdinandum omiſſis aliis, inſtare cum delecta equitum ala, ſibi ſolis cognouerant, eximia pernicitate equorum uſi ſunt, in q̃ maxime utili re poterant, nõ in q̃ maxime ſpecioſa, ſalute laudi pręlata, tanto turpius inter ſuorũ fugã/anhelitum lamentationes eũtes, quãto ſplendidius pauloante aduenerãt. Erat operepreciũ uidere in tanta hominũ multitudine, quæ terga dabat, aut proſter

nebatur, non unum armorꝝ colorē, ſed unū ueſtimentorꝝ, aut duos. Siquidē nō alia ueſte amicti erant, q̄ rubra/ueneta ue, aut ex ambobꝰ diſcolore. Multi de rupibꝰ, uł a turba arctāte deiiciebāť, uł ipi ſe deiiciebāt: quorꝝ alii nuda humo difracti, alii cotibus lacerati, alii uepribus confixi/innexiq; uiſebanť. Multi ſe ferarꝝ ritu in dumos abdebāt, & cū manus hominū uitāt, eo ſe imergūt, unde ſine hominū ſubſidio emergere nō poſſint. Nullus in ſeruitutē acceptus, nulli pepcit ferrū niſi mulieribus, quę cum in uia, tū uero in caſtris, & ultra caſtra captæ ſunt. Nam ipſo uictoriæ curſu, caſtra nondum munitionibus cincta/capta/direptaq; ſunt, licet parū plena eſſent. Nec longius illinc proceſſum eſt, & ꝙ anguſtiæ quædam ſubeundæ erant, & ꝙ plurimi in colligendis ſpoliis, ferendiſq; captiuis equis ſubſtiterāt, & ꝙ parū iā ante noctē ꝑfici poterat, & laborē extrahi in noctē multā, in media hoſtiū terra, parum tutum uidebať. Nam ſæpe occaſio rei bene gerendæ, uictos ad ſpem uictoriæ inuitat, & extrema uictoriæ negligētius adminiſtrata, calamitatem uictoriæ afferunt. Id potius, qđ ſupererat tēporis, uiſum eſt expugnationi dandū Cocciæ oppidi, quod in faucibus ipſis: Buccę Aſini ſitū eſt. Oppidani quibus denunciatum erat, niſi ſe dederēt, extrema paſſuros: ſi dederent, cum omnibus/quæ quiſq; ferre poſſet abituros. Primum ſe imperata facturos negauerunt, deinde ubi tantā manum circūfundi uiderunt, ſe obtemperaturos dixerunt. Quibus reſponderi iubet imperator, quandoquidē nō ſtatim paruerūt, ſe nō relinquere eis niſi ueſtimēta, ſin punctū temporis in pertinacia perſtiterint, ne libertatē quidē relicturū, nec de nece etiā fore ſecuros. Hoc terrore permoti ſeſe dedide runt. Oppidū uero militibus ad direptionē conceſſum. Tūc ſemel data uitæ uenia hoſtibus, & quia multū funiculi apud captiuas repertum erat, quoſcunq; iam barbarorꝝ capiebant, ꝑſertim aut latitantē, aut aſperitate uepriū circūuentū, colligabāt, poſcentiū miſericordiā, & ultro manus/ in habitū ecqꝫ

qui uincunt̃,cōponētium. Res mira dictu,quibus uinculis alligatum hoſtem,ſe tradituros ſuis fœminis promiſerāt, iis uinculis ipſis īſpectātibus,eiſdē fœminis alligati ſunt. Ideoq; iuſte uidebantur,ut uincirent̃,non trucidarent̃,orare,quod etiā impetrauetunt,poſteaq̄ iuſtitia ſuæ cauſæ īnotuit. Dux ꝓfligato barbaro exercitu,oppido recepto,pręſidio impoſito, illinc primis tenebris rediit,ac p̄euntibus cereis,& latera uiæ paſſim incendētibus,ut qui uagi/palanteſq; ꝑſequēdis hoſtibus,abierāt longius,ueſtigia nanciſcerent̃,in caſtra ꝑuenit. Capta ſunt ſigna militaria ad duo millia,candida ferme oīa. Vnum præterea Granatæ, cuius in medium pictū erat granatum,ita enim malū punicum uulgo uocant,hians & phœnicea grana exerens. Numerus aūt captiuoꝝ/cęſorūq;/magis a ſuis q̄ a noſtris initus eſt:deſyderataq; ſunt,ut coꝝ cōfeſſione cōpertum eſt,ad triginta millia uiroꝝ/quingētaſq; mulieres,quę ob contumeliā,quæ illi ſexui fit,magis illis doluere, q̄ totidē uiri ex noſtris. Nonnulli ex caſtris epiſcopi,uix plures ex aliis,nec ſane multi uulnerati. Cuius uictorię cum magnam laudem epiſcopus,magnam fortitudo militū rettulit, tam multo maiorem ipſe imperator,qui & ante rem militem animaſſet,& in re nihil ad ſuperandū hoſtem reliqui feciſſet: Ipſe tamē fęlicitati ſuæ/ſuorūq;,hoc eſt, fauori diuino uictoriam ſe debere p̄cipue dicebat. Paucis poſtea diebus,cū odor cadaueꝝ,æſtiuo calore adiutus, infeſtaret caſtra, non modo p̄ſenti faſtidio,ſed etiā ꝑiculo īpoſteꝝ peſtilentię, dux p̄cepit, ut tracta unco,& in aceruos collecta,ſuccēderent̃. Ex quo intellectū eſt, qđ diuturna deſuetudine dedidiceramus,non plurimis lignis opus eſſe ad cremanda humana cadauera præſertim ut tum erant ſolibus incocta, & adipibus qui defluebant,nonihil alimenti flammæ præbentibus. Oſſa tamē promiſcua / atq; inhumata manſerunt, ne rogum ſimilem priſcis hominibus ſortirentur. Quorū ideo cremebantur corpora,ut oſſa cum cineribus legerentur,ad ſepeliēdum. Hoꝝ

uero is exitus fuit, ut primum uita, deinde ueſtitu, qui defor
mitatem operit, tum carne, poſtremo ſepultura, etiam apud
inferos quiete uiduarentur. Sed eoſdem dies quibus hæc ad
Antícherã geruntur, duæ aliæ pugnæ diuerſis in locis, eodẽ
prope modo geſtæ ſunt: ſed hoc diuerſo, ꝙ ſicut hic caſtra no/
ſtra hoſtes, ita illic aliena oppida noſtri adorti ſunt, inſęlici
& ipſi euentu, niſi fortuna affuiſſet. Sed qđ aliquanto prius
fuit, prius narrabimus. Quattuor oppida ſunt finitima An/
ticheræ, quoꝶ nomina ſunt/Humeda/Baicza/Graen/Cheſa/
da, hoꝶ incolę circiter ad tria millia, ex ſexta parte equeſtres,
cum fama exiſſet, nõ modo bellatores, ſed omnes qui per æta
tem arma ferre poſſent, etiã fœminas Granatenſes iſſe in ex/
peditionem, conſtituunt in illoꝶ agrum facere incurſionem,
& a muris uſq; prædas abigere. Nunq̃ enim ſe tantã occaſio/
nem, nec habuiſſe, nec habituros: itaq; læti alacreſq; proficiſ/
cuntur. Res primo proſpere ire, neminẽ prędatoribus obuiã
cum armis ſe ferre uident: paſtores & eos raros, ad primum
incurſum diffugere, pecora reliquere, unum ſalutis ſuę auxi/
lium ponere in arduis, muriſq; ſubeundis. Sic heſterna cala/
mitas, nam pridie profligati fuerant, omnes perterrefecerat,
ita ſecurius ingentem prædam cogunt, abiguntq; retro qua
uenerant. R: autem palam facta in urbe, per eos qui euaſe/
rant, & ipſi Granatenſes e turribus proſpiciunt prędones, &
quia in diuerſam a caſtris uiam abibant, non eſſe de numero
uictorum coniectura colligunt, ſed finitimos per occaſionem
ad prædãdum ſollicitatos. Igitur ne finitimis quoq; ludibrio
eſſent, raptim armis ſumptis, ad quinq; millia peditũ/ quin/
gentoſq; equites, hoſtem ueſtigiis inſequuntur, feſſoſq; & ad
radicem montis ſtratos, partimq; dormientes ſub noctẽ nan/
ciſcuntur, incautos aggrediuntur, non paucos trucidant. Cę/
teri ſemiſomni, qua cuiq; proximum eſt diffugiunt, fere duo
millia in montem aſcendunt, a quo nuſq̃ niſi eadem uia de/
ſcenſus eſſet. Hoſtes quia & ipſi, & equi de uia feſſi erant,

cum illuc curſu ueniſſent, ſatius putarunt differre, per noctis
tempus expugnare eos, qui iugum montis aſcenderant, cum
præſertim ſine pugna ſeſe dedituros crederent, aut ſi hos uel
lent omittere greges abactos non ſinere per noctem paſcere,
ſed defatigatos ad nouum laborem impellere, non erat ratio•
Sicq; diſpoſitis qui obſeſſos, & qui pecora in paſcuis diſtribu
ta cuſtodiant, cibum quem poterant, deinde quietē capiunt,
lucemq; expectant, tunc quid conſilii incundum ſit, delibera
turi• Tubicines autem cum fremitus hoſtium, ac tumultus
ab altera parte miſceri cœpiſſet, & cū iis multi alii ad trecen-
tos numero infrenatis protinus equis fugam intēderunt, be-
neficioq; noctis elapſi ſunt, ſed aliorſum q̄ in patriam uerſus
Verum cum equos, inedia ac labore confectos, & præſertim
nocturno ignotoq; itinere adigere uix poſſent, delituerunt in
colle quodam, equis in prato ut quieſcerent, paſcerentq; alli-
gatis, quibus de tertia uigilia receptis/conſcenſiſq;, ubi longo
ambitu montem circuiſſent, obuium habent quendam, no-
mine Petrum Mendociam/adoleſcentem maioris, q̄ pro æta-
te, & animi & conſilii & roboris, ut ipſe declarat exitus• Hūc
alii ſeu ꝙ parcerent, ſeu ꝙ diffiderent ætati, ſecum educere
recuſauerant: eam contumeliam non tolerās adoleſcens, atq;
ira plenus, in ſequenti nocte/adhuc intempeſta, cum aliquot
equitibus prędatum domo egreſſus eſt: affirmans ſe facturū
periculum an illa in ætate uir eſſet• Qui cum ad mōtem, ubi
ciues obſidebantur, appropinquaret, iam iam pro prædatore
futurus præda, deo amico obuius fit trecentis il lis, cognitaq;
ex aſpectu eoꝝ fortuna, paucis rem geſtā docetur, hortantes
eoſdem ut ſecum feſtinato rediret: ipſe econtrario ut ſecum
potius irent, huiuſmodi oratione pſuaſit• Audite queſo amici
pauca, nā rē uobis honeſtā, ut ſpero atq; utilem / proponam,
quā eligatis licet ſi placuerit ſociis: ac ciuib9 noſtris, nihil re-
liqui eſt, ut audio, quin aut fame abſumantur, aut hoſti ſe
dedāt: hoc detrimentū quātum ſit ipſi uidetis• Quibus ſi opē

non ferimus, cum liceat, mortis eorum/aut ſeruitutis, ſin ferimus, uitę/libertatiſ ue/ authores erimus. At quomodo ferre opem liceat eodem, quo patrem meum/ſimili in caſu ſociis tuliſſe, ex ipſo ſæpe audiui, quod referre temporis anguſtiæ nõ ſinũt, tamen ſimilitudinem ex meo conſilio cognoſcetis. Circueamus hunc collẽ, unde a ſociis uideri, ab hoſtibus non uideri poſſimus, & dum uicini erimus, ab ea parte, quæ ad caſtra fert, tubæ atq; cornua bellicum canent, ſine ullo noſtro clamore, ne paucitas fortaſſe prodatur. noſtri intellecto dolo & ipſi auxilium ab imperatore miſſum, uenire ſimulantes, quippe neceſſitas cogit omnia audere, præcipiti curſu ferent. Qua noua audacia fidem faciẽte, has tubas eſſe aduenientiũ ſociorum. Illi ut ſpero terga dabunt, aut certe noſtros abire permittent, retro ſe recipientes in tutum. Neq; uero ſtrẽnuos uiros eſſe, hos exiſtimare debetis, etſi uos fugauerunt. Cuius rei hęc documenta habeo. q; ſoli omniũ, tanq̃ minime ſtrenui, in urbe relicti ſunt, q; niſi noctu uos, niſi incautos, dormienteſq;, inuadere, auſi non ſunt. Aut certe relliquiæ ſunt profligati exercitus. Nanq; heri propius ſolis occaſum, rumor de uictoria imperatoris, domi maximus erat, quod iam iſtos, ſi de numero illorum nõ ſunt, reſciſſe oportet. Vtrouis tamen modo tales ſunt, quibus paruus terror maximum metum incutiat. q; ſi tantum ad deſcenſum noſtrorum ſummouebunt, ciues noſtros, e pernicie eripuerimus, nullo noſtro cum periculo, & ingenti cum gloria. Si, quod magis & opto & ſpero, perculſi metu atq; exanimati, longius fugam capeſſent, aut in prima fuga opprimentur, cũ maiori gloria & gratia erimus ſocii prædarũ, participeſq; uictorię. Quare agite, quod bene uertat, & meũ cõſilium, & me ducem ſequamini. Hęc locutus pergit, alii, crederes nõ inuitatos, ſed imperatos, uno omnes animo ſequuntur. Ille antecedebat, fungens ſpeculatoris officio, atq; illis qui erant in iugo ſe oſtendens. Non enim ea nocte, præ ſollicitudine illi ſomnum cę

perant, mirabantur tamen quid rei futurum eſſet, & iam di-
luculum erat, cum ad exitum ſupinæ uallis, quæ ad hoſtes
ferebat, cernentibus ſociis, circiter duo ſtadia ab hoſtibus,
uentum eſt. Ibi tubæ/cornuaq; cecinere bellicum. Et ſocii iã
dudũ dolo percepto, omnes ſtrictis gladiis, reddito clamore,
decurrunt, ſemiſomnos attonitoſq; inuadunt. Illi duplici cla-
more/& clangore circumuenti, prius quo fugiant, q̄ quo tela
ſumant, circũſpiciunt, fugientium terga Chriſtiani cedunt,
ſimulq; Mendocia ex uociferatione fugientiũ/inſequentiũq;,
quo in ſtatu res ſit coniectans, in apertum prodire feſtinat,
magis ac magis tubis concrepantibus, ubi cõſpicatus fugien
tes, cum comitatu pariter inſequitur. Tandemq; multis mor
talibus trucidatis, multis captis, maiorem calamitatem red-
dunt q̄ accęperunt, & prædam non modo deſperatã, ſed mul
to etiam ſpe ac uoto maiorem reportant. Ita hominis, quem
ut nec dum uirum in ſocietatem admittere noluerant, uirtu-
te liberati ſunt, & uicti uictoriã conſecuti. Nec uero maligni
in agnoſcendo beneficio fuerunt, facta illi poteſtate, quęcũq;
uellet eligendi, aut ſi mallet omnia ſumendi: qua tamen uti
noluit, niſi prædam ad arbitrium ſuũ partiendi. Ex qua ter-
tiam partem, ſibi tubicinibuſq; ac ſociis quos reuocauerat,
diſtribuendã adiudicauit. reliquas uirilibus partibus inter ſe
diuidendas cẽſuit, qm̃ par periculũ, labor/audacia/extitiſſet.
Atq; in hunc modum gnare acta opera, pleni prędarũ, ac lęti,
præterq̄ q aliquos e ſuis amiſerant, reuertuntur. Sed tantus
fuit propriæ ſaluti metus, ea recuperata, ut minor de aliena
morte dolor ſentiretur. At centum numero deſyderati ſunt,
cæteri aut ad uictoriam ſuorũ e latebris prodierunt, aut, quæ
minima pars fuit, per dumos/colles/elapſi, triſtem nuncium
domũ reportauerant, ita ut iam pro deploratis omnes eſſent.
Quo magis & lætus & admirandus, eorum reditus cum prę-
da fuit, unum Mendociam/in cœlum tollentium, quaſi ſin-
gularem ducem, quem domi pridie, pro non idoneo adhuc

milite, reliquiſſent ac reſpuiſſent. Altera pugna non ab oppidanis, ſed a caſtrẽſibus uiris incępta eſt. Erat in caſtris eques quidam, nomine Ioannes Mars Sceretenſis, quondam agarenæ ſuperſtitionis, impiger iuuenis, uiribus animo reſpondentibus: hic hortatus ſodales ſuos, ut in agrum Malacanũ incurrentes agerent prædas, ad centum homines, quos paupertas audaces faciebat, coegit. Profecti cum iam octo millibus paſſuum ab urbe abeſſent, ſub lucem trecẽtos, ut colligi poterat, equites ex aduerſo ſe ferentes, conſpiciunt, moxq; cõſpiciuntur inuicẽ, parua iam utroſq; dirimẽte intercapedine. Cæteros, q̃ ſe depræhenſos arbitrarentur, fugere uolentes, Ioannes oratione retinuit, & ut hoſtem quoq; inuaderent induxit. Socii ut ipſe ueſtri aduentus, & ut ſors tulit, ueſtri periculi author ſum, ſic meum eſt, ueſtri reditus ac ueſtræ ſalutis curam habere, non ſolum meæ. Si locus hic ubi ſumus ſatis apertus ad fugam eſſet, ſi ſatis etiam diſtãtię ab hoſtibus, nimirum non tam ferox temerariuſq; ſum, ut pugnam moram ue ſuaderem. Nunc cum & locum ceperimus anguſtũ, quo ueniremus occultius, & hoſtis nõ abſit longius quadringentis paſſibus, ut opinor recentioribus q̃ nos equis, quam ſpem ſalutis tantam ponimus in una celeritate equorum. At feſſis plus quinq; & uiginti millibus paſſuum remetiendum eſt. Quos iſti incompoſitos ac diſſipatos inſecuti, ut quęq; primum aſſequentur, trucidabunt, & ut eorũ habeo animum uſq; ad unum. Non enim firmiores noſtri equi, aut ut dixi recẽtiores ſunt, ad pferendũ curſum. Modo tres quattuor ue illorum, qui plures nobis ſunt, ſi pernicibus equis inſideant, inſtabunt fugientibus, terga cedẽt, & aut morari compellẽt, aut ritu ouium caprarumq; mactabunt ſinguli plurimos. Vt renouemus in nobis, ea quę de Orlando ac Rainaldo, in hac regione geſta memorantur, qualia fuiſſe Hectoris Aeneæ Achillis aliorũq; priſcorum, frequenter audiui. Ex quo non mortem defugiemus, ſed honeſtã mortem reſugerimus. Eſt autem ho-

autem honeſta mors in pugna, non in fuga, ad quam mortẽ fortior uos hortari auſum, ſi nihil aliud ſit reliqui: nunc etiã ſpes ſalutis/ac uictoriæ oſtenditur, ſi fortunã belli tentemus. Sæpe enim pauciores uel conſilio/uel uirtute, uel quod maximum eſt, neceſſitate/ac deſperatione uicerunt. Magna res eſt proponere animo, aut uincendum, aut mortem/dedecuſq;/atq; omnia extrema patienda. Sæpe infirmiores feræ, quæ in aperto ſingulas/robuſtiorum feraꝝ fugiſſent, cum ſe incluſas uiderunt, contracta rabie, aduerſus plures inſurgunt, & nõnunq̃ eiulare/& fugere cõpellunt. Ego uidi uulpẽ unam uulneratis pleriſq; canibus euaſiſſe. Nos ergo tot uulpes cum rẽ noſtram in anguſto uideamus poſitam, paulo plures canes extimeſcemus inuadere? ſi incolumes & cum laude uolumus euadere? Quid ꝙ noſtrum adiuuat fortuna cõſilium: ſi inuadimus, ſpeciem præbebimus, nos partem inſidiatoꝝ eſſe, nõ totam manum. Neq; enim copertum habẽt numerũ noſtrũ: uidetis ut lente/cunctanterq; ueniunt, ut duos longius præmiſerunt explorandi cauſa, & ipſos hæſitãtes/ & circũſpiciẽtes. Audendum igitur anteq̃ certũ explorent, & tanq̃ fiducia ſociorum, qui lateant, feroces ſimus, ferociter irruamus. Victoria imperatoris noſtri, omnia facit eis formidoloſa, nobis audenda. Vnde aut uictores cum præda & gloria redibimus, aut certe honeſtiſſimam mortem oppetemus. Quam nefas eſt appellare mortem, fruituros apud parentẽ uitæ/uita æterna. Speroq; in Ieſu Chriſto, qui me de priſtina mortalitate, ad ſpem æternitatis reuocauit, cum hanc meam ſpẽ non fruſtraturũ, atq; eius inuocato nomine, feror in ſuos hoſtes. Hoc dicens adacto equo, in duos antecurſores, & iã proximi erãt, infeſta haſta dirigit curſum. Illi propere terga dant, cæteri Chriſtiani inſequuntur. At barbari qui ad reſponſum exploratorum ſuſpenſi erant, uiſa eoꝝ ſubita fuga, hoſtiũq; incurſu turbantur, & inter pugnæ/ fugæq; cõſilium cõmiſcentur, & aliis terga dantibus alii perterrẽtur, atq; ita iam omnibus

in fugam uerſis Chriſtiani irruunt. Sed poſtremi non tā cito uertentes terga, quippe qui rem non uidebant, ut in locis nō admodum latis, impedimento erant prioribus fugere uolentibus. Sic data facultas eſt Ioanni/ſociiſq; cędendi/ſternendi/capiēdi, quāq̃ nulli fere curæ erat capere, niſi prius bene multos ex maiore turba/q̃ ipſi eſſent interemiſſent. Nec deſtiterūt inſequi, donec & propius urbem erāt, & plus dimidiū hominum conciderant. Pauciſq; captiuis/ſed pleriſq; equis captis, ad caſtra reuertuntur, equis qui aut ſaucii/aut afflicti ſubſequi nequibant, ne hoſti ꝓfuturi eſſent, ſubneruatis. Ad horū ingreſſum admirabant̄ omniū oculi, unde tot ſine uectoribꝰ equos, tot eoꝝ ſtrata. Nā multi terna/quaternaq; ſtrata/ atq; ephippia geſtabant. Quęrebant nōnulli, uel ioco/uel ſerio, an ſocios cū equis amiſiſſent. Reſpondit quidā, imo interrogate equos ipſos/& ornamenta ac ueſtes, quos nā ſocios amiſerūt. Ioānes etiā facetiꝰ/ ut ſumus in uictoria faceti/& dicaces, nos uero in nemore ſumus uenati, & quot aīalia noſtras manus effugerunt, non perdidimus, ꝑdidimus quot non effugerūt, hæc ſola nec effugerūt, nec ꝑdidimus. Et hæc quidē noſtroꝝ in oppida hoſtium incurſiones, totidē ſunt illoꝝ circa caſtra, munitioneſq; noſtroꝝ aliquanto poſteriores, quaſi & ipſi audendum ſibi eodem genere exiſtimarent. Sed mirū profecto fit mihi cogitanti, omnem, quæ per id tempus tēptata eſt incurſionem, fuiſſe nō minus infauſtā q̃ temerariā. Sed temeritatem Chriſtianoꝝ in bonum, Maometanoꝝ uero in malū, deduxit deus. Prior aūt ad eos pertinet, de quibus me ꝓmiſi dictuꝝ. Adclittos/Almoganenoſq;, ita hos appellat ea Hiſpaniæ pars, ubi hæc ſcientia, ſi ita appellanda eſt, uiget, quorū alteri ſūt duces/ac uelut magiſtri, alteri comites ac diſcipuli. Hoꝝ ars ac peritia eſt ex uolatu auium, ex uoce, ex feraꝝ occurſu, aliarumq; reꝝ plurimaꝝ ariolari, quid boni maliq; ſit euentuꝝ. Deq; auguriis omnibus pronoſticis habent libros diligentiſſime ſcriptos. Hoꝝ ut dixi magiſtri, quę opinio uſq;

ab Homero utiq; iam ſuperioribus nata tẽporibus, apud pleroſq; poetas / hiſtoricos / philoſophos, ſibi fidem uendicauit, multiq; de ea ſcripſerũt, partim qui aſſererent, partim, quoꝝ de numero ego ſum, qui improbarent, atq; refellerẽt. Eſt alia hoꝝ peritia, quam compertiſſimã probat experientia, inueſtigare tranſitus, non equoꝝ modo iumentorũq;, ſed hominum quoq;, per ueſtitã / per nudã / per durã humũ / per lapides / per ſaxa / per cotes; ut nec numerus eoꝝ qui tranſierunt, unq̃ fere eos fallat. Ideoq; non ſegniter ac tarde, ſed ut uenaticos canes dicas, quibus ſi latine ſit nomẽ dandũ, nullum decẽtius dari queat, q̃ inueſtigatores, cum in ueſtigiis ueſtigandis exerceãtur. Quos ſi mihi permittam ita appellari potius, q̃ eo prope ruſticano nomine, non ſim inſolentiæ accuſandus. Habenda enim ratio eſt decoris in loquendo, cum utiq; accurate ſcribimus. Qđ ſi hoc conceditur, illud multo magis conceſſum iri neceſſe eſt, quos uulgo Caballerios uocãt Græci: de his quoq; nũc pariter mihi dicendũ eſt, eos uocare equerios, ne eoꝝ ſequamur errorem, qui uerba Vlpiani ſcribentis de iure ciuili, male accipiẽtes, uocant milites, quod nomẽ eoꝝ propriũ eſt, qui militant, p̃ſertim ſacramento illo militiæ obligati. Ne id poſſit alię rei adaptare ſine maxima perturbatione librorum qui & ſcripti ſunt, & ſcribentur. Ideoq; eruditiores in hanc ſignificationem, eo nomine nõ utuntur, quod tñ cum emẽdare conantur, in ſimile uitium incurrunt. Qui quia caballerius a caballo dicitur, quaſi ruſticitatem hanc ſoni reformidantes, pro eo equitem ſubſtituunt. Sed cum eques habeat ſuã ſignificationem apud omnes authores, ſicut miles in eandem quã modo diximus, ſi aliter accipimus, q̃ fert conſuetudo libroꝝ, incidemus perturbationem. Quare quis non uidet rebus nouis eſſe accomodanda noua nomina? ut ueteres, a quibus pręcepta habemus, & exempla ſummimus factitarunt. Nec nos non minimum operepretium eſt eſſe præfatos: nunc equerios, ſine repræhenſionis metu dicęmus. Hi numero centum

fuerunt, inter primos eius ordinis, nõnulli aduenę ex Africa, cæteri indigenę, qui ſe apud regem deuouerant, nunq̃ reuerſuros ad conſpectum illius, niſi præclarum aliquod aduerſus Chriſtianos facinus edidiſſent: incitati, ut colligi poteſt, non modo regis caritate, ſed etiam æmulatione gloriæ quorundã ex Chriſtianis, qui decem millibus paſſuũ a caſtris ſtationẽ tuebantur, tũ ne quis tranſeuntẽ cõmeatum intercipere poſſet, tum ne quis domũ ſe reciperet, trecenti numero iureiurãdo adacti, ſe locum nullo terrore deſerturos: & quia in mentibus militum, & fere omniũ plus ualet pene metus q̃ relligio, pœna addita, ut ſi eques deſereret, armis/equoq; exueretᷣ, ſin pedes certo plagarum numero inſpectantibus ſociis cęderetur. Hos barbari equerii, cum uiribus freti, tũ improuiſo aduentu, ſperabant ſe oppreſſuros, interceptaq; re frumentaria, ſtationem retenturos, donec aut rex auxilia miſiſſet, aut ſibi aliter manere cõducibile uiſum eſſet. Obſeruato itaq; tempore, per occultos tranſuerſoſq; tramites, uno tantũ contento qui cibũ ferret mulione, ueniebant. Cum inueſtigatores eorum iter/numerumq; odorati, mittũt breuiori uia, ad ſtationarios nuncium, docẽtq; quid acturi ſint: ipſi coacto raptim ſuorum globo ueſtigia inſequi inſtant, & ubi ſub oculis fuit hoſtis, q̃occultiſſime poterant ſubſequuntᷣ, ut lateãt credentẽ ſe latere alios fallantq; cum fallit. Iamq; ad torrentem equeri peruenerant, cum pauci in ſtatione, quę ſupra ulteriorem ripã poſita erat, interlucerent. Hic ex compoſito ab iis, qui a tergo/& a fronte erant, uelut in depræhenſos, ſimul exclamatum eſt: quo ancipiti terrore conſternati equerii, quia conuertere retro curſum difficile erat, & plures ſequi equites, q̃ in ſtatione equeſtres eſſe uidentur: ire pergunt, & in alueum ſe demittunt, tanq̃ per aduerſam ripam, cum aliquantũ proceſſiſſent uiã inuenturi: quę multũ eos fefellit opinio. Nam ubi paulo plus/q̃ iactũ ſagittæ, per glareã ꝑcurriſſent, offendũt rupẽ, ex qua torrens curſum quoties habet, in pręceps cadit. Ibi ſubſiſtẽtes equerii

circũſpectãt attoniti, & conſilii inopes, a fronte rupe, a tergo ponte, qui inflato torrenti imponi ſolebat, per ſtationarios deiecto, ab utroq; latere ripis, & eas hoſte premente intercluſi, & ut ſe dederent, niſi perire mallent, undiq; exaudientes, & infeſta ac ſuſpenſa tela cernentes, dixerunt ſe dedere: iuſſiq; non deſcendere ab equis, ſed ſe longa cunctos ſerie colligare fune, quem uictores deieceranr. Ita iũcti ex alueo proceſſerunt, ſcutis ex corio factis, qualibus Mauri ſemper, atq; Afri ſunt uſi, ad ſiniſtram partem ephippiorũ appenſis, lancea ſubter dextrum femur iacente. Atq; ita cum inauratis calcaribus, aliiſq; equeriorum inſignibus, cum magna exultatione ducentium, φ hoc ſua arte potuiſſent, ad imperatorem perducuntur. Quo ille ſpectaculo ita magnos riſus excitaſſe fertur, ut uix unquam ſit uiſus riſiſſe hilarius, dixiſſeq; circumfuſis inueſtigatoribus, ac præ uictoria glo riabundis, quoniam puderet captiuos in illo cultu conſpici, exuerent, & eum ſibi haberent: ſignificans per luſum, illorum ſpolia ſe dare donõ, iis qui cepiſſent. Venio nunc ad poſtremam barbarorum incurſionem. Domuerat per eos dies imperator circumferendo arma, partim terrore, Cozam / Sebar / Alzanam / Maram / aliaq; nonnulla oppida. Hoſtes ob id timentes Antidonæ, quæ abeſt ab Antichera millibus paſſuum decem, & ut illi loquuntur duabus leugis, magno cum comitatu militum illuc rem frumentariam ſupportauerant. Nec eo contenti, fiducia uicini receptus allecti ſunt ad tentandam excurſionem, ſiquid prædæ abigere poſſent, fortaſſe φ audiuerant, uiderantue multa iumenta paſcere aliquot ſtadiis longe a caſtris. Paſcebant autem illa, φ aut macriora, aut φ minus ualida, aut φ minus neceſſaria dominis eſſent, aut releuandi ſumptus, ut fit gratia, in loco herbido ad præterfluentem amnem, nomine Gorzam. In hæc illi, & in cuſtodes, ſiquos nacti ſunt, impetum faciunt. Sed eos ut primũ contẽdere in caſtra uerſus proſpexit noſter 21

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ſpeculator, ſignum fumo fecit, quo noſtri excitati, armis repente ſumptis, prouolant. Inſidebat ſpeculator in petra, inter utranque urbem pari interuallo, nomine Pegna amatorum, hoc eſt Petra amantium. Huius nominis cauſam, quia non iniucunda auditu eſt, ſatius eſt perſtringere, q̃ omittere. Iuuenis quidam, nomen non traditur, nec patria, ſed tantum natio, ꝙ eſſet Hiſpanus: ſeu bello/ſeu latrocinio captiuus, Granatæ duobus tribuſue annis ſeruitutem ſeruiuit, utente domino ſua opera, in rebus urbanis atque domeſticis. Filia capta tum forma, tum lepore linguæ, tum liberalibus moribus aduleſcentis hominem illexit, & ipſum mutuo flagrantem ſpecie puellæ & elegantia: idem cum uiderent nec in præſentiarum liberam ſibi eſſe conſuetudinem, nec diu futuram, cum alter ſeruus eſſet, altera nubilis. Præterea periculoſam utrique rem atque capitalem, conſtituerant per occaſionem ambo fugere. Sed aduleſcens honeſtius, ꝙ ipſe ad ſuos, a ſuis illa abibat, niſi relligionis ratio conſtitit, quod ne credam ſequentia inducunt. Profecti cum ad petram perueniſſent, feſſaque mulier requieſceret. ecce pater cum aliquot comitibus, omnes equis uecti, citato curſu inſequebantur. Amantes quod unum ad tempus erat præſidium, per petræ cautes rependo in cacumen euadunt. Pater puellæ cum applicuit, frendens atque terribilis, imperioſis/contumelioſiſque uerbis/iubere ut confeſtim deſcendant, non deſcendentibus minitari, extrema ſe in illos exempla æditurum. Cæteri admonere, hortari, cum uirum, tum præcipue puellam, ut ad pedes domini/patriſque ſe abiiceret, miſericordiam magis / q̃ ultionem experturos, ne iratum magis exacerbarent. Illis nec imperata, nec admonita facientibus: delapſi omnes ab equis, in petram alius alia parte, non minus manibus q̃ pedibus enitebantur. Iuuenis contra e ſuperno obmoliens ſaxa, & omnia arma aduocãs, euulſis glebis/ſtipitibuſque, nũc huc/nũc illuc ab aſcẽdẽdo deterrebat. Eo metu ab incepto deſiſtẽtibus, pa

ter exeſtuãs mittit unũ ex comitibus ad accerſenda ex uicino uico auxilia, maximeq; ſagittarios. Quibus cõtinuo accurrẽtibus, uidẽtes obſeſſi ſe captum iri, hoc eſt omnia ſuppliciorum contumeliarũq; genera paſſuros, quid uerborum lachrymarũq; ediderint ignotũ eſt. Certe arcto inuicem cõplexu, & ut credibile eſt oſculãtes, ſeſe deiecerunt, ab ea parte, quę ad patremfamilias ſpectabat, atq; in eo cõplexu perlati, extinctiq; ſunt. Fertur omnes qui aderant, præter ſenem illũ, & qui mox audierunt utriuſq; fortunam, fuiſſe miſeratos, nonnullos etiam iacentibus amplexiſq; illachrymatos, quos non prius amor, q̃ uita defeciſſet, ut defuncti quoq; uolũtario illo complexu, inter ſe adhuc amare teſtarent. Ibi ſene iuito ambo, ſicut erãt ueſtiti, cõſtrictiq; ſepulti ſunt, & petræ ob eam rem nomẽ inditum. Huius euẽtus etſi nonnihil me quoq; miſeratio ſubit, tamen miſericordia indignos ob id fuiſſe apud deum exiſtimo, q; & puella amores ſuos uidetur, nõ relligionem ſecuta, & iuuenis audacior fuiſſe cũ rapina ad ſe uendicãdum in libertatem, q̃ prius ſine rapina, quæ cauſa ut iter ſibi tardius & perſecutores acriores, & minorẽ ſpẽ ueniæ pararet, extitit. Præterea neuter in extremis ſuis rebus bene de dei bonitate ſenſit. Ab hoc loco prædam agentes barbaros, noſtri quicquid in medio ſpacii & curſu emenſi, premere incipiunt, urgentq; illos ſenſim ſeſe in tuta recipientes. Tandem non procul a muris, undiq; aggreſſi fundunt, cęduntq; ad duo millia hominũ, ac multis captis, receptaq; præda, ita incolumes reuertunt, ut duo modo deſyderati ſint, pauci uulnerati. Paucis poſt hęc diebus, turris deambulatoria pfecta eſt: in qua eo plus tpis cõſumptũ eſt, ut nequid ulla ex parte, quale aľs cõtigit, accidere poſſet. Oppidani, qui iã pridẽ muros ciliciis, ſtoriis, cẽtionib9, ſtragulis, culcitris, ad mediũ uſq; cõtexerãt, aduerſus ſagittas, bõbardaſq;, nũc etiã ꝓpugnacula cõtabulãt, & omni humana ope uerticẽ ſuę turris muniũt, & cõtra aduentũ noſtræ hinc atq; hinc tormẽtata diſponũt. Sed aduer-

ſus quidem hæc, utpote cum cernerentur, a noſtris pro-
uideri poterat: uerum non plus in apertis præſidiis ſpei ponē-
tes oppidani, q̄ in occultis: hunc in modum cōſtituerunt fal-
lere contignationem, quæ media in turri ſua erant diruūt, ac
totum id quod uacui erat ſparto/ſtupa/canabo, & aliis quæ
facile ignis corripit, explent/ac referciunt, relicto foramine
inſtar feneſtellæ, paulo infra turris coronam, unde erum-
pens incendium, ſcalam noſtram ſeſe porrigentem, compræ-
henderet. Et ſucceſſit aſtutia, ſi ſuccedere eſt, ad modicum
tempus fauere forunam, quo grauius rurſus affligat. Impe-
rator primum iubet quanta erat latitudo machinarum in
foſſam, quæ caſtris proxima eſt, nam tres erant, ſuum agge-
rem deuolui ligonibus/bidentibus/marris. Mox mediam li-
gnis minutioribus ad oras uſq; compleri. Ea oppidani noctu
egreſſi incendunt. In ſequenti die, puluere ac ruderibus, non
ſine certamine, locus idem cætero ſolo æquatus, productiſq;
muſculis, multū de aggeribus tertiæ foſſæ in ipſam deiectū,
non propter machinæ commoditatem, quæ hanc foſſam non
erat tranſitura, ſed quo pedites procurrere, ad ſuccenden-
das portas poſſent. Tertio q̄ hoc factum eſt die, imperator
ſub exortum auroræ ſigna canere imperat, & omnes in armis
eſſe, ut die incipiente urbem, quo cuiq; loco præceptum eſt,
corona cingant. Qua hora ipſe equo uectus, apparatum telo-
rum/inſtrumentorūq; ad implendas/iungendaſq; pontibus
foſſas/ſcalas/dolabras, aliaq; huiuſmodi recognoſcit, milites
nunc omnes, nunc nominatim aliquos adhortatur, admo-
netq; uirtutis. Hos cum obambulaſſet, iubet omnes anteq̄
machinæ promoueantur, bōbardas ictus emittere, ne ſiquid
propugnaculorū diſcuſſerint, hoſti ſpacium ſit ad reficiendū.
Sub hæc machinæ promotę ſunt, uſq; ad laborē tertiæ foſſæ,
& dum ſcala iam iam demiſſo ponte, tactura cacumen hoſti-
lis turris eſſet: oppidani ignem turri ſuæ immittunt, cęteraq;
ſpiracula obſtruunt, ut omne incendium per unū illud fora-

men erumperet, quod incendium anguſto exitu iaculatum,
globoſq; flāmaꝝ, longe/lateq;/ac ſurſum ſpargens, in ſcalam,
pontemq; turbinem ſuum fert: & eos qui inſiſtebant, non mo
do ardore uexat, ſed etiā ſuperantibus flāmis, proſpectu pri-
uat. Ibi triſte ſpectaculum cum lymphati milites pręſenti ar-
dore amburerētur, & ne ſcala cremata, deorſum ruerēt, time-
rent, & nec ſatis conſilii ad redeundū eſſet, Ad hæc oppidani
præter cætera miſſilia, lapides bombardaꝝ noſtraꝝ, quos ex
omni urbe collectos/in turrim ſubuexerant, deuoluebant, cū
magna ſtrage eoꝝ, qui in ſcala inſiſtebant. Sed protinus co-
gnito periculo machina retracta eſt; & cum pons a turri, cui
admotus erat, recedit, iā ſemiuſtulatus excuſſus eſt, atq; alte-
ra parte ſeſe deflexit, nonnulloſq; incendiū/ac lapides/armis
non ruinam deuitātes, deiecit, cū magno inſpectantiū ſuorū
gemitu. Quoꝝ corpora niſi reciperent, non ſe cibū imperator
guſtaturū iurauit. Sic noſtri magno ardore inter tela/ac ſaxa
ſub muris cadauera receperunt, eaq; cum cæteris honorifice
ſepulta ſunt, ipſo duce comitāte funeris pompā. Erant enim
uiri tū alias præſtantes, tū uero eo tempore ob inſignē animi
magnitudinē delecti. Quod ſi poſt hanc acceptā calamitatē,
copiæ illæ nō antea ſubſidio urbis ueniſſet, haud ſcio an dux
ſuos a ſuſcepta perſuaſione reuocare potuiſſet, nō eſſe fatale,
Anticheram ut Setanillium, expugnabilem noſtris eſſe:
fruſtra tentata aquæ ſubtractione/cuniculis/turri, qualis for-
tuna aut peior in acie contra tot barbaroꝝ copias, timeretur.
Nunc uictoriæ ſuperiorum dierum eos ſuccumbere animo
non ſinebant, & ultro quidam alios timidius ſentientes in-
crepabant. Ad hæc honos ab imperatore defunctis habitus/
& exhortatio / ac præmiorum pollicitatio, erigebat. Paucos
intra dies ſcala refecta eſt, & aduerſus incendium tabulata,
quibus ſcala ſubſtructa erat coriis craſſioribus / amphimal-
liſq; aceto maceratis intecta, atq; aſſeribus latera munita, in-
terq; ſcalā ac pontem, in modum cateractæ interpoſita ianua,

quæ in tẽpore poſſet aperiri, claudiq; cõtra ſaxa, quæ ſuperne deiecta, per ſcalam deuoluerent. Octauo die cum iter pdu-cenda machina foret, hora diei tertia, dũ iam cibũ iuſſi cœpiſ-ſent milites, Ferdinandus his uerbis eſt adhortatus. Quod ſu-perioribus diebus impedimẽto fuit cõmilitones; id emẽdatũ ſatis eſt, ut ipſi uidetis. Qd reliquũ eſt, nõ niſi in ueſtra manu poſitum eſt. Neq; uero tantum in turri ſpem ponimus, quãq in ea maximã, aliter nõ niſi qui per hãc aſcẽſuri ſunt, alloque-rer. Sed ab omni parte urbs capi poteſt, cũ undiq; oppugna-tur, dum cęteri ſcalas muris admouebunt, dũ portas/aliũ ue locum ſubruẽt, ſi illuc recurret hoſtis, minus negocii iis, qui in machinis ſunt exhibebit: ſi aduerſus hos uehemẽtius pu-gnabitur, facilior aliis ad ingrediendam urbẽ erit occaſio. Sic uniuerſi mutuo auxilio eritis, & forte qua minime ſperam9, ut aliquãdo ſcimus eueniſſe, expugnatio incipiet. Raro eodẽ euentu res ſequitur, ad quẽ cõſilia direximus. Ideo omnia in ipſa rer administratione ſunt explorãda, ut ſiquid in quo fi-debamus ſpem deſtituat, id cõpenſet aliud, in quo minus fi-debamus, ut uenator facit, qui diſpoſitis per diuerſa loca reti-bus, interdũ plus prædæ nanciſcit ubi minus opinabat, ubi magis ſperabat, ibi aut minorẽ ſpe, aut nullam uenationem nactus. Vobis uero nunc minime pcipites foſſæ ſunt, iam ſe-miopplete ſupiorib9 diebus, multiſq; in locis põtibus ſtratę, iam prope ad ipſos muros iter eſt. Vindicate ergo acceptam nuper turpitudinem, reddite hoſtibus uicem, ulciſcimini ſo-cios, quos incendium/ſaxa/ruina extinxit. Docete nullo in ge-nere pugnæ uos inferiores iſtis eſſe. Pauciores multo cũ eſſe-tis, nõ dolo adorti, nõ noctu, nõ magna belli arte, tãtũ hoſtiũ exercitũ, q uos adoriebat, ſola uirtute ſupaſtis, nũc paucio-res eorundẽ ſuperare nequibitis? Hic uidebit ille ueſter ar-dor, quẽ multis in certaminibus iã oſtẽdiſtis, hic opam ſuam is nauabit, cui dux, cui nomẽ Hiſpanũ, cui laus, cui relligio, curæ erit. Non tanta res hic, quanta in acie nuper agebatur,

agitur:ſed ob famã,ob uindictá ſocioꝝ,ob ſatisfactionẽ iracũdiæ prope dixerim maior alio bello ad expugnandum Setanillium uenimus infecto negocio receſſimus. Nunc ad expugnandam Anticherã uenimus,quá o ſi qđ horret animus, & lingua uix audet fari,nõ expugnauerimus,quid ni ĩfecto negocio uicti non uictores diſcedemus? Auferte igiẽ tantũ dedecus a uobis/a patria/a me,& quod p̃cipuũ eſſe debet, a nomine Chriſtiano. Nã ſi nullo periculo/ac nullo ſanguine nobis mors conſtaret, quid tandem meriti apud deũ cópararemus? Itaq; quia nónulli ex noſtris perierũt,ſiue quis periturus eſt,non eſt q́ deterreamini. Si enim iſti in ſua ſupſtitione nixi,ſi cæteris in bellis homines mercede códucti, propoſitis periculis non cohercentur, eo deformius erit uos tot aliis accedentibus cauſis deterreri. Vos uero, qui ſcalam aſcenſuri eſtis ſingillatim hortari habeo,a quibus maximus terror hoſti eſt,& unde principiũ uictoriæ naſci debet, ne lapides obſint,ianua interpoſita obſtat,ne incendium lędat,coriis/centonibus/aſſeribus prouiſum eſt. Nunc ueſtrum eſt ſtrennuitate/ac celeritate uti,ut cum noſtra machina ſuperet hoſtium turrim,uos eos pro turri pugnãtes ſuperetis, facto in eã protinus impetu: ne illis ueſtra mora,& animũ addatis, & ſpacium detis ad tela in uos ingerenda. Tu Didace Ferdinandi Dechines cape hoc uexillum regiũ, quod tibi in manus trado,facitoq; ut memor ſis hoc a me ſuſpiciendũ eſſe,aut ſuper hoſtilem turrim ſublime/& uentilãte aura uibrãs, aut a turri eadẽ/p̃no uertice ſuſpẽſum, quoꝝ altero nihil ſpecioſius nobis,altero nihil deformius accidere poteſt. Hac oŕone habita oẽs ad munia ſua diuiſit,diſpoſitiſq; mox uniuerſis,machina p̃ceſſit,& cũ tp̃s affuit,deiecta cateracta,multos eoꝝ qui pro turri ſtabãt,ruina ſua cóp̃reſſit, eodẽq; temporis pũcto,prorũpẽs flãmaꝝ e foramine p̃cella,repleuerãt eni eadẽ materia turri,in ſcalã ferẽ,nec uulgari igni/ſed incẽdario agebaẽ, cuí aqua reſiſti nõ pôt. Is ignis coria/ac cætera madẽtia adeptus,

ſiue ipſo humore aleref,ſiue repelleref,cũ horriſono ſtrepitu in cęlũ quo ſagittę mitti nequeãt,aſſidue ferebatur,cõuolués flãmeas pilas/humano capite maiores. Interea Didacus uix bene delapſa cateracta, inauratũ/longeq; refulgẽtem clypeũ ſiniſtra præferens,dextraq; uexillum ſuſtinens, crepitãtibus toto corpore miſſilibus,in turrim primus deſilit,uel fortior q̃ octauo die alii fuerãt,uel fęlicior. Hũc alii a tergo inſequũf, ſtrictiſq; telis in reliquos inuadunt. Illi tum caſu ſuoꝝ, tum noſtroꝝ audacia territi, breui certamine ædito per ligneum põtem, qui turrim muro iungebat,nam lapideũ diruerant, propere delabuntur,eumq; ubi tranſiere, funibus ſuſpenſum ſoluũt,qui partim decidit, partim ad parietem turris hærẽs pependit,ne uictores in muros,atq; inde in urbẽ poſſent deſcendere. Sic interclufis,nec hoſtẽ lædere,nec ſocioꝝ multos, in anguſtum locum recipere dabaf,etſi aſſidue ſuccedebant. Cæteri qui ſequebantur non cũ uiris,ſed cum flãmis pugnabant,quas ꝑparato ad hunc caſum aceto,cohibere nitebanf. ſubinde coria/cilicia/ligna perfundentes. Videres alios cum uaſis plenis aſcendere,alios cũ inanibus deſcendere,alios implere,alios porrigere,ubiq; feſtinari,urgere, hortari uocibus clamoribuſq;,ut fit in domoꝝ incendio,cuncta miſceri:cæteris prope ad tale ſpectaculum,euentumq; intentis. Nec hos, ii qui in muris erant magnopere infeſtabant, a noſtris ſagittariis prohibiti, adeo totus labor ad machinam erat, nec de urbe,ſed de machina expugnanda res eſſe uidebatur, & qui obſidebant obſeſſi,&qui obſidebantur obſidere,& qui expugnabantur,expugnatores ſuos expugnare. Et iam nõnihil timebatur,ne durante incendio ſcala labefieret. Iam etiam qui in turrim euaſerant,ſibi metuebant,ne calore ſolutus fornix decideret,utiq; ruina pontis cõcuſſus/& multitudine grauis, eoꝝ qui aſcenderant, neſcii nullum eſſe in muros a turri deſcenſum, & reuerti per ſcalam flagitioſum ſane exiſtimabãt, & in eos undiq; ab oppidanis ſagittabatur. Hoc unũ interim

præſtabant, ne prope turrim in muris hoſtis cõſiſteret, ut nõ tantopere ſocii ab acceſſu portæ arcerentur. Ne tamen clandeſtino aditu alimenta ignibus ferrentur impedire non poterãt. Imperator ob id anxius circuire muros, & hortari omnes, ut qua cuiq; proximũ eſſet, ad mœnia ſuccederent, quo certamen a machina/turriq; aliquantum auerteretur. Sed cũ obequitat, animaduertit foramẽ quodam in imo muro, paululum ſupra ſolum, quo ex foramine, ad magnitudinẽ pene hominis capacẽ aquæ pluuiæ ex urbe profluere ſolerent. Percontatus ex quodam, qui in urbe diu fuerat diuerſatus, fit rei certior. Ergo impigris uiris negocium dat, ut foramen refringant, ac ſubeãt: ipſe in diuerſum ab illo locum, quo hoſtẽ falleret, omnem transfert molem belli, & ſe de induſtria adhortatorem militum oſtẽdit. Illi interim, patefacto latius muro ſubeunt, alioſq; furtim atq; alios admittunt, donec conflato ingenti globo, per urbem ad portam turris procurrunt, multos trucidant, fores refringũt, qui foris ſunt, & ipſi adiuuãt. Sed undiq; concurrentibus oppidanis, acerrimum intra muros prælium oritur, & dum de poſſeſſione urbis certatẽ, muri deſeruntur ab illis, a noſtris occupantur. Tandemq; reuulſis portaꝝ foribus, uictores Chriſtiani infunduntur, atq; undiq; barbaros aggreſſi, in medio interimũt, domos diripiũt, eaſq; dominoꝝ ſanguine aſpergunt, nulli ex puberibus uita reſeruata eſt, multi in templum, multi in arcem confugerũt. Sed multo magis præſes arcis, q̄ deus præſes templi implorantibus opẽ tulit. Nam & auidius noſtri rapinæ gratia/ad tẽplũ properarunt, & locum illum magis conſentaneũ, talibus uictimis exiſtimauerunt. Natabat omne humano cruore pauimentum, & gemitu morientium templum mugiebat, & a morientibus/mortuiſq; ueſtitus detrahebantẽ. Multi nec opinantes domi ſunt oppreſſi: horum unus etiam texens, qui cũ audiſſet urbem expugnatam, non obſerauit fores, non fugit, non etiam ſurrexit, ſed tanq̄ fieri non poſſet, texere perſeue-

rauit, atq; ita ſedens, telam ſuam, anteq̃ detexta eſſet, ſangui- ne ſuo tinxit. Qui uero in turri ſtabãt, ne expertes pdę eſſent, accepto fune ſeſe demiſerunt. Imperator quoq; ſimul atq; pa- tefactam portam uidit, cum prætoria cohorte, infeſtis ſignis intrauit, adhuc durãte prælio, cuius conſpectu, ſiquid adhuc in oppidanis erat animi ad pugnandum cecidit, nonnulliq; dum uictorem fugiũt, ad pedes eius procumbentes uita do- nati ſunt. Mulieres etiam cõplures cum paruulis liberis ac- currentes, q̄ uitæ ſuæ timerent, certis hominibus cõmendatę ſunt, imperatũq; preconi, ut cum tumultus direptionis reſe- diſſet, ediceret nullli mulieri uim afferri, quæ Chriſtianã ſe fore polliceretur. Quæcunq; autem talis fuerit, daturum ſe operam, ne impudicam eſſe neceſſe eſſet. Sic ſtanti in media platea Ferdinãdo, obuiã uenit Didacus Ferdinandi, ſcuto ita confoſſo/ſagittiſq; hirſuto/atq; ita lacerato, ut uix nouę plagę locus foret, longeq; grauiore pondere q̃ ab initio fuiſſet. Hic ultro porrigenti gratulabundam dextram imperatori, nomi- natimq; compellanti. Ego, inquit, imperator, imperii tui memor, turrim occupaui, hoſtem deieci, uexillũ ſtatui. Sed profecto mira res accidit, inſeſſam hoſtibus turrim conſcen- dimus, ea potiti deſcendere nequiuimus. Quod difficillimũ factu putabamus, facile fecimus, quod autẽ facile ac pronũ, ad id hæſimus, & interrupto, uelut in fluio, ponte, curſus ui- ctoriæ ſubſtitit. Verum ut hinc ex inopinato fortuna tibi ad uerſata eſt, ita alia ex parte, præter opinionem propitia fuit, uolens omnem hanc uictoriæ laudẽ penes te unum eſſe. Cui reſpondẽs imperator, equidem uictoriam hanc, ut decet nos ſentire, refero deo acceptam, & ſecundũ deum tibi, qui quã- tum abs te expectaui, abũde præſtitiſti. Ideoq; tuum præmiũ ſuo in loco eſt. Direpta urbe caduceatorem ad eos, qui in arce ſunt, mittit, habere illos in oculis exemplum, qualia ni ſe de dant paſſuri ſint. Eiſdem petentibus triginta dieꝝ inducias, & niſi intra eos, rex auxilia miſiſſet, dedituros arcem ſpon-

dentibus, incolumi tamen libertate/ac fortunis. Non plus q̄ bis ſeptem dierum induciæ impetratæ ſunt: ad quam diẽ, cũ nihil auxilioꝝ ab rege ſummiſſum eſſet, arcem dediderunt, fortunaſq; priuatas capere permiſſi ſunt, facta etiã eis poteſtas eundi quo uellent, qui Granatam abiere, iis ducentoꝝ equitum præſidiũ, ad certũ locum deducẽdis pręfecit. Siqui in Caſtellam mallent, iis non defuturam commodam conditionem promiſit: atq; ita pars ad ſiniſtram per medium equitum, qui deducturi erant, Granatã uerſus abiit, pars in exercitu remanſit, humane ab omnibus & benigne tractata. Antichera incępta obſideri, oppugnata, expugnataq;, & arx dedita, atq; omnia egregia facinora geſta ſunt ab imperatore Martis die, ꝙ eum diem exiſtimaret, Marti, hoc eſt bello dedicatum, non exactiſſima quidem ille, ac plane ſapienti ratione, ſed tamen ut rebus martiis excuſata. Oppidũ a Chriſtianis ſacerdotibus expiatum eſt, & nouis incolis, qui modo Agarenam linguam neſcirent, cum agro diuiſum: datũq; negocium ut muri reſarcirentur, qui multo magis intrinſecus quaſſati, ad aſſiduos bõbardaꝝ ictus, q̄ foris uiſebant, ſexto q̄ domo profectum eſt mẽſe. Ibiq; certior fit de rebus Aragoniæ. Nam antea de morte Martini regis nunciũ acceperat, eãq; rẽ ſedulo ſuppreſſerat, nequid aut hoſtibus ſpei, aut ſuis curæ iniiceret. Alfonſum quoq; filium poſt uictoriã de Granatenſibus, quottidie litteris orantem, ut ſe in caſtra accerſeret, iuſſit expectare prope diem aduẽtum patris, cum quo in Aragoniam iturus eſſet. Igitur ex nunciis intelligẽs res Aragoniæ, niſi eam propius accederet, nõ recte habituras, eo proficiſci cõſtituit: aduocatoq; proceꝝ conſilio, in hæc uerba diſſeruit. Re bene ac fęliciter geſta proceres, exacta iam æſtate, appetit autumnus, ut quicquid ante hyemem agi poſſet, id non magni ſane momenti eſſe cenſendũ ſit. At maximi momenti eſt, curã in res Aragoniæ me intendere, meo pariter & publico nomine. Iam primũ pleroſq; ueſtrum audiſſe reor,

auũculum meum Martinũ regem,diem ſuum obiiſſe, anno uertente,poſt mortem Martini filii,quem ego cũ claſſe uenturum ad hoc bellum,ſicut uterq; promiſerat,ſperabam. Ex quo primum præſidio,deinde conſobrino,tum auunculo priuatus ſum, duobus regibus, nulli principũ noſtra memoria ſecundis. Hoꝝ morte regnum Aragoniæ ad me,tanq̃ cęteris proximiorem,pertinet,ut ſemper a cõſultis uiris accepi. Sed id mea abſentia ne ui occupetur ſummopere uerendum eſt, & ut ad me pe rferẽ,non uia iudicioꝝ aut iuris,ſed factionibus/potentia/armis,agitur. Qd ſi pro iuſtitia ſua annitentes, qui litigant,tamen ægre obtinent quod poſtulant. Quid futurum de nõ annitente putandum eſt, inter tot cõpetitores? & in aliis litibus plerũq; ſatis eſt habere bonam cauſam, bonumq; iudicem: & in lite de regno contra improbitatem aduerſariorum,male nobiſcum agitur, ſi in ſola & cauſæ/& iudicis bonitate ſpem ponimus. Armis ac potẽtia contra hoſtẽ armatum,potentemq; opus eſt. Itaq; ſiquid apud uos gratia mea ualet,quæſo mihi ueſtro cõſilio uires huius belli aliqua ex parte illuc transferre liceat, ut populos ad recte iudicandum noſtrã authoritate inducamus. Cum præſertim hæc res non modo ad beneuolentiam mei, ad honoremq; iuſtitiæ ſpectet,ſed etiam ad amplitudinem regni, ad gloriã Hiſpaniæ, ad incrementum relligionis. Etenim ſi alius,q̃ ego rex Aragonum creetur,inter quem ac regem Caſtellæ, ut memoria patrum ſcimus accidiſſe,diſcordia ex qua bella oriuntur, incidat. An ſperamus occupatos nos duplici Marte,ex utriſq; hoſtibus uictoriã reportaturos? Hoc ego, ne ſi occulta quidem fuerint odia, nedum ſi aperta,ſperauerim futurum. Quid ſi non ſimultas/ſed inuidia ſuberit? quæ nõnunq̃ magis ad nocendum ualet,q̃ ullus affectus:& odia conciliationẽ recipiũt, inuidia nullo pacto cõciliari poteſt,& hoc peius nocere ſolet, quo magis ex occulto graſſat. Quid ſi metus, an aliquid eſt, quod maiores / aut crebriores cauſas habeat ad male cogitan-

dum. Caſtellæ regnum in omni Hiſpania maximum eſt: hoc cætera ne dicam oderunt, inuidentq;, certe metuunt, & ab eo ſicut infirmiores quadrupedes / uolucreſue a leone, aut ab aquila cauent. Nam rex Aragonū & ſi præpotens eſt, ac maris, ut aiūt, dominus, tamen eius uires, multo minores fama ſunt. Qd .n. Sardiniæ regnū male pacatū, ac prope nominis Catalani inimicum, adiuuaret Aragoniæ regem bella gerentem cum rege Caſtellæ. Quid Siciliaꝰ quæ uix didicit iugum ferre alienigenaꝝ, quæq;, ut audio, iam nunc nō ſatis quieta eſt. Omnis igitur uis, atq; omne robur regis illius reſidet in Hiſpania: quæ Hiſpania cum noſtra nequaq̄ eſt cōparanda: exquo neceſſe eſt, humana imbecillitate metuat potentiorē. Ideoq; inter eos reges fere conuenit, ueluti conſpiratos, & inter ſe ament, regem Caſtellæ uel deſtructum, uel diminutū uellent. Quid ſi accedat auaritia, omnium uitioꝝ magiſtra, & parensꝰ an ſi offulſerit ſpes Aragoniæ regi aliquo portu oppidoue, regni Granatēſis pro mercede potiēdi, ſperatis fore, ut non inueniat cauſas, cur ab hoſte contra nos ſtet in bello. Quid ſi hæc omnia, aut certe plura ſubſint, odium / inuidia metus / ſpes, quo tandem tempore, exiſtimatis regnum hoc in noſtram poteſtatem eſſe uenturum? Quod noſtra ætate hoc incōmodi uſu non uenit, propinquitas regum Aragoniæ cū noſtra domo, in cauſa fuit. Ea iam extincta, in priſtinum diſcidium, primo quoq; tempore redibitur: ne autem redeatur, una ratione effici poteſt, ut hæc duo regna ſanguine cohæreant, hoc eſt, ut ego rex illius regni declarer. Quod cōmodū nimirū tanto plus erit, q̄ fuit rege Martino / Ioanne / ac Petro, quanto ego coniunctior ſum huic genti, q̄ illi fuerunt. Vnde conſociatis uiribus utriuſq; regni, nullo negocio barbarum perdomabimus: ut breui tēpore duo regna alia, noſtræ genti ſubſint, qd nunq̄ fando eſt cognitum, nec de reliquis quoq; duobus ſit deſperādū. Ita q; inprimis opto, & quo nihil mihi uidere eſt longius, omnis Hiſpania Chriſtianis principibus

obtemperabit. Quare ueſtrum eſt probare ſentētiam meam, ac cauſæ fauere, quicunq; publicæ quidem amplitudinē, laudemq; & relligionis & patrię amatis, priuatim uero dignitatem meam, potentiā, gloriam, iuſtitia & induſtria quęſitam, non ſine aliqua ratione ueſtrorum commodorum, qui de me eſtis bene meriti, quos multo prolixius remunerare, ac magnificentius potero rex q̄ priuatus. Nullum enim ex oī mea licitate uberiorem fructum percipere me arbitrabor, q̄ dum iis, quibus debeo gratiam, & quidē cumulatiſſimā, referam. Hæc Ferdinandus: cæteri pro ſe quiſq; approbare conſilium & laudare. Tum Sancius Palentinus epiſcopus. Ego imperator adeo non aduerſor ſententiæ tuæ, ut niſi tu occupaſſes, iſtud ipſe pro mea in te fide & beneuolentia, tibi conſiliū daturus fuerim. Age igitur deo bene iuuante, regnum quod, ut ego quidem ſentio, tuum eſt capeſſe. Caſtellanum multis ad te deferentibus, quia tuum non putaſti, capeſſere ueritus es. Nam ut nulla quantauis occaſione, ad præripiendū alterius regnum, debemus allici, ita nullo labore, nulloq; periculo abſtineri a noſtro aſſerendo. Nec quicq̄ abiectius eſt homine, qui paruo accedit animo ad uendicandum hereditarium regnum. Qđ ſiquid ob id laboris/difficultatis/ſumptus/periculi ſubeundum ſit, non obtinenti certe contendiſſe turpe non erit, obtinenti autem eo glorioſius, ꝙ pene ſua induſtria cōparaſſe regnum iudicabitur. Et ſane præſtabilius eſt regem ſe facere, q̄ ab alio fieri, nec alteri fortunam ſuam, ſed ſibi debere, & cum paternum nominas regnum, nominare etiam regnum tuum, quod non per manus traditum ſit, ſed manu partum ac receptum. Quare ſi tuis uis eſſe ſimilis, caue cōmittas, ut nullum tēpus interponas, quin regnum, quod & ſucceſſione, & quod in rege primum duco, uirtute tuum eſt, ab iniuſtis heredibus, ac regnare indignis, eripias, & tibi quantum humana ratio ualet, aſſeras. Ad quod uires meas, quantulæcunq; ſunt, meam operam/ ſedulitatem/ſtudium/indu-

ſtriam / officium polliceor, ac defero. Deniq; nunq̃ te ab iſto propoſito, dum de iure iudicatum ſit, reuocare tẽtabo. Huius orationem aliis maiorem ĩmodum laudantibus, & ſe ad ſimilia præſtanda, ſingulis pollicentibus, magis confirmatus Ferdinandus, diſceſſum in diem tertium edicit. Quo die cum iam milites præſidio urbis impoſuiſſet, una cum armorum cibariorumq; copia, plenus gaudii ob uictoriam, ac ſpei ob futurum regnum ex Antichera receſſit, tertiiſq; caſtris, cum parte copiarum Iſpalim / domumq; peruenit, cum quibus copiis propius Aragoniam iret, cæteras in ſua domicilia redire iuſſit. Quæ autem poſthac conſecuta ſunt, ne ſubnectamus facit, q multa, ut tempore priora ſunt, ſic ordine prętertẽda, quæ hactenus non attigimus, ne ſeriem rerũ cohærentiũ, quę eodem in loco geſtæ ſunt, interrũperemus, duo quodãmodo hiſtoriarũ corpora confundentes, idq; ſæpius, ſi ſuis quæq; tẽporibus acta redderentur. Nunc peractis illius Hiſpaniæ geſtis, ad alterius Hiſpaniæ narrationem animũ conuertimus, & de Granata per Caſtellam, uelut pedibus in Aragoniam, Cataloniamq; trãſimus, nouam materiam principiũq; ſumpturi, non repetito temporis curſu, ſupra hunc ipſum, de quo nunc ſcriptum eſt annum, ſed annum nõ eiuſdem nominis. Quippe is de quo proxime locuti ſumus, eſt poſt milleſimũ quadringenteſimum, ab ortu domini decimus, a quo uero nunc ordiemur nonus.

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE LIBER SECVNDVS.

hOC ANNO MARTINVS SIcilæ rex, Martini Aragoniæ regis filius, apud Calarim/poſt ingẽtem de Sardis uictoriam, receptaq; complura oppida, paucis diebus febri extinguit̃. Febri non cõtracta ex æſtiuo tp̃e, quo in omni Sardinia graue cœlum eſt, quia nondũ media æſtas erat: non aquaꝝ noxio halitu, quia Calaris a ſtagnis, quæ multa ſunt in ea inſula, nõ admodũ infeſtatur: non ex intẽperie cœli/aut contagione, quia nemo ſuoꝝ ægrotauit. Quo magis inopinata mors eius tũ ſibi tũ ſociis fuit, eoq; luctuoſior, utiq; in illo & uirtutis flore & ætatis. Tertium enim & triceſimum annũ agebat, æqualis Ferdinando, aut anno maior, infęlici quodã omine, ſiquid omnia ſunt, ante patrem factus rex, quaſi ante patrem uita defuncturus. Nec magis nomine ſuo lugendus, q̃ patris, cui unicus erat iã ſeneſcenti: neq; tam ætate, unum nanq; & quinquaginta annos natus erat, q̃ habitu corporis, obeſi nimiũ ac præpinguis, & ueterno graueſcentis. Accedebat his & ætatis & corporis incõmodis quaterna, malum in primis gaudio/lętitiaq; curandũ. Sic affecto nũcius de morte filii affertur, ex quo quantus patrem mœror/dolorq;, quanta itẽ perturbatio populos ꝑuaſerit, ſibi quiſq; natura & experimento duce, ſubiicere poteſt. Omniũ tñ cogitatio, ac ſermo erat, quis nam regi futurus heres deſtinaret̃. At ii qui apud regem ampliſſimi erant, partim illius beneuolẽtia, partim ut ſuę ipſoꝝ potẽtiæ cõſulerẽt, quo tales apud filiũ, quales apud patrẽ forẽt, & forſitã tutores relinquerent̃, nõ ita multo poſt exequias, ſuadent ut primo quoq; tp̃e capiat uxorẽ. Nã olim iã regina deceſſerat, quæ fuerat comes Iuriæ, cõſulẽdũ enim

regno, conſulendũ regio generi, conſulendũ etiã reliquę ætati, quam cũ uxore/liberiſq; traduceret iocũdiorem. Rex autẽ, etſi multis rationibus aduerſabatẽ, ꝙ ſeneſcens, ꝙ inutili corpore, ꝙ ægrotus eſſet, tamen ut potiſſimum obiiciebat, non eſſe opus coniugio, cum nepotẽ haberet Federicũ iã infantiæ annos egreſſum, qui maturior ad ſucceſſionem, q̃ qui poſtea naſcerentẽ, foret, qui ſibi non alio/q̃ filii loco eſſet. Sed cũ illi ꝓferrent filiũ nepoti, legitimũ illegitimo, plures uni, certum in multis liberis, q̃ incertũ in uno, tandem acquieuit, nec pręcepit, ut ab aliis uxor ꝓſpiceretẽ ſibi, ſed ipſe per ſe, inter duas adoleſcẽtulas, quæ ſub uxore domi creuerãt, aliquãdiu hęſitauit, ambas forma inſignes, & ſummo loco natas. Ceciliam Iacobi comitis Vrgellenſis ſororem, & Margaritam neptem Ioannis comitis Pratenſis. Nam Petrus pater mortẽ obierat. Sed ut erat prudentiſſimus rex, ſi cepiſſet uxorem Ceciliam, uidit fore, ut frater illius, ſe uiuo quidem regem agere uellet, ita animo regnum conceperat, mortuo autem, per fas perq; nefas ad ſe populos contraheret. Præterea nequid in auum, nepotemq; machinaretur. His rationibus uel ſolis/uel ſummis adductus, Margaritam præeligendam putauit, non ſola formæ præſtantia, ut quidam nimis iuuenili animo, & quaſi amatorio, opinantur, nec ut ſimulatum eſt, ꝙ medici magis hãc ad cõceptus idoneã iudicarent. Vix menſis a nuptiaꝝ die interceſſerat, cũ legati ab rege Ludouico uenerũt. Ludouicũ &ſi nonnulli regẽ fuiſſe negãt, tñ regem appellabo, qa multi fuiſſe regẽ affirmant, cũ quibus, q̃ cũ illis excuſatius/atq; humanius eſt peccare, neſcientem ab utra parte peccetur. Hi legati ab rege Francię quoq; ueniſſe dicũtur, quo maior legationi adeſſet autoritas. Eorũ primus fuit epiſcopus Conſeraneum, qui orationem habuit, illa tẽpeſtate inter ſuos omnis iuris diuini humaniq; conſultiſſimus, deniq; eloquentiſſimus. Nam ita conſtat inter eos qui affuerunt, nullum ſe litterate loquentem, eloquentiorẽ, nec ante nec poſtea audiſſe.

Quam tamen orationem, nemo eoꝝ qui laudant, memoria te net ad uerbū. Sed ſententias aliquas, & præcipue capita, quę cōmōdius in oratione regis, ne bis dicantur, a me ponentur. Hic cum cerneret regē ſubinde orationi ſuę, ut putabat idormientem, ut oculis cōniuentibus, capiteq́ꝫ demiſſo ſterteret, interſiſtebat. Rex contra, cognoſcens cur interquieſceret, iubebat eum pergere, non enim ſe dormire, & ſi clauſis oculis ſterteret, aut ſi corpus præ morbo dormiret, non tamen dormire animum, atq; hoc ſæpius facienti, inquit, an tuæ oratio ni indormierim, an inuigilauerim, & ex mea reſponſione intelligas licet. Itaq; ubi loquendi finem fecit epiſcopus, quinq; ait, capita continet tua oratio, quoꝝ ſingulis, eodem ordine reſpondebo. Primū ꝙ me ſalutaſti uerbis Ludouici regis tui, mihi affinis, agnoſco egregiam erga me illius beneuolentiā, quod profecto mutuum fit, nec minus eum mihi fatcor eſſe cordi, propter ſua in me officia, fidem, amorem, q̄ propter affinitatem. Qđ autem ſecundo loco nunciandam mihi duxit uictoriam ſuam, qua potitus eſt aduerſus Ladiſlaum, in hoc quoq; fecit amice, cum ſciret me non mediocrem de ſuis proſperis uoluptatē eſſe capturum, quam & illi & mihi propriā, perpetuamq; opto. Nec minus in eo, quod tertium fuit, amorem ſuum erga nos declarauit, ꝙ quemadmodū me uictoria ſua gauiſurum ſperauit, ita ſe meam cladem dolere oſtendit, miſſo ad me ſapientiſſimo uiro, qui conſolaretur, quæ profecto conſolatio talis eſt, ut quemuis paternum mœrorem mitigare poſſet, qui modo tantus non eſſet, quantus hic meus, qui filium & uirum & unicum, & regem, & cum omni uirtute, tum in patrem caritate præditum, & orbum liberis amiſi. Vtcūq; tamē & miſeratio amici grata eſt, & conſolatio ſapietis nōnihil moleſtiæ leuauit. Precariq; habeo cęleſtē regē, ut regē amicū hoc uulnus, quo ego ſaucius cōfectuſq; ſum, nō ſinat experiri. Nā qđ quarto loco poſuiſti, lōga orōne executꝰ, ſucceſſionem ſi ſine liberis deceſſero, ad uxorem eius filiūue

pertinere • Iſtud uero mihi non conſtat:tu quoq; uelut in du-
bia re,multa uerba feciſti•Ideoq; non eſt,ut accipiam puerũ,
ac matrem eius,ſicut poſtulaſti,cum & ipſe uerbis euangeli-
cis reſpondere poſſim, Quod iuſtum fuerit dabo uobis • Ais
ideo mihi accerſendũ Ludouicum puerum, ut iam nunc in
noſtra regia,& inter populos uelut futurus rex,aſſueſcat,per
cepturus mores/linguam/diſcrimina perſonaꝝ/ingenia regio
num,ne poſtea cum res poſcet, rudis ad gubernacula regni
accedat•Hoc ego multis de cauſis,ne agam deducor • Primũ
quia huiuſmodi præiudicio,non faciam iniuriam aliis, qui
uobis in ſucceſſionis iure non cedunt•Si enim uobis acquieſ-
cam,quid aliud/q̃ uobiſcũ ius hoc facere pronunciẽ? Deinde
ſiquis alius in iure ſuccedendi,aut ſit,aut fiat, aut naſcatur,
potior uobis,qui tandem honor iſtum puerum conſequetur?
quem a nobis honoratũ uultis, ſi ab adita/atq; adminiſtrata
regni poſſeſſione dimittatur,& uelut expellatur? Non enim
deeſt,qui ſe potiorem uobis putet:non deeſt, qui fieri poſſit:
non deeſt mihi ſpes ſuſcipiendæ ſobolis:confidoq; clementiæ
dei, ꝗ ſicut afflixit me, faciens de patre orbum,ita uulneri
meo medicabitur,de orbo faciẽs patrem, ex hac dilectiſſima
mihi coniuge (aſſidebat enim ei regina) & certe uterq;,quã-
tum in nobis eſt,enitemur ut parentes ſimus • Ad quod uer-
bum,cum ambo ſurriſerunt,tum uero cęteri arriſerunt• Me-
dici quoq; ſpem faciunt,qui aiunt facilius ex homine proue-
ctioris ætatis/ac puella,q̃ ex utroq; adoleſcente, filios gigni•
Et nihilominus qd gaudiũ oculoꝝ huius/meorũq; erit, ſi in
hac auiditate,atq; in hac ſpe tollẽdę ꝓlis,uidemus domi uer-
ſari alienum puerum,quaſi noſtri uerſari regni, ideſt noſtrę
orbitatis heredem,haud dubie infauſtum omen,& acerbum
augurium • In quo non parum miror affinem meum, eiuſq;
ſubrequito prudentiam,qui ſub ipſis pene nuptiaꝝ auſpiciis
de ſucceſſore meo agendum putauit,nec de ſucceſſore tantũ,
ſed de adoptiuo,quaſi nec duxiſſem uxorem,nec uellem du-
cere, aut

cere, aut ex ducta liberos (quod omen deus auertat) nõ eſſem ſublaturus. Quod tamen ſi nõ continget, alienuſq; mihi ſucceſſurus eſt heres, quid mea magis refert, aut quid prius, antiquiuſue debet uideri, q̃ proſpicere regem proceribus, ac populis meis, ex quo iuſtum imperium, firmum præſidium, perpetuam pacem nanciſcantur. Proceribus inq̃ meis/ ac populis, quoq; ſanguine partim in Sicilia, partim in Sardinia recipiẽda, ego & filii uſi ſumus. Quoq; pleriq;, aut liberos aut parentes/ aut fratres/ aut alio modo propinquos deſyderant, pro domus meæ amplitudine amiſſos. Neq; enim minus regium puto, populos ſuos, & pſertim de principe optime meritos, poſt obitum ſuum, recte gubernandos curare, q̃ uiuentem recte gubernare. Ex quo teſtificatum relinquã apud oẽs iudicium meum, ut ſi domeſticus mihi heres nõ fuerit, ii ad quos pertinebit, ſequantur meam defuncti uel rationem uel autoritatem. Neq; uero, quod ultimo loco poſuiſti, abnuo ueſtram poſtulationẽ, ut permittam cauſam, de ſucceſſione, iam nunc quoq; agitari. Non enim ita delicato animo, ac parum forti ſum in obeunda morte, ut de ſucceſſore meo diſputari, etiam tã recenter a nuptiis, pati æquis auribus nequeã. Filius meus facit, ut hæc pati poſſim, & mortem non multo plus timeã, cauſa mea q̃ optem. Nihilq; eſt quod magis uitã meam oblectet, q̃ futuræ prolis ſolatia, ſiue mas ſiue fœmina futura eſt. Nam ut tu uis, qd facile paſſus ſum te dicere, in paterno regno, ſi mas filius defecerit, fœmina poteſt ſuccedere, & quidem ante omnes mares, qui regem coniunctiſſimo gradu non attingant. Idq; tu ita præſenti conſtantiq; animo affirmaſti, ut præſentius [illegible]q; conſtãtius affirmaſſe uiderim neminem. Siquidẽ de fortunis omnibus, atq; capite uis dimicare. Siquis naturali iure, uel ſcripto demonſtret, hoc introductum in Aragoniam eſſe, fœminã in regnum non poſſe ſuccedere: iſtam ego te ſponſionem facere non ſinam, militaribus magnis uiris decoram, q̃ litteratis, ne dicam, pontifici-

bus. Placet itaq; in cõmune referri ad conſultos de iure cõpe-titorum, quid nam de ſucceſſione regni mei, diuinum ius hu-manumq; decernat. Ipſe quoq;, dum per occupationes lice-bit, præſidebo huic cauſæ. Multo enim præſtat me uiuo ſoſ-piteq;/ac diſceptatore diſcuti litẽ iudiciis ac uerbis, q̃ me uel defuncto/uel morbo/ætateq; affecto, ui & armis. Hæc locuto rege diſceſſum eſt. Mox cum in cubiculũ rex introiſſet, mul-tuſq; de his rebus, ab iis, qui circumſiſtebant dum ſermo ha-beretur. Vtinam inquit Guilhelmus Moncada rex ex te pro-lem ſiue marem/ſiue fœminam primo quoq; tempore uidea-mus, quæ & uiuenti patri, ac diu ſit iocunditati, & defuncto ſuccedat. Cæterum ſi(quod abſit) aliter deo cordi ſit, non ui-deo quin Ludouicus puer, in ſuccedendo primas habeat par-tes, qui nepos ſit ex filia regis Ioannis fratris tui: hoc eſt quin ipſa Iolans eius mater, regnum quod fuit patris aſſequatur. Non uereor enim loqui de iure competitorum apud te, non tanq̃ regem, ſed tanq̃ diſceptatorẽ ac iudicẽ, ut te ipſe feciſti. Nam qui debẽt regis eſſe potius heredes q̃ liberi? Atqui filia ex liberis eſt, & cum ſola fuerit, locum liberoꝝ implet. Hæc niſi tu frater extitiſſes, regnum paternum adipiſci debebat, quod ſiquid ſexus impedimento eſt, etſi nihil hoc impedire uolũt, en filium pro ſe tibi nobiſq; offert, ex matre catalanũ, cui ius ſuum hereditarium cedit. Atq; dicenti, pleriq; qui in-termiſſo ſtrepitu colloquendi, ſilentium tenuerant, aſſentie-bantur. Tum Bernardus Centellia: Immo uero iuſtius multo debetur ſucceſſio Iacobo Comiti Vrgellenſi. Nam iſta fœmi-na cum alleget nobis puerum, plane fatetur ad ſe regnũ per-uenire non poſſe, eadem ratione, qua nec patris potuit eſſe heres, cum ſola ſuperſtes extitiſſet. Quod ergo ius ipſa nõ ha-bet, id profecto alteri tradere non poteſt. Itaq; excluſis fœmi-nis, inter mares eſt diſquirendum, quis regi ſit proximus: is ſine cõtrouerſia erit Comes Vrgellenſis, cuius pater, qui pro-xime eſt mortuus, eodem auo, quo tu progenitus es patre lo-

anne,qui ſucceſſurus Alfõſo regi erat,niſi Petrus pater tuus maior natu fuiſſet.Nunc(quod tamen deus non ſinat) deficiente Petri ſanguine,ad fratrem ſeu fratris liberos redeat regnum,ſicut ad te rediit paternum regnum, fratre defuncto. Qd ſiquid momẽti habet fœmineus ſexus, adeſt uxor Comitis,filia patris tui, uel patri ſucceſſura uel fratri,quę certe tibi coniunctior eſt,q̃ fratris filia.Itaq; quod ſexus adimit, id ex uiro,cui & ipſi ius eſt, in ſucceſſione ſupplebitur, atq; ita ambo coniuges,mutuo auxilio innixi, iuſtitiã omnem hereditatis implebunt. Tũ Bernardus Villalicus. Recte,inquit, Bernardus Centellia locutus eſſet,ſi in eodẽ pares non haberet, atq; ut ego ſentio,ſupiores.Nã ſi placet ad priores patrũ redire,certe prior eſt Alfonſus dux Gãdiæ, & frater eius proſocer tuus rex,Comes Pratẽſis,patre Petro,auo Ioanne rege, qui fuit proauus tuus,patruo Alfonſo, auo tuo.Ita eodem te illi contingunt gradu,quo tu Comitẽ Vrgellenſem:ſed tanto uenerabiliores q̃ ille,quãto propius accedũt ad tuos maiores, tantoq; digniores qui ſuccedãt, quanto proximiores iis regibus ſunt,unde quaſi ex fõte regni origo emanauit. Eo quidẽ magis ꝙ hi ſuccedent Ioanni auo, ille uero Alfonſo proauo. Nam ꝙ ais de uxore,tantum tibi reſpondeo, eam non modo ex non regina,ſed etiam ex nondũ uxore genitã eſſe. Sybillã enim qualis anteq̃ regina fuerit omnes ſcimus. Feret aũt hęc rex me dicẽtem, uel quia ,ut inqt Bernardus Cẽtellia,in hac cauſa iudex eſt,uel qa loquor ea,quæ grata debẽt eſſe noſtræ reginæ,cum ob alia,tum uero ob hoc ꝙ ago cauſam aui ſui, uel fratris aui. Hæc dicenti Villalico,nemo audientiũ nec aſſenſus eſt, nec cõtradixit. Tũ rex, equidẽ inquit, ſi locus hic iudicandi eſt,iudicarẽ aliquid inter hos,quoꝝ cauſas egiſtis. Sed quid attinet de his pronunciare, cum ſit adhuc alius cõpetitor,qui uereor ne iſtos omnes excludat, Ferdinandus infans Caſtellæ,natus ex Helianore mea ſorore,non dico natu maiore,q̃ hæc eſt ex Sybilla nata,ſed ex eadẽ matre, qua ego

ſum, genita. Dux autem Gādiæ, & proſocer meus, ac Vrgelli Comes, mares illi quidem ſunt, ſed eos in eadem pono cōditione, qua fœminas. Nemo enim ſic in regno, aut ulla in hereditate ſuccedit, ꝙ dē progenie ſit illius, a quo primum hereditas profecta eſt. Nam hoc modo ad eos deferretur hereditas regni, qui ex uetuſtis priſciſq; regibus oriundi ſunt: ſed non ita eſt. Verum ſicut intercisa fontis uena, atq; alio deriuata, totus prioris curſus alueus aqua priuatur, ita tota progenies eius, qui ſemel a ſucceſſione paterni fontis excluſus eſt in perpetuum exareſcit, nec niſi aliquo flexu redeuntem e latere aquam recipere poteſt: hoc eſt, dum curſus iterum interruptus, in proximum canalem deriuatur. Id fit dum rex, aut quicunq; rerum dominus ſine liberis decedit, eius regnū ac bona lege naturæ ad proximum quēq; defertur. Nam cū res ſint ultimi domini, non autem ſuperiorum, qui ſuum ius in alterum tranſmiſerunt: nimirum ut quiſq; maxime coniunctus huic erit, ita plurimum iuris in ſuccedendo ſibi uendicabit. Quod cum ita ſit, non quis proximus ſit ſuperioribus regibus Alfonſo/Petro/Ioanni querendum eſt, ſed quis mihi, cuius regnum eſt, & in cuius alueo poſtremus defluit regni riuus. Proximior autem mihi nemo eſt ea, quæ ex eiſdē parentibus genita eſt, & eius filius præponendus eſt mihi fratris mei nepoti, cæteriſq; qui me longiore propinquitate contingunt. Nam, quod dicitur, fœminas non ſuccedere, id intelligitur, quando & mares proximi ſunt. Dux autem Gādiæ, & Comes Vrgelli, tot a me gradibus remoti, non ſunt mihi proximi. Et Iolante fratris filia, ac Iſabella ſorore, Helianor eſt mihi próximior. Ego illud uobis affirmare poſſum, nullum eorum, quem cupitis, regē magis ex uſu regni fore, q̄ Ferdinandum: ſed uos ſtudia partium trahunt. Quid autē conducibile uobis ſit, non peruidetis. Habetis igitur teſtificatum iudicium meum, ſiquid forte de me aliud factum ſit, prius q̄ res diſponantur. Verum magis q̄ pro ualitudine cor-

poris, hodie & audiendo, & loquendo laboraui. Et hoc quidẽ grauiſſimi ac ſinceriſſimi regis teſtimonium fuit, quod non modo per urbem Barcellonam, in cuius ſuburbano prædio hæc geſta ſunt, ſed per omnes nationes, eius prouincias demanauit, magnamq; Ferdinando autoritatem comparauit. Cæterum rex &ſi hæc & ſentiebat & dixerat, tamen omni diligentia/cura/autoritate/gratia/ precibus / pollicitationibus, nepoti ſuo ſtudebat. Nam delectis iudicibus, per omne cognoſcẽdæ cauſæ tempus nihil reliquit, quin ius ſucceſſionis Fędericiɂ eſſe declararetur, & eo quottidie impenſius, ꝙ aſſidue magis ac magis liberos ſe gignere poſſe deſperabat. Sunt enim qui dicant, nullo pacto, nec medicorum arte, nec multifariis machinis, potuiſſe eum uel cõcumbere cũm muliere, uel puellæ uirginitatem demere: licet mater aliæq; nonnullæ fœminæ uelut miniſtræ puellæ adeſſent, licet uiri quoq; aliquot auxilio regi eſſent, qui uentre quaſi appenſum per faſcias a lacunari pendentes, quibus tumor proni uentris cohiberetur, demitterent eum ſenſim in gremium puellæ, ac ſuſtinerent. Sed hæc uerecundius forſitan in ſilentio reponuntur. Commendabat igitur Fędericum memoria patris, ſtudium aui: ſed hæc omnia uitium natalium apud iudices corrumpebat. Ideoq; longe fauorabiliores erant Ludouicus & Comes Vrgelli. Illum cõmendabat nomẽ patris, amicitiaq; cũ rege Aragonum, & mutua hoſpitia utriuſq; gentis. Ad hæc reſpectus matris, quę proximi regis filia in oculis, & conſuetudine uirorum mulierumq; Cataloniæ, adoleuerat, auia cum regina Iolans, quæ præſens modo ueteres amicos, pro filia, pro nepote, modo ueteres amicos cliẽteſq; mariti obſecrabat, ut memores eſſent defuncti regis beneficiorum. Hunc gratioſum faciebat, ꝙ ex uirili ſtirpe regiæ domus, ꝙ iuuenis, ꝙ eximia ſpecie corporis, ꝙ præſens ipſe non pro alio, ſed pro ſeſe ſingulos prænſabat, orabat, donis promiſſiſq; implebat. Itaq; apud iudices, non minus ambitione

q̄ diſceptatione agebatur. Quod Ferdinandus ubi per ſuos comperit, legatos ad regem mittit, orans ne permitteret in iudicio ſuffragiis potius, q̄ legibus agi. Rex illum recte dicere, & æqua poſtulare, reſpondit, ſeq; daturum operam, ut res ordine irent. Verum hoc præſtare non poterat, quia ipſe inprimis eo uitio laborabat, ſi uitium appellandum eſt, & non pietas, pro unica ſpe familiæ ſuæ anniti, ut nepos in regno ſuccederet. Qui poſtq̄ animaduertit nihil ſibi ſpei fore in iudicio, nam hoc ei iudices cõfitebantur, iuſſit illos extrahere tempus, nec quicq̄ de iure competitorum palam facere, donec ipſe alia ratione mẽtes populo℞ cõciliaret. Alfõſo rege p̄ſidẽte, lata lex fuerat, nequis illegitimus in regno ſuccederet, ita nunc ſe præſidente, per populos præſentes, quibus idem liceat, quod ſuperioribus exceptionem unius obtinere, non ui aut imperio aut autoritate, ſed cum miſerabili aſpectu, utpote collocato ad gremium orbi regis populo, tũ ſummiſſa oratione, darent hoc ſenectuti ſuæ, darent orbitati, darent precibus ac lachrymis, ſinerent ſecum hac lætitia diem ſuum obire, ꝙ relinquat nepotem heredem, ne exulceretur hoc quoq; dolore altero uulnere, quo non minus affligetur, q̄ ex illo ꝙ filium perdidit. Illo enim amiſiſſe filium, hoc amiſſurum eſſe regnum: darent meritis ſuis, qui Siculum regnum Aragonico adieciſſet, darent meritis filii, qui Sardiniam amiſſam Cataloniæ, non parua ex parte reſtituiſſet, darent unico duorum regum filio. Iuuenis, qui mortuus eſt, ſenis, qui niſi impetrat, cito comes illi futurus ſit. Non enim præponi illegitimum legitimis ſe poſtulare, ſed cum pro legitimo eſſe. Qui cum alii nulli potiores ſint, nulli iniuriam facturus eſt, neq; plane eſſe illegitimum ex patre celibe, ac matre innupta genitum. Hoc ſi in priuatis ſemper ualuit, multo magis debere ualere in regibus, quos ſola contentos uxore eſſe, uix poſtulandum eſt, & in bellis aut longinquis regionibus agentes, ut uxores habeant, fieri non po-

teſt: neqꝫ excluſos a ſucceſſione fuiſſe filios ancillarum Iacob, neqꝫ eandem cauſam Salomoni obſtitiſſe, quominus ad regnum tolleretur, cum tamen non modo non ſolus, qualis Fędericus, ſed ne primus quidem ex Dauid liberis eſſet, & alia plurima omnibus ex gentibus, huius generis exempla. Atqꝫ quo facilius honeſtiuſqꝫ peruinceret, ut eſt ingenioſa caritas, uidit operępreciũ fore, natales nepotis emendari per ſummum pontificem. Neqꝫ enim id difficile factu, & hoc effecto non auſuros, etiam ſiqui minus uellent, populos aduerſari regi roganti pro eo, qui iam illegitimus non eſſet. Erat autem ſummus apud eos pontifex, affinis pueri, matriſqꝫ conſanguineus, Petrus de Luna, nomine Benedictus. Ad hunc rex Dertuſæ agentem ſcribit, rogans ut Barcellonam, captato tempore, quaſi per cauſam alterius negocii, ne res patefieret, ſe conferret. Interea Comes Vrgellenſis e diuerſo non minus & ipſe laborabat, uel ob hoc ſollicitior q̄ rex, ꝙ ille alteri, hic ſibi conſultum uolebat. Et cum Cataloniam iam ſuarum partium exiſtimaret, ꝙ in ea natales/domum/potẽtiam/clientelas ſuas ac patris auiqꝫ haberet. Valentiam quoqꝫ multis officiis/largitionibus/ſtudiis deuinctã ſibi reddidiſſet, ut uix conſtaret, ab utris magis obſeruaretur, Villaragutis, atqꝫ Centelliis, quæ ſunt duæ illic ſummę atqꝫ diuerſæ inter ſe factiones. Tamen nihil actũ eſſe cẽſuit, niſi idem in Aragonia, ubi caput rerum eſt, effeciſſet. Sunt aũt in Aragonia nomina factionũ, Luna, & Vrrea: Lunam iam ſibi cõciliauerat, aſcito ſibi Antonio Luna, qui tũc principatũ factionis obtinebat. Diuerſam uero factionẽ non modo ob odia partiũ infenſam habebat, ſed etiã quia ſtuderet Ludouico cõpetitori in regno, authore ac duce Garſia Heredia archiepõ Cæſarauguſtano. Erat enim is beneficiarius domus Frãcię, hoc ꝓfecto peſſimũ ẽ in petitione regni, ꝙ nemo iuri, oẽs amicitię fauẽt, ſecũdũ hũc ꝓpinquo eius Egidio Roizę, Aragonię gubernatore: cuiꝰ filiꝰ Ioãnes i Herediã fa-

miliam fuerat adoptatus. Ex quo fauor Ludouici ꝓpter ſum-
mos magiſtratus in Aragonia plus pollebat. Hos Comes
ubi blandiciis promiſſiſq; pellicere ſe poſſe deſperauit, exco-
gitauit quo modo illorum diminueret potẽtiam, ſuorũ adau-
geret, ſimul ſe dominum cauſæ conſtitueret. Poſtulat ab rege
ut in Aragoniam gubernator delegetur, qui magiſtratus
ſoli regis primigenio tribui ſolet: contendit cum alia quędam
eſſe ex uſu prouinciæ, tum uero illud ex uſu regii fiſci, ſi
rationes iam compluribus annis repetantur rerũ adminiſtra-
tarum. Rex &ſi nihil minus uolebat, q̃ Aragoniam uelut ar-
cem regnorum, ab hoc regnum affectante occupari, & quaſi
eum adoptaſſet hoc magiſtratu, exire famã, ſimulq; ſine cau-
ſa ſinceriſſimum ac prudentiſſimũ uirum a magiſtratu amo-
uere: tamen admonito Comiti, caueret quid ageret, poſtulata
conceſſit, neq; id magnopere inuitus, tũ ſperans illo abſente,
cõmodius cum papa confectum iri negocium nepotis, tum
uolens conciliari maiora in Aragonia homini odia, quo mi-
nus temeritas proſpera eſſet. Dat itaq; ad gubernatorem atq;
archiepiſcopum clandeſtinas litteras, ut aduerſus Comitem
iure ſuo utantur, nullam tamen de litteris ipſis, ut ſaluus ſit
pudor regiæ ſinceritatis, mentionem habeant. Comes diuul-
gato rumore, ſe iam pro indubitato haberi ſucceſſore ab rege
cum magiſtratum, qui ſoli primigenio regis indulgeatur, ſibi
indultus ſit, cum magno apparatu Cęſarauguſtam uenit, ſti-
patus omni factione Lunenſi, poſcitq; ſe admitti in poſſeſſio
nem. Ei gubernator prætorq;, quem iuſtitiam uocant, atq;
archiepiſcopus, cum cæteris ſuæ factionis intercedunt, ne-
gantq; illi ex lege præſidem licere eſſe, nec regem uelle reuo-
care legem, quam non poſſit, ſed impudicitiæ Comitis
non auſum refragari; ne hominem odiſſe diceretur, ita
tamen id conceſſiſſe, quatenus ratum lege eſſet, ac po-
puli admitterent, nunc nec legem admittere, nec po-
pulos. Hic multa altercatio, mox ſeditio, dehinc res

ad manum uocatur, quottidieq; leuia prælia prope ciuilia conſeruntur. Ex quo ſunt qui dicant, a quo homine primum excitatum eſt, & iis regionibus bellum inteſtinū, in eius domo ſubuertēda, tandem eſſe reſtinctum. Pauculis diebus ſuperuenit Ioannes Ferrādis auxilio patri auūculo, partibuſq; cum magna armatorum manu: urbemq; ingreſſus, ante pugnam cōmiſſam, Comitem e foro domum fugat, dumq; expugnare domum aggreditur, ille per poſticum, quod ad flumen fert, cum cæteris abiit. Sunt qui habitu diſſimulato, ac ſine comite, nec equo ſed pedibus fugiſſe dicāt, quod falſum eſſe compertum habeo. Illud quoq; non minus falſo dici, ab rege pręceptum illis litteris, ut Comitem interficiendum curarent, quod non modo abhorret a uero, ſed etiam a regis ingenio mitiſſimi ac iuſtiſſimi, & qui ſępe dixerit, nolle ſe regni ius auferre ei cuius foret, nec ſi cētum alia ſibi regna adeptū iri exiſtimaret, meminiſſe ſe Chriſtianum eſſe, cuius æternū regnum foret, ſi recte egiſſet: rurſuſq; æternum ſupplicium, ſi praue, ſi cito relicturus eſſet hoc regnum, petituruſq; illud, cur inſolito ſcelere cōmacularet manus, pro alio quem uellet heredem, cum ne pro ſe quidem commaculaturus eſſet. Regnum ſibi eripi non poſſe, poſt ſua fata, eius fore cui deus deſtinaſſet: prophetare tamen audere, qui non uia iuris, ſed factionibus/doliſq; regnum affectaret, eum ad regnum nō eſſe peruenturum, Comitem ſignificans, hæc reſpondit iis, qui ſuadebant: non enim deerant, qui ſuaderent ut Comitem tolleret. Ille ex Cæſarauguſta fugatus/Aragoniaq;, in Catoloniā Ballegerium domum ſuam ſeſe receperat, non reuerſus Barcellonam, ſiue ob euētus indignationem/pudoremq;, ſiue q̄ uitaret urbē nōnihil peſtilentē, quam rex quoq; deuitauerat. Primum habitans in p̄dio ſuo, cui nomen Pulcher Aſpectus de quo ſupra dixi, deinde in habitaculis monaſterii in Valle Dōzellę, nō ꝓcul a muris, ſiue ne intereſſet pōpę legitimationis Fęderici. Nā & ab iis qui cū papa Barcellonæ erāt, ſuſur-

rabatur, & Siculorum legati præ ſe ferebant, qui omnibus precibus obſecrãtes regem, ut eis regem præficeret Fędericũ, ex ſiculo rege, & de ſiculis optime merito, & ex matre ſicula, & in inſula ipſa genitũ confeſſionem ab eo expræſſerant uoluntatis, qua erat auus in nepotem, ſiue ut uitaret ſuſpitionẽ ſceleris, quod ab eo per uxorem, & matrẽ credit' admiſſum. Referam non omnibus rem notam, nec paſſim diuulgatam, ob Comitis ut creditur, tanq̃ futuri regis uel metum uel gratiam. Sed tamen inter domeſticos, a quibus ego accepi uiris bonis & grauibus agitatã, & ꝓpe compertã: dicit' Comes pro deplorata, habuiſſe ſpem ſuam, ſi legitimatio fieret per ſummum pontificem, deinde per Aragonenſes, exceptio unius Fęderici in lege, quæ eſt contra illegitimos lata. Ad qđ ipſum quaſi de publico conſenſu ueniſſe gubernatorem, proxime audierat. Omnium enim rerum certior quottidie fiebat per uxorem & matrem, quæ per cauſam propinquitatis, ne pedẽ quidem, ab regina diſcedebant; quam etiam ſtudioſam cauſę Comitis reddiderant, & ab ea Centelliam familiã unde ipſa materno genere erat, conciliatam habebant. Hæ mulieres die Iouis, ante diem dominicum, ſolẽnibus legitimationis deſtinatum, quæ erant futuræ kalendæ Iunii, ueſperi dicuntur, anſerem ſaginatum, quem opipare cõcinnarant aſſum regiis miniſtris porrexiſſe, per ſpeciem demerendæ reginæ, ut regẽ & adipibus/& quartana torpidum, ad Venerẽ procreationis gratia excitarẽt. De quo anſere ubi comedit rex, ſtatim uehementi dolore ſtomachi conflictari cœpit, ac lamẽtari, moxq; ardẽtiſſima febri inſecuta, ſignaq; & maculæ quædam in defuncti corpore (ſecundo autem die defunctus eſt) apparuerunt. Quanquam potuerunt eſſe ſigna peſtilentiæ. Nam quod dubium eſt in tanta re, id ego nolo fieri mea aſſeueratione certum. Omnes enim fere ex eadem domo, poſt regẽ uel peſte uel febri extincti ſunt, quales etiam plurimi ex ciuitate. Poteſt & id in cauſa regis fuiſſe, non malitia, ſed ſim-

plicitas mulierum atq; ſtultitia, quæ quottidie citra medicorum conſcientiam, cibariis ad Venerem, q̃ ad ſalutem aptioribus inferciebant uirum, unguentiſq; oblinebant. Siquidẽ defuncto rege & domo, ut fit, a fœminis ſubito derelicta, eſt inuenta cellula his cibariis/unguentiſq; differta. Vtcunq; res adminiſtrata ſit, certe Comes in morte regis, præter cætera, hãc ſpem ſecutus dicitur, q gubernatoris munus inuitis inimicis adminiſtrare poſſet, cum id per legem defuncto rege non prohiberetur: aut ſaltem impunius archiepiſcopum cęteroſq; de medio tollere, ut nihil ſibi poſthac ſupereſſet impedimenti. Cui rei euentus ipſe teſtimonium dedit. Vt autem ad rem redeam, ubi totam illam noctem rex per æſtus/atq; cruciatus inſomnem duxiſſet, cũ illuxit legati Barcellonæ / multiq; proceres lectulum circũſteterunt, multi mortiferam ſentientes, & inter ſe conſuſurrantes, ſed in horas magis ac magis ad extrema uitæ ſpiritus properare uidebatur. Cum interea mater Comitis atq; uxor regem adeũt, rogantq; ut nunc ſaltem in ipſo extremo uitæ tempore Comitem declararet regni ſucceſſorem. Non reſpondenti, atq; ut ſolebat, ſed alio ſomno ſubdormitanti, appręhẽdit matrona ueſtẽ a pectore, atq; inquit, filii mei eſt regni ſucceſſio, filii mei, quem tu ſuccedere uetas, contra fas iuſq;. Ad quam ille inſpiciens, ego, inquit, ignoro iſtud, & ita eſſe non credo. Simulq; Guilhelmus Moncada, & unus legatorum, retracta manu a brachio fœminę, admonuerũt, ut reuerentius tãgeret regẽ. Poſtridie deplorata iam eius ſalute, ne maturius præfocaretur, conſtituunt in ſella amictum tenui tantum amiculo, ac diſpectora tum. Erant enim ſoles æſtiui: illuc eum complures adierunt, ut iam quaſi defunctum lamentabantur, & inprimis ſiculi legati, Fędericũ ſibi regem dari, cum fletu lachrymiſq; poſcebant. Quibus rex ingemiſcẽs, uerbis ac uultu quantũ poterat cõmẽdauit. Tũ legati barcellonenſes, nequid reſpõſum regis fortaſſe ſcrupuli moueret impoſterũ, adhibitis tabellionibus

interrogarũt, iuberetne eius regna eſſe, cui iure deberentur: ita ſe iubere reſpondit. Præclarum profecto reſponſum, uel quod mulieribus, uel quod ſiculis, uel quod barcellonenſibus, reddidit. Primum quidem liberum/ingenuum/ac præfractum, ſed ſine bile, atq; indignatione. Alterũ uero molle, atq; affectus plenum, ſed ita ut iuſtitiæ magis, q̃ affectui ſe parere oſtẽderet. Vltimum autem ſimplex ac ſolidũ, ut nihil petendum ſibi exiſtimaret, nullo cõpetitorum in ſuccedẽdo, populis proceribuſq; cõmendato. Iam omnis familia per domum, prope modum lymphata ferebatur. Iam cubicula illa quę nuper ornamentis/mulierum ſymphoniis, atq; omni iocunditatum genere exultauerant, deſeruntur, denudãtur, & uelut ad hoſtium aduentum, aut ſi Erynnis inuaſiſſet, lugubria uident, ac feralia, cũctis partim occultius, partim apertius emigrãtibus. Quorum unus fuit Aegidius Aragonię gubernator, qui intelligẽs, q̃ infeſtos haberet inimicos, per cauſam dormiendi, meridie cubiculum ſuum intrauit, & mutato habitu, cum regio confeſſore Barcellonam abiit, rumorq; fuit conatos eſſe quoſdam in domo regis uincula ei iniicere, credo hanc opinionem ex eo ortam, q; Comes certis hominibus negocium dederat, ut ei uincula iniicerẽt, captumq; ducerent, aut necarẽt. Nam Barcellona, cum eo uenit gubernator, plena armatorum erat, ex maxima parte eoꝝ, qui comiti ſtudebant, & intrantes urbem, perq; uiam eũtes, ciuitas ſciſcitabatur, an rex adhuc ſpiraret, an ibi gubernator Aragonię adeſſet? Quo maturius ille tantopere ſe quæri ab inimicis cognoſcens, ſibi deliteſcendum putauit. Atq; ea nocte, cum ſecus atq; conſuetudo ferebat, clauſæ forent portæ, audiebat e domo, in qua latebat, in propinqua, ubi multi uerſabantur armati colloquentes/admirantes/quęrentes, ubi eſt gubernator? quid de eo factum eſt? quo abiit? Hic autem ubi multa iã die apertæ iam portæ eſſent, non equum, ſed nauigium conſcendit, Paniſcolamq;, quæ ſibi amica erat, ſe contulit. Hæc rettuli, ut

rettuli, ut q̄ uioléto ad affectationem regni fuerit animo Comes Vrgellēſis, appareat. Nunc referam id, quod an ueneni an peſtis an alterius rei ſignū ſit, medici uiderint. Quod ipſe qui uidit, quid fuerit ſe ſcire negat, idem, qui regem ueneno periiſſe, non credit. Is eſt Borra ſcurrarū eximius, quattuor & octoginta hodie natus annos, necdum a ſcurrando uacans. De quo nequis miretur me facere mentionem, in tanta fuit apud complures ſemper reges dignitate dicam, an opinione, an beneuolentia, ut eum in libris meis faſtidire non debeam, quem reges nullo quamlibet ſerio in negocio faſtidierunt, cum preſertim, quod apud uulgi opinionem ualet, plurimum diues ſit, adeo ut ad centum millia aureorū profiteri poſſit. Vir profecto natus ad exprobrandum litterarum, ſcientiæq́, ac ſapientiæ ſtudioſis, qui doctrinā non ueri contemplatione, non ſummi boni fine, nō ipſa uirtutum laude, ſed pecunia/& umbratili populorum honore metiuntur. Ad hos quottidianum Borræ conuitium pertinet dicentis, plus ſe & pecunię & honoris comparaſſe, dum ſtultum agit, q̄ qui litterarū & ſapientiæ ſtudioſi uocantur. Quod cum audiunt pleriq́ litterati, ornatumq́ hominis regalem uident, & erubeſcunt, & dolent, & ſi uera fateri uolunt, etiam inuidēt, nimirum infra omnes ſcurras/hiſtriones/mimoſq́ detrudendi, male meriti de liberalibus artibus, quibus inuidioſam uolūt eſſe uitam ſcurrilem. Hic igitur Borra de numero erat eorū, qui ſuis rebus, non ſibi timerent, in quibus abſportandis, cū aliquot horis diſtrictus fuiſſet, tandem ad conſpectum rediit regis. Cui ille uix ſuppetēte uoce, unde, inq̄t, domine Borra? qui tam diu abfuiſti. Hic ſimul ut rem diſſimularet, ſimul ut regē cupidū ſuauis alloquii, ſi poſſet, hilaritate afficeret. Ego uero, inquit, e uicina uinea redeo, ubi neſcio qui hinnulum meum per caudam ad ficum ſuſpenderant, quaſi ficos furto ediſſet, qui nōdum maturi ſunt. Ad hanc facetam uocem rex cū arriſiſſet, mox animā celerius agere cœpit. Borra,

ut erat ex aduerſo, uidebat umbram quãdam, breue loci ſpa-
cium occupantem, paulatim a medio uentre aſcendentem,
prout anima cõtinenter inferiora relinquebat. Id uiderit ne,
an uidere uiſus ſit, an conuexitas aliqua corporis obumbra-
uerit, fides penes oculos eius ſit. Vbi ad guttur euaſit, & ipſa
euanuit, & rex animã efflauit. Ita Martinus rex, uel diutinæ
quartanæ langore, uel tunc graſſante morbo, uel incõmoda
habitudine corporis, uel infando ueneno, uel incõſultis uxo-
ris medicamẽtis, uel mœrore amiſſi filii, uel horꝝ pleriſq; ex-
ceſſit e uita, omnium Aragoniæ regum & potentiſſimus (nã
nullus ante eum Siciliam tenuerat) & ultimus ex familia co-
mitis Barcellonę, in quem regnum Aragoniæ tranſierat, filia
regis, quæ patri ſucceſſerat, in matrimoniũ accepta. Exquo
mirari habeo, quid in mentẽ uenerit illi regi atq; Aragonen-
ſibus populis, uelle non licere in regnum ſuccedere fœminę,
cũ ex hac regina & uir Catalanus in regiam dignitatem con-
ſcenderit: quę res etiam nationi glorioſa eſt, & Aragonia ma-
iorem imodum maieſtatẽ ſuã propagauerit, adiecta ei quaſi
appendice Catalonia, quæ uiribus ad illam ſexquialtera eſt.
Siquidem cum rex Aragoniæ nuncupať, Cataloniæ quoq;
princeps ſubintelligitur: hoc eſt ꝙ ambaꝝ unus, idemq; rex,
ſed ab una, quæ ſit dignior nuncupať. Quare haud dubitem
dicere regem illum, ſuæq; ætatis homines, qui cõtra fœminã
decreuerũt, feciſſe, quod ſui maiores non faciendũ exiſtima-
uerunt. Mortis Martini nõnullæ res, ut credũtur, prænũciæ
fuerunt. Eodẽ menſe fuit eclypſis lunæ toto ſydere obductæ
circiter horę ſpacium. Item terremotus ſemel, cum mane ſur-
geret, iterum cũ poculũ a pincernæ manu accepturus eſſet.
Cunq; dixiſſet mors magni alicuius uiri terremotu ſignifica-
tur, inqt ex intimis quidem nunc noſtræ timeo parti: ad eum
rex, ego non ſum magnus, ubi adeſt maior, maior me papa
eſt, de illo igitur terremotus loquiť, non de me. Erat autem
tunc Benedictus Barcellonæ, ipſe uero eodem in prædio ſub-

urbano. Itaq; uiſus eſt minus ſoluiſſe audientibus quęſtionē terremotus, q̄ innodaſſe. Ex quo animi ſuorū magis anxii eſſe cœperunt. Nam in tota Hiſpania nō modo Benedictus, qui ſub umbra regis latebat, ſed nemo alius cum Martino erat comparandus. Corpus defuncti a medicis curatū, & ad triceſimum uſq; diem in publico reſeruatū eſt, ut ex omnibus regnis homines cōuenientes agnoſcerēt. Sed maiore cura reginam Comes aſſeruandā curauit, ut uix miſerę cubiculo pedem liceret efferre, uerbo quidē q̄ diceret, dubiū eſſe, an grauida e rege foret, re aūt q̄ uereret̃, ne ex altero poſtea cōcipiēs, e rege ſe concepiſſe mentiretur. Siquidem & apud iuris conſultos, & apud phyſicos recepta opinio eſt, incertum tempus eſſe pariendi, & in undecimū uſq;, & interdum in tertiumdecimum menſem extrahi partum poſſe: & hæc quidem domeſtica ſunt. Publice autem poſt defunctum ſepultumq; regem patefacta eſt magis apertis ſtudiis ianua, & omiſſo iudiciorū ordine, pro ſe quiſq; impenſius quottidie parare arma, cliētes contrahere, concire cuiuſq; generis homines, ſuas partes augere, conſultare cum ſuis, nec domeſtica tantum, ſed externa etiam auxilia accerſere, donare, polliceri, nihil remittere, magiſq; ac magis indies ad uim ſpectare res uidebatur, & regnū eius fore, qui plurimum poſſet. Poterat autem plurimum tunc Comes Vrgellenſis, Federico morte aui prope deſtituto, & per ætatem magis adhortando, q̄ adhortante. Duce Gandiæ, non per ſe, ſed per alios auxilia rogante. Ludouico & Ferdinando extra regnum proculq; agentibus, ut Comes ex quattuor competitoribus, duorum qui aderant iam uictor eſſet, duorum qui aberant, alterum non timeret, quem nemo fere priuatum defenderet, alterius cuius adiutrix factio Vrrea eſſet, prope diem uictor uideretur. Adeo iam de capiendis regiis inſignibus, appellandoq; ſe rege deliberabat. Quod ubi reſciuere Cataloniæ urbes, ſummopere diſſuaſerunt, amiſſurum ea uia illum omne ſuum ius, omne homi-

num ſtudium, nec a Catalonia; ſed ab Aragonia incipiendũ eſſe. Cataloniam quidem ſtudioſam eius ſemper fore. Verum tãtam labem minime ſubituram eſſe, ut regem ipſa & prima & ſola faciat, contra ſuas & quidem maiores natu ſorores ex pectaret quid eligendi iudices pronunciarent. Iam conciliũ, quod illi parlamentum uocant, cogi ex omnibus prouinciis in Calatauibio. Sed hoc illi moleſtum erat, ꝙ res in Aragonia, ꝙ archiepiſcopo authore, quaſi nauis gubernatore, admi niſtrarentur. Quid enim ſperandum ſibi de brachio eccleſiaſtico? quattuor enim brachia in Aragonia faciunt, cuius caput ſit archiepiſcopus, competitoris ſtudioſus, ſui inimicus, cum quo Benedictus papa faciat, ut omnia cõmuni abbatorum conſilio geri uideantur? Quid de nobilium, equeſtriorũq; cum gubernator, pretorq; tam ſibi infenſi, q̃ archiepiſcopo ob noxii ſint, cũ alter affinis, alter gener illi eſſet? Quid de brachio ciuitatum, quod uocãt regale, quorum pleriq; ſuperiorum, uel authoritatẽ uel gratiam ſequuntur. Eo quidem magis, ꝙ dabat operam archiepiſcopus, ut concilium Cæſarauguſtam transferretur. Idq; recte ac iure fieri per ſuos papa aſſeuerabat. Quod ſi fieret, multo meliores fore partes Ludouici intelligẽs Comes, utriq; minatus eſt, archiepiſcopo ſe pro pileo pontificali, impoſiturum caſſidem ignitam, papę raſurũ eſſe uerticem non aqua, ſicut fieri ſolet, ante perfuſum. Interea quottidie cedes, ſeditioneſq; per ꝓuincias fiebant, nec cuiusq̃ authoritas, aut poteſtas ire obuiam poterat, nemo ſatis alteri credere, nemo obtemperare, ipſa capita inter ſe diffidere, ac digladiari. Vſq; adeo iam in contemptum uenerant exteris. Siquidem in Sicilia, de quo poſtea dicemus, Bernardus Caprera res nouas moliebatur, & inſulę regnum affectabat. Cuius non minor metus inceſſit animos eorum, qui bonum publicum & gloriã Aragoniæ, curã habebant, q̃ quis Aragoniæ rex eſſet, cum plus damni fieret, alienata Sicilia, q̃ quolibet competitorum rege facto. Igiẽ omnia plena motus/timoris/tur

bationum/ac periculoꝝ, & uelut in tempeſtate multoꝝ uen-torum, cum inter nautas non modo litigatur de gubernãdo, ſed etiam pugnatur. Huc accedebat, ꝗ Ludouicus ſuaſu ar-chiepiſcopi, quo maior cauſæ ſuæ eſſet & autoritas & gratia, miſerat ad fines Cataloniæ copias militum, nuncioſq; ad cõ-cilium, qui hortarentur ad iuſtitiam, nihil metueret, præſto eſſe copias aduerſus perturbatores ordinis iudicioꝝ & iuris, nec defuturas pecunias. Idem facit Ferdinandus, nõ ignorãs a Ludouico, non minus illa in fauorem fieri iuris priuati, ꝙ publici, & contra Comitẽ, factionibus armiſq; cœlũ ac terras miſcentẽ, authoritate armoꝝ eſſe agendũ. Ferdinãdũ quantũ fauor in aduerſarios ꝓpenſus ledebat, tantũ recẽs gloria reꝝ geſtaꝝ cõmendabat, ꝗ mari terraq; uictor rediſſet, ꝗ impe-rium Caſtellæ ampliaſſet, ꝗ pro re Chriſtiana fortiſſime ac fœliciſſime dimicaſſet, ꝗ niſi ad experiendã litẽ de ſucceſſione ueniſſet, prope iam regẽ barbarum debellaſſet: & de eo quot-tidie magis ac magis homines fauorabiliter & ſentiebant & loquebantur. Exquo animaduertens Comes, iam duos exter-nos competitores indies maiorem ſibi authoritatẽ cõparare, idq; archiepiſcopi opera, facinus exequi feſtinat, & quod mi-natus fuerat perpetrare. Itaq; Antonio Lunæ negocium dat, ut hominem per ſpeciem colloquii euocatum obtrũcet. Erat autem Antonius &ſi diuerſæ factionis, tamen perfamiliaris archiepiſcopo, ac pene cliens. Nam annuis quaſi ſtipẽdiis ab eo donabatur, & eodem menſe ſeptingentos aureos aragoni-cos accęperat. Id dicitur feciſſe archiepiſcopus, ꝗ cum fuiſſet tutor Ioannis Ferrãdis, fraudarat pupillum dimidiata here-ditate, eamq; in Blaſcũ, qui gentilis, atq; agnatus ſuus erat, trãſtulerat, indignum exiſtimans tantam generis ſui heredi-tatem, totã in alienũ deferri, nulla ei qui ex ipſa domo eſſet relicta portione. Is cũ poſtea cerneret Ioannẽ, erecto ac ſubli-mi animo uirum, Blaſcum uero ſegniori, ac longe imparem, uidit fore, ut ſe defuncto, ac nedum quidẽ defuncto, Ioannes

Blaſcũ hereditariis bonis exueret. Ea re pſidium homini infirmiori, aduerſus potẽtiorem in diuerſa factione comparauit, propinquũ ſuum in contraria acie ponens, ducẽ hoſtiũ intra ſua caſtra uerſari patiẽs, ac uolens, unde mortis ſuę origo defluxit. Et poſtea cũ rerũ merita neſciamus, iudicia diuina mirari ſolemus. Enimuero hanc quã rettuli cauſam pauciſſimi notã habent. Neq; ego nũc de iudicio dei in uniuerſum pronunciaſſe intelligar. Scio equidẽ iuſtos ſæpe multatos infortunio fuiſſe, & iniquos ſecũdiſſima fortuna uſos. Sed nõnũq̃ ſapientiſſimi non longe abſunt a coniectanda dei uoluntate, cũ patrem ille aut dominũ agere uidet. Archiepiſcopũ e Calatauibio reuertentẽ, atq; in oppido Almuma agentẽ, Antonius ait ſe adire uelle colloquii gratia. Etenim ſæpe cũ pro familiaritate interuiſebat, collocatiſq; ad inſidias in pximo nemore ducẽtis equitibus haſtatis, & ex parte magna loricatis, ipſe cum paucis armatis procedit. Nam armati tũ omnes fere, qui ex factionibus profeſſi erant, incedebant, ac pręmittit e uicino ad archiepiſcopũ, qui dicat ſe ad colloquiũ uenire. Eo hic nuncio lætatus, tanq̃ aliqd quo gauderet ab amico auditurus, conſcẽſo mulo, obuiã egreſſus eſt, decẽ duodecimue comitibus. Nam feſtinantia plures undiq; cõuenire nõ ſiuerat. Ille tardius de induſtria iter faciens, plus duobus ſtadiis procul a muris archiepm excepit: cũq; ſe mutuo ſalutaſſent, hic illũ filii, ille hũc patris nomine. Ecquid, inqt Antonius, erit ne rex Comes Vrgelli? non me uiuo reſpõdit. Ego, inqt, aut te capto, aut mactato. mactato reſpondit fortaſſe, captiuo nequaq̃. Atq; hæc dicenti, frenoſq; flectẽti Antonius colaphũ in medio ore incuſſit, arreptoq; protinus gladio, caput ferit, refugientẽ cæteri uulnerant, ſubinde caput muli, ut ab inſtituto curſu auerterent, percutiẽtes, inter eos Antonii armiger, qui unus lanceam gerebat, ea ſubtus brachium adducta, incurrens præcipitauit e mulo, atq; ita iacentem contrucidarunt, manumq; inter cætera uulnera amputarunt. Ita is

qui diadema imponere regis debebat, imperio eius qui diade ma ſperabat, teterrima morte eſt affectus. Vltores angelos re linquens, ne unq̃ in ſellã regiã illi daretur aſcendere, per quē ſummi in regno antiſtitis corpus fœdiſſime cōfoſſum, lacera tūq; iacuiſſet. Ideoq; ſtatim diuinū, ſi recte æſtimemus numē apparuit. Nam ſi tantum animi ad inuadendã urbem illis, quãtum ad aggrediendū facinus fuiſſet, haud dubie ſublata lis erat, & oppreſſa factione Vrrea: Comes regiam dignitatē, uel extorſiſſet, uel impetraſſet. Nunc ſceleris nō uoti compos effectus eſt, dū hoſtem debilitatū mancūq; magis de fuga, q̃ de ultione cogitaturū putat, tam procul poſito Ludouico, a quo peterent auxilia, nec in mētem uenit ei, pleriſq; animali bus acriora arma in fuga eſſe, & ingenium ex neceſſitatibus creſcere. Dato hunc in modū ſpatio inimicis ad ſibi conſulen dum, illi tamen illatæ iniuriæ dolore, tum inferendæ metu, ad proximum ac magis ualidū Ferdinãdi, de cuius iure bene quoq; ſentiebant, præſidiū confugiunt: longe decepta aduer ſariorum ſpe, qui a ſemel ſuſcepta cauſa, in aliam deſcituros hoſtes non ſuſpicabantur, ignari plus poſſe odium q̃ beneuo lentiam, & dolorem q̃ gratiam, & cupiditatem ſe ab atroci iniuria ulciſcendi, q̃ alieno honori inſeruiendi. Blaſcus quoq; qui ingreſſo Antonio opem tuliſſet, nunc ingreſſus cum po tentia aliis opem ferre, niſi ſceleratiſſimus uideri uellet, & a bonis cadere, coactus eſt. Ferdinãdus intelligēs ex una re tria ſibi cōmoda fore, q̧ partes ſuę roborarentur, q̧ cōpetitoꝝ, qui ualidiſſimi erant, alter debilitaretur, alter hoſtes ſupra caput acerrimos habiturus eſſet, non grauate auxilia miſit. Periit autem archiepiſcopus anno circūacto, ab obitu regis eodem menſe. Cuius morte ſolutum conſiliū eſt Calatauibii, & poſt modū conuētus ꝓuinciales agi incępti, ab Aragonenſibus in Alcamitio: a Valētinis in Tragera: a Catalanis Dertuſę, q̧ hęc oppida finitima ſunt aliis duabus ꝓuinciis. Quo difficilius fuit, inter diſtractos cōuentus, mature deliberari, cū pſertim

quottidie maiora conſererentur in Aragonia certamina, gubernatore uolēte prouinciam in officio tenere, ac quiete. Comite acceſſitis e Vaſconia & tranſmontes copiis, annitente relliquias aduerſæ factionis euertere, & ſuam rebus gerendis præficere. Tandem poſt aliquot menſes, per conuentus uniuerſos, hoc eſt, per terna brachia, Valentiæ & Caloniæ/eccleſiaſtica/patritia/plebea/ultra quattuor illa Aragoniæ, quę diximus, locus delectus eſt in Aragonia, oppidum Capſa, mādatumq; gubernatori ut diſpoſitis pręſidiis armatorꝫ curaret nequid reſpub. detrimenti caperet, quoad interregnum duraret. Ibi cum alia multa, tum uero de iudicibus deligendis tractabatᷣ. Interea Comes nō eadē qua in Aragonia, ſed non multū diſſimili iniuſtitia, par propemodū ſui fauoris ac partiū naufragiū fecit. Valētiæ primū abalienatis a ſe Cētelliis deinde ſuæ factionis ꝓpugnatoribus Villaragutis ꝓfligatis. Materies calamitatis hinc ortū accępit. Ioannes Belliera pſes quem & ipſum gubernatorem uocāt, ita infeſto ferebatᷣ animo pro Villaragutis, contra Centellias, ut non gubernatoris ſed carnificis munus ſe crederet accępiſſe, nullū oportunius uel ultioni uel iniuriæ tēpus ratus, q̄ illud interregni demēs atq; inſipiens, qui non intelligeret neminem uehemētius delinquere magiſtratū, q̄ qui perſonam pręſidis gerit, & quod multo magis eſt, etiā regis qui uita exceſſit: tunc etiam præſes nulla ex parte ſuus, ſed totus ciuiū, totus reip. eſt, & quaſi canis in ouili ſine cuſtode, cum magis uigilandū, latrandūq; pro grege eſt. At iſte inſito partium odio pro cane lupus effectus, aut peior lupo canis, abſente paſtore partem gregis, qui colorem & ſi Centellianum habebat, nō tantum fugabat, ſed trucidabat quoq;, ad quadraginta numero, & eo amplius cōſtat, honeſtos homines per fas perq; nefas, uel ſuſpendiſſe uel ſecuri pcuſſiſſe. Ad hæc uices oppidaq; centelliaꝝ, aſperitate iudicioꝝ exhaurienda curauerat. Hæc cū ad Comitē deferret Bernardus Centellia, q princeps familiæ erat, quottidieq; cō-

ploraret•Ille negligentius lętiuſq; ferre uidebatur, nec curare etſi uideri uolebat iniuriam propulſandam, uidelicet ꝙ uereretur præſidem, cui addicta plebs erat, offendere • Atq; eo remiſſius agebat, ꝙ Villaraguti, Lunis & Centelliæ, Vrreis in Aragonia reſponderent• Sic expreſſa neceſſitas Centelliis, ab eodem implorare auxilium, a quo imploraſſe atq; impetraſſe Vrreas uidebant: eo facilius ꝙ regina Margarita, conciliatrix fauoris, aliena a Comite erat, uel ob contumeliam acceptam, uel ob ſuſpitionem regis extincti • Simulq; indignum ducebant, cum de iure competitorum ambiguum eſſet, Comiti contra alios adeſſe • Miſſis itaq; ad Ferdinandum, item ad Vrreas nunciis, qui auxilia implorent • Gilbertus Centellia Bernardi frater, cum bene magna clientum manu in agrum Valentinum incurſionem facit, & ad ſex millium capitum promiſcui pecoris, quæ erant Ioannis Villaraguti ſubgubernatoris, abigit, dicens illum per corruptelam iudiciorum, cũ ex aliis tum uero ex Centellianis uicis, cum pecorum quęſtũ feciſſe • Ad hunc coercendum Valentini magiſtratus tum publico tum priuato nomine equitatum, quo ipſi non multo utebantur, a Comite accerſunt• ille confeſtim quadringentos equites Vaſconum mittit, Raimundo Perelioſo præfecto, inter primos Catalanorum procerum, forti ac ſtrennuo• Sed ii fere ſub idem tempus applicuerunt ad oppidum, cui nomen eſt Caſtellioni, ad flumen Borrianam, quo Ioannes Ferrandis applicuit, cum ſeptingentis equitibus Sagũtum, quod nunc uocant murum ueterem•Quam urbem Centellię ſuæ factionis ſtudioſam tenebant, pene mediam inter Caſtellionem atq; Valentiam • hinc quattuor, illinc ſex leugis diſtantem, atq; utrinq; tranſitu prohibentem • Nam a dextro latere perpetui montes ad mediterraneã Hiſpaniam porrecti, niſi plurium dierum circuitu Valentiam ire uetant: a ſiniſtro oppidum Puteoli, & alia loca natura, atq; opere munita, facile tranſitum interſepiunt • Ad hæc inter Sagun-

tum Valentiã q; interiectæ paludes, utiq; hibernis auctibus
laxiores, ut tum erãt. Vix tamen intercapedinem littoris ad
tranſitum relinquebãt. Quas anguſtias maris ac paludis ob-
ſidere aduerſus Valentinos tranſituros, ut colligi coniectura
poterat, conſtituerant. Hoꝝ utrorũq; aduentu percepto, pręſ-
ſes Valẽtinus fremere ac furere, ꝙ auxilia hoſtibꝰ ueniſſent,
ſua peruenire non poſſent, & ꝙ inimicis non modo impune
eſſet læſiſſe, ſed etiã ad ulteriorem iniuriã animus facultaſq;
acceſſiſſet, & ꝙ gubernator Aragonię in alienã prouinciã ad-
uerſus alterum gubernatorem per contẽptum arma miſiſſet.
Tot igitur irritatis cauſis, iubet in poſterũ diẽ omnes qui per
ætatem ualitudinemq; poſſent, qui arma haberẽt, pręſto ſibi
eſſent in foro armati: ut primum ſocios ad Caſtellionem reci-
perent: deinde uicos ac prędia Centelliaꝝ, atq; ſocioꝝ igne fer
roq; uaſtarent. Eadẽ nocte ad Ioannẽ Ferrandis atq; Caſtella-
nos, qui cũ eo erãt eqtes citatiſſimo curſu ſuperuenit Comes
Caſtri cum cohorte fortiſſimoꝝ iuuenũ a Ferdinãdo miſſus,
neqd factio atq; arma Comitis Vrgellẽſis in Valentię finibus
perturbarent. Vbi illuxit populus Valentinus ſub armis, ad
duodeuiginti millia peditũ, ac ducentos equites ad locũ ꝑſto
fuit, maxima ex parte inuitus, ꝙ & bellum ciuile deteſtarẽt,
& ꝙ Centellianę factionis pleriq; ſtudioſi eſſent, quos pręſes
pręcipue arma ſumere imperauerat, tũ ut experiretur q̄ obe-
dienter imperata facerent, animaduerſurus in contumaces.
Nam capitale edixerat, ſiquis eoꝝ non adeſſet, tum ne urbẽ
diuerſæ factionis hominibus relinqueret, ſi tantum ſuos edu-
xiſſet. Hæc eſt conditio tyrannorum, aut tyrãnis ſimilium,
ut ſuis ciuibus nec abſentibus nec præſentibus ſatis confi-
dant, etſi confidere neceſſe habent. Ideoq; plerunq; cum res
in periculum uocatur, ab alterutris cladem accipiunt, ut nũc
uidemus contigiſſe. Nam cũ iis copiis gubernator ſub ſignis
ubi ad anguſtias uenit, uidet procul inſtructos exaduerſo ho-
ſtes, magis illos quidem ad intercludendum iter paratos, q̄

inuadendum. Erant enim pauci, ac pene nulli ad tantã mul-
titudinem, ſed ſpes ſeditionis hoſtilis, & fiducia equitatus, &
uictorię preciũ excitabat animos. Bernardus, iuſſis ſubſiſtere
ſuis, progreſſus in medium, iubet aliquos e diuerſo in collo-
quiũ mitti. His miſſis, air: Nihil minus ſe cupere, q̃ aduer-
ſus patriam bellum gerere. Ideo nulla dum arma intuliſſe,
ultum priuatas ĩiurias eſſe, & ſi nõ ſatis pro ĩdignitate ulrũ,
ulturũq; ſi inimici iniurias facere pergant, cohibere uim nõ
afferre, uelle rogare illos, ut a lędendo tẽperent ſatis habẽtes
q; ciuitatem arbitrio ſuo moderent̃, parumper expectent dũ
rex declaretur, nolit eſſe ciuilis belli cauſa, in quo utrauis
pars uincar, utriſq; ſi patriam amant, eſſe doliturum, ſe agno
ſcere ciues ſuos, amicos, propinquos. Deniq; cogitaret pręſes
non tam hoſtili animo omnes, qui ſecum eſſenr pugnaturos
contra nomen centellianum q̃ Caſtellanos/atq; Aragonenſes
contra Bellerianum, ſe quidem cum paucis domeſticis eſſe,
ut ſociis qui plures ſunt, ac pugnaciſſimi e cede reuocare nõ
poſſit: illum uero cum multis etiam inuitis quibus bello cõ-
miſſo, ut pugnent imperare nequeat. Hęc ubi magiſtratus
audiere, ſignum timoris interprętati ſunt, ob idq; ferociores
effecti. Non pactionibus agendum eſſe reſpondent, aduer-
ſus exules, & patriæ proditores, ſed gladiis. Se regem eſſe,
quoad regni controuerſia eſt, proinde aur ſe permittant ei
qui pro rege eſt, aut pugnam capeſſanr. Ille tum magna uo-
ce exclamat, ne interpræcarenrur ſe diffidẽtia uirium illa lo-
qui, ſed patriæ caritate, prouiderenr priusq̃ gladii ſtringeren
tur ne triſtem eum diem & infauſtum patriæ redderenr. Et
cum nonnulli a magiſtratu iuſſi obſtreperent, ac conuitia-
rentur, tanq̃ tempus terenti. Deum (inquit) qui ex alto in-
tuetur teſtor, & uos homines qui adeſtis, & te tabellio, ur mi
hi publicus teſtis ſis, inuitum me ac coactum ad pugnandũ
deſcẽdere cũ ciuibus meis. Vos tamen amici, quos iſtic mihi
plurimos eſſe ſcio, quęſo ne committatis, ut amici ueſtri aur

uos feriant, aut feriantur a uobis. Sunt qui opinentur illum dolo ad colloquium ueniſſe, ut fereret inter hoſtes diſcordiam, plurimiq; a pugna ſe uel abſtinerent, uel ſubducerent, prout factum eſt: ſed ipſorum malo. Ego ſicut doli incertus ſum, ita illud certum habeo ſacerdotũ teſtimonio, Bernardũ maluiſſe & amicis conſultum eſſe, & patriæ, q̃ dimicatum. Poſt hæc uerba, ad ſuos regreſſus, renũciat quid ultro citroq; dictum ſit. Socii concepta ira atq; ſpe uenientibus occurrũt, & qua in parte uolitare præſidẽ cernunt, cum robore equitũ impræſſionem faciunt. Locus anguſtus pauciores adiuuat, aliquandiu acerrime, & præcipue inter equites dimicatur. Ibi duo ex primoribus Caſtellanorum equitum cadunt cum aliquot ſociorum, ſed eo acrius cæteri ingeruntur, & præſidem ob regalia ueſtis inſignia conſpicuum circũſiſtunt, atq; obtruncant, plurimoſq; comitum adiiciunt, cæteri in fugam uertuntur: pedites quoq; qui circa ducem pugnabant, quia hoſtem a tergo adoriri non poterant, & ab alia equitum manu, conſertiſq; peditibus diſtinebantur aliquãtum ſuſtinuere certamen, ſed minus acri animo, q multos ſociorum nõ periculo, ſed ſpectaculo adeſſe cernebant, quaſi pugnandi eis propter anguſtias copia non eſſet. At ubi ducem cũ multis obtrũcatũ, cæteroſq; equites fugientes cognouerunt, & ipſi in fugã uertuntur, miſcenturq; cum aliis, qui manus non conſeruerant. Sed Caſtellani, qui Centellianos & Villaragutos non internoſcerent, ut in quenq; incidebant, promiſcue ſine diſcrimine feriebant. Illi qui cũ ſociis ſtante acie ferrum non ſtrinxerant, non profligatis ſociis ſtringere cogebantur. Sed quis aut uincentium ferociam, aut fugientium ignauiam, reprimere poteſt? Cadunt igitur Valentini ex omni genere ac ſternuntur, uerſiſq; in fugam omnibus terga ceduntur, nec fuga eis ſaluti erat, cum equitatum herentem tergis, euitare non poſſent. Videres itaq; hos in altũ mare, illos in limoſam paludem, uelut in caſtra penetrantes, & dũ tutiora ab acceſſu

equorum petũt,

equorꝫ petunt, in uoragines ac depreſſa labentes, nec fere prę armorꝫ pondere emergentes. noua ubiq; facies, inſolitus tumultus ac clamor, eodem tempore terreſtre prælium tam anguſto in loco gerebaẗ, ac cędes fiebat, mari, palude, ac interiecta inter hæc terra, tribus diuerſis locis continenter cruore imbutis. Nec omnes gladio mors abſumebat, ſed etiã aqua multos, & utroq; genere. Qđ niſi Bernardus & Ferrandis interceſſiſſent, hinc ferrum ſuorꝫ cõpeſcentes, hinc Valentinis iter, fugãq; patefacientes ac præeuntes, inſignis inter paucas calamitas eo die Valentinis accepta eſſet. Perierũt tamen ex iis illo prælio, & poſtea ex uulneribus ad quattuor millia uirorũ. Cæteri quos neq; mare, neq; palus, neq; gladius hauſit, fuga ſe in urbẽ receperunt, & ni duo ii quos dixi obſtitiſſent, ueriti urbẽ direptũ iri, uictores cũ uictis ĩ portas irrupiſſent, & quod incredibile uideatur, tanta ciuitas ac tam frequẽs, a tantulis copiis direpta fuiſſet, atq; euerſa. eorꝫ miſſis in urbẽ Bernardus, aliquot ex ſuo numero principibus amicorꝫ, ipſe Saguntum ſe recepit, cum paucis captiuis aduerſæ factionis. Cæterum neq; hanc humanitatẽ in ciues ſuos, neq; ſuperiorẽ pugnæ deprecationem, tantæ laudi tribuo Bernardo, quanto dedecori illã imanitatem atq; ſęuitiã, q; reuertẽs, iuſſit amputati caput pręſidis, ac præfixum haſtæ, tradi filio puero, quẽ cęperat, in urbem uſq; geſtandum, ut in altiſſimo poſtmodũ trabe ſuffixum pro tropheo ſtatueret. Neq; enim ſic crudelitas inimici ulciſcẽda eſt, ut crudelior ipſe iudiceris. Adeo minus imaniẽ facturum fuerat filium ſuper paternum cruorem iugulaſſe, q̃ religioſum illud patris ac filii pignus polluiſſe, ac ludibrio habuiſſe. In ſequentibus diebus a populo Valentino aceiti Cętelliæ, magiſtratus ex corpore ſuo creant, remq; publicam ad ſe omnem trãſferunt. mox Caſtellanos accerſunt, ſne ad ciuitatem ut ſuſpicabantur iratam formidantes. Sed ii ciues neceſſe habebãt, aliis ueniam dare, qui ſibi ipſis ab eiſdem uictoribus ueniã precarenẗ. Raimundus audita

pugna ferẽ dixiſſe, ſe agnoſcere fortunã Comitis, cujus ducũ
alterius tardum ac timidum conſiliũ in Aragonia fuiſſet, al-
terius repentinũ ac præferox Valentiæ. Nam ſi diem horãq;
certaminis cum Raimundo præſes cõmunicaſſet, in eã cladẽ
uentũ non eſſet. Sed uidelicet nimia fiducia, quæ frequẽter
potentiores partes euertit, præſidẽ in ruinam impulit, & pri-
uatam & publicam. Itaq; Raimundus unum præſidẽ incu-
ſans, ac deteſtans infecto negocio rediit. Porro uictoria hæc
longe plurimũ, nõ dico momẽti ſed authoritatis cõtulit cauſæ
Ferdinandi, coegitq; iudicia maturari, antẽq̃ omni ex parte
inteſtinis bellis prouinciæ uexarent. Delecti itaq; ſunt nouẽ
iudices, ex ſingulis prouinciis terni. Imparem enim numerũ
ad finiendas uel lites, uel conſultationes, Hiſpani multo cõ-
modiorem exiſtimant: & id tẽporis non poterat ſententia pro
aliquo competitorũ ferri, niſi a ſexquialtera parte iudicũ, imo
ſingularũ prouinciarũ. Quippe cum neceſſe eſſet, duos ex ſin-
gulis prouinciis iudices conuenire. Prouincias appello parũ
proprie, quæ ſunt tantũ gentes a populo Romano uictæ, ſed
ego uſitatum uulgo morem ſequor, quia tria regna, ut mallẽ
dicere, non poſſum propter Cataloniam, quæ regnum nõ eſt,
par tamẽ duobus regnis. Non ab re fuerit, & nomina iudicũ
& qualitates referre, ut poſteritas ſciat, quos uiros tantæ rei
præficiendos, ex ſuo quoq; corpore conſilia tanta exiſtimauer-
int. Ex Aragonia quidem delecti ſunt, Dominicus Ramus
epiſcopus Oſcenſis, quem poſtea Ilerdenſem, ad extremum
archiepiſcopum Terraconenſem, eundemq; cardinalem ſci-
mus nuper diem ſuum obiiſſe, poſt omnes collegas illius iu-
dicii, in quo ipſe ſederat primus, de cuius ſciẽtia/uita/autho-
ritate, dicere parum attinet, cum iudicia hominum, hoc eſt
honores habiti, teſtimonium dicant. Franciſcus Aranda, ue-
ſtitu ac barba horridiore, q; uidelicet renunciaſſet rebus hu-
manis alioquin ita accomodatus ad mores principum, qui-
bus diu præfuerat moderandas, ut nuſquã non & in conſul-

tandis, & in adminiſtrandis rebus ac maturãdis, primas obtinuerit partes: idq; ſola naturę bonitate atq; ingenii dotibus, citra ullam ſcientiam, ac citra ullas propemodum litteras, ut appareat ex homine natiuis bonis excellenti, formari potius præcepta ſapiẽtiæ, q̄ ex præceptis ſapientiæ formari hominẽ excellentem. In quo illud præcipue admirabantur, cũ quaſi pater eſſet, ut quaſi tutor potẽtiſſimi cuiuſq;, tã modico exiguoq; contentus foret. Ideoq; libertatis miræ, ac nemini obnoxius erat. Berengarius Bardeſſinus, quo neminem neq; illius neq; huius temporis iuriſconſultum in Hiſpania ſenes meminerunt maioris authoritatis fuiſſe, & perindę ad tantas opęs perueniſſe. Ex Valẽtia, Ferrarius dominus Cartuſiæ, nõ tam ſciẽtia (erat enim in iure ciuili perdoctus) q̄ conſcientia optima, prudẽtiaq;/ac grauitate ſingulari inſignis. Vincentius Ferrarius eius frater, ordinis prædicatorum, cuius admirabilis in concionando laus ad exteras uſq; nationes eſt peruagata, princeps haud dubie ſui temporis oratorum dumtaxat illiterate loquentium, & ſi uera memorantur miraculis clarus, & ante & poſt obitam mortem. Petrus Bernardus, iuris ita peritus, ut Valentię nemini poſtferretur, uita quoq; caſta & integra. Ex Catalonia, Franciſcus Sagarriga Terraconenſis archiepiſcopus, cum doctus ſane in ciuili ac pontificio iure, tũ uero ita facundus, ut ei primæ partes in eloquẽtia tribuerentur, & qui non minora ornamenta naturæ ad facunde pronunciandum, q̄ epiſcopus Conſerranẽ. cum in contentionem ueniſſent iudicatus eſt. Bernardus Valliſſiceæ, quẽ nõ tanti faciebant, q̄ in iure ciuili nulli ſuorum foret ſecundus, & in dicendo ſane admodum ualeret, quanti q̄ pleraſq; cauſas gratis defenſitabat: neq; ex patrociniis potentiorum fauores, neq; ex humiliorum gloriam captabat. Guillelmus Gnaſpes uir, ut in Hiſpania litteris ſatis eruditus ac cultus, atq; ex omni Barcellona, cum prudentiſſimus tum ſynceriſſimus iudicatus. Hi iudices quo primo die ingreſſuri iudicium

erant, corpus domini inſpectante populo cōmuniter accepe-runt. Deinde continuos triginta dies, præter feriatos, partiū aduocatos audierunt, quoties & q̄diu cuiq; libuit dicere. Libellos/diſputationes/cęteraq; in ſcriptis probationum genera ſeorſum ſingula accipiebant. Reliquam diei partem in conſultando ſoli conſumebāt. Poſtea uero q̄ nihil cuiq; libitū eſt, uerborum ac ſcriptorū proferre, concluſi ſunt in oppidi arce, hac lege ut illinc prodire fas nō eſſet, niſi rege declarato. Qui ſermones ab iis inter ſe habiti, uel anteq̄ includerentur, uel ubi incluſi ſunt, an multum an parum, nihilne dubitatum diſſenſumq; ſit, incompertum mihi eſt. Quia nec aliquis deprehendit, & ipſi nihil interceſſiſſe diſſenſionis ſignificauerunt. ſiue q̄ ita fuerit, ſiue q̄ ſuæ grauitatis cenſuerint eſſe, conſiliorum archana reticere, ſiue q̄ morem hiſpanum cuſtodierint, quo nefas habetur, poſt euictam a ſenatu ſententiam mentionem de his facere, qui ab ea ſententia, quæ ſuperata eſt ſteterint, & nihilominus parui intereſt ſcire quid intus quæſitum ſit, cum ſciamus quid propalam declaratum eſt. Octauo die q̄ ſe concluſerant, qui fuit profeſtus diei, qui celebratur in honorem principis apoſtolorum menſe Iunio, conuocatis partibus ad ſentētiam audiendam, iudices in loco ædito ante ualuas templi conſederunt. Gradus autem tēpli qui multi ſunt, & ſtatim plateā ac tecta omnia, unde proſpici iudiciū poterat, omnis ætas ſexuſq; repleuerat, clauſiſq; portis armati muros ac uicos, nequid turbæ fieret, tuebantur. Tum Vincentius a cœtu collegarum ſurrexit, ſuggeſtumq; pro gradibus poſitum, & ad populos obuerſum conſcendit, atq; oratiūculam habuit, qua dignitatem quandam ſententię compararet, tum inſtrumentum in quo ſcripta erat ſententia capit aperitq;. Pendebant ab uno omnium ora, menteſq; inter ſpem metumq; ſollicitæ. Non ſic ad expectationem pugnæ ſuſpenſi ſunt animi eorū, qui de turribus domibuſq; populares ſuos, cū hoſtibus decertantes proſpectāt.

Nunquam poſt hominnm memoriam tanta cauſa in iudiciis uerſata fuerat. Nemo non illuc ſuos affectus tulerat, nihil ſane quiſquam ſuſpicabatur, nihil de futuro diuinare poterat, omnia proſpera cupiditas, omnia improſpera timor ſubiiciebat. Ipſe quoq; pronunciator, cum partem primam ſententiæ recitaſſet, & ad nomen regis aduentaret, ſubinde magis expectationem hominum ſuſpendebat, interloquens: Ecquem putatis iam regem ueſtrum eſſe? quo maxime gaudebitis? qui maxime optandus eſt. Et cum aliquoties interfatus, ardentem attentionem magis incendiſſet. Infantem Caſtellæ Ferdinãdum recitauit regem declaratum. Ad quod nomen tantus exultantis turbæ clamor excitatus eſt, pleriſq; aſſurgentibus ac diſcurſantibus, ut reliqua recitationis pars non fuerit exaudita, præſertim militantibus undiq; uocibus, tubiſq; ac cornibus: præterea bombardis obſtrepentibus. Dicta ſententia ad tres conuentus nuncii cum litteris, quæ rem docerent miſſi ſunt, ad Calatauibium, ad Tregeriam, Dertuſamq;. Qui ſimul ubi rē cognouerunt Ferdinandū eſſe regem, accipē dixerunt, litteraſq; paſſim per urbes dimiſere, legatoſq; ad excipiēdum regem, e Caſtella Aragoniam ingreſſurum, delegere. Poſtridie ꝙ rex declaratus eſt, cum audiret Vincentius, ad eumq; referrentur uoces nonnullorum cauſantium, non indigenam regem, qualis Comes Vrgelli futurus erat, ſed alienigenam factum; eodem in loco orationem habuit, dicens ubi de iure ſucceſſionis quęſitū ſit, ibi nō eſſe cauſam, cur de perſona mentio haberetur. Nam Comes Vrgelli, cuius uicem nonnulli dolerent, tantum abeſſe ut comparandus fuerit cum Ferdinando, ut iureiurando interpoſito & teſte conſcientia collegarum iudicatus ſit a duce Gandiæ, in ſuccedendo ſuperari. Quod autem ad perſonam pertinet, eſſe Ferdinandum matre Catalanum, Comitē Vrgelli Lombardum, illum patre rege ex eadem natione, qua reges Aragoniæ, dignitate uultus ac corporis tanta, ut ſit nulli ſecun-

dus, & quaſi ad regnandum natus. Animo autem ac uirtute, ſiue inter ſuos, ſiue inter hoſtes, ut ſi morem prudentium quorundam populoꝝ ſequi liceret, non minus eligendus ad regnum fuerit, q̃ per iudicium ſucceſſionis declarandus, quę laus nequaq̃ ulla ex parte in Comite agnoſceretur. Quare nõ modo æquo ſed etiam libẽti animo, regem ſibi diuinitus datum, expectarent atq; exciperent. Et alia in hanc ſententiam plura, quę tamen inſitos atq; impreſſos diu affectus, & ab iis natam opinionem non potuerunt omnino excutere. Per uniuerſas tamen urbes tam libentibus auribus nũcius declarati regis exceptus eſt, ut omnes fere ſibi hunc inter competitores regem optatum ſperatumq; fuiſſe uideri uellent. Valentiæ quoq; uix bene obductis cicatricibus, uniuerſi clauſis tabernis officiniſq; lætitiam tot diebus celebrarunt, ut iubendi fuerint per magiſtratum, omiſſis feriis ad opera reuerti. Ferdinandus primum per publicas litteras certior factus ſe regem declaratum, deinde legatos ad excipiendum ingredientem regnum ſuum delectos, & ad ſe iter habẽtes Aragoniã uerſus contendit. Cũq; ad fines regni aduentaret, legati Aragoniæ Valentiæq; introgreſſi nonnihil Caſtellam obuiam regi ex equis delapſi ſunt, ac manũ deoſculati. Cataloniæ uero intra fines ſubſtiterunt, neq; ingrediẽte Aragoniam rege, ex equis deſcenderunt, quorum ego neutros neq; repræhendere, neq; alteris præponere auſim. Nam priores illi officioſum exiſtimarunt non excipere regem ſuum, uelut ex limine domus, ſed prodire in uiam, & obuiam progreſſos introducere, habito maiore honore, q̃ qui paribus haberi ſolet. Pares enim ex equis ſibi dextras porrigunt. Poſteriores uero magis conſentaneum putarunt, non egredi in alienum, ſed ex ſolo patrio regem in poſſeſſionem regni admittere, neq; deſcendere ab equis nouo exemplo, quod ſuperioribus regibus ſciebant nõ fuiſſe factitatum. Sunt enim uarii mores hominum uariæq; ſententiæ, ſuis quæq; defenſoribus tutæ atq; honeſtæ. Rex tñ

horum nulli manũ porrexit, ſub humero ſiniſtro admouit, præterq̃ Franciſco Clementi epiſcopo Barcellonenſi, qui fuerat patriarcha Hieroſolimitanus, quẽ quia nouerat ſuæ partis cupidiſſimum fuiſſe ſuauiatus eſt. Atq; ita cõmuniter legati cum ingenti ex omnibus regnis manu procerum Calatauibium, mox Cæſarauguſtam deduxerunt. Vbi non multos dies eſt cõmoratus, dũ pacificaret interpoſita ſua authoritate diſſidentes, neq; regis exiſtimauit munus eſſe, meminiſſe iniuriarum, quas priuatus accepiſſet, & odiorũ, quæ aduerſus ſe nonnulli geſſiſſent. Nam qui priuato hoſtes extitiſſent, poſtea regi non hoſtes ſed clientes eſſe, & quibus prius ipſe infenſus fuiſſet, poſt regium nomen patronum/tutorem/patrem eſſe debere, nec præterita ſed ſequentia delicta cognoſcere. His in concordiam reuocatis, idem de Valentinis, qui ibidẽ aderant, & ſi nõnulli ſaluũ ſibi ius eſſe, quo ſemper illa natio uſa eſt, inter ſe belligerandi poſtulabãt, effecit. Nemo eni gerere inimicitias equũ ſibi cẽſebat, cũ uideret regẽ ſuas depoſuiſſe, & in neutros ſe ꝓpẽſiorẽ oſtẽdere, paratũ & paſſos & inferẽtes iniuriã ulciſci. Eſt quidẽ hic apud illius gẽtis proceres mos, ſiue æqua ſiue iniqua ratione ĩtroductus, impune inter ſe certamina cõſerẽdi, quo pugnatiores reddantᷣ ſi belli terror a duobus potentiſſimis regibus ingruat, utrunq; latus prẽmẽtibus Francię atq; Caſtellę. Sed regiæ poteſtatis fulgor quoties audet, ac iuſta cauſa ſubeſt, gliſcentia hæc ſimultatũ certamina, quaſi nubila repellit & diſcutit. Forte iis diebus dum hęc geruntᷣ, Alfonſus regis primigenius, uix adoleſcentiã ingreſſus, cũ iſſet uenatũ, nactus eſt eximia magnitudine aprũ, quẽ ut uelociſſimo equo uehebatᷣ, ꝑcipue urgebat, cupiẽs aut ſolus occidere, aut primus ferire nec ꝓcul aberat Iberus longe maximũ Hiſpaniæ flumen, Cæſarauguſtæ muros ꝑterfluens: huc aper ſeu caſu, ſeu uti in locũ iã ſibi antea notum, curſum intẽdit, perq; ripas atq; inuia ſe demittẽs, aquas ingreditur. Alfonſus a tergo inſtans, ac iam iam feriens,

eadem ripa & ſemita conſequitur, ac ne tam inſignem prædã hoc eſt tam inſignem cum laude uictoriam, quam in manibus habebat, amitteret, & ipſe adacto equo flumẽ intrat, immemor quantum periculi adiret, natantemq́ feram natanti equo infeſta urget haſta, quaſi illam poſſet in tã rapido fluuio capere. Hoc ſpectaculo Bernardus Centellia, eius curæ cõmiſſus adoleſcentulus erat, exanimatus reuocare pergentẽ clamoribus cum non poſſet, ipſe quoq́ cum aliis nonnullis aquas ineũt, magis uerentes infamiam deſtituti filii regis, q̃ uitæ periculum. Ille internatandum quoad poterat ferire conatus, in ulteriorem ripam euaſit, atq́ illinc aliquãdiu per ſecutus ſtrennue occidit, & maximi apri, & maximi fluminis uictor. Rex ubi reſciuit inter cogitationem periculi & admirationem facti, nec indignationem nec lætitiam oſtendit: nolens neq́ ſtrẽnuitatem repræhendere, neq́ audaciam nimiam adiuuare. Hac ex indole Alfonſus futuræ magnanimitatis ſpecimen dedit, ſicut patientiæ ac manſuetudinis ex eo quod egit poſtea diebus. Conceſſerat rex uenatum, non tã ex more, q̃ ut Petrum ex filiis minimum circiter nouem annos natũ, uenationibus, ut ſic dicam, initiaret. Atq́ ubi bona diei parte, & ſuos & filiorum oculos, animoſq́ multifaria uenatione pauit, iuſſit filium ad tenerum adhuc aprum, canis morſu retentum, ſauciumq́ accedere, atq́ illum haſta ex equo ferire, ut tanq̃ præda a ſe capta lætus uigorem animo præſumeret. Cum in hoc occupatus eſt puer, & multi cum riſu hilaritateq́ exhortantes, ut fit circumfunduntur, & ut ſpectaculo interſint immiſcentur, indigniſſima res contigit. equus cui inſidebat Bernardus Centellia, Alfonſo ut diximus, datus cuſtos, tanquam Achilli Phœnix, calcem magna ui incuſſit adoleſcenti in exteriori parte genu ſiniſtri, neſciebat ille calcitroſum eſſe equum, quippe quem commodato forte eo die accepiſſet. Ad eum ictum Alfonſus non exclamans, neq́ ingemiſcens, pudebat enim

a dolore uinci, tantum ad plagam appoſuit manum, & re-
preſſo gemitu, diſſimulare magnitudinem mali conabatur.
ſed pallor inſecutus & rigor, & ꝙ iam iam collapſurus uide-
batur, dolorem ingentem periculoſamq; plagam indicabãt.
Tum inter amplexus multorum qui accurrerant, ex equo
humi depoſitus cum eſſet, pro loci oportunitate uulnus obli
gabatur, multiſq; in extremo adoleſcentulum eſſe muſſitan-
tibus, aliis circumfrememembtibus, aliis nunciatum regi, qui
nonnihil aberat, euntibus: fuerunt qui Bernardo ſuaderent
ut fugam capeſſeret, ne aduenientis iram regis opperiretur,
ſolus frater ne faceret diſſuaſit. Fore enim ut uelut noxiũ ac
ſceleris conſcium, multi ſequerentur etiam regis iniuſſu. Nã
quiſquis fugit alios quodammodo inuitat ad inſequendum,
a quibus uel retrahendus eſſet cum dedecore, uel punien-
dus in fuga, ob facti ultionem. Siquidem impune eſt peccaſ-
ſe iis, qui ut regi gratificarentur, alios offenderunt. Rex au-
dita re cum attonitus accuriſſet, fremẽſq; diceret, ubi eſt qui
primigenium meũ mihi peremit? ille reluctans dolori, uultu
ac uoce erectiore q̃ pro uiribus, nihil eſt, inquit, periculi pa-
ter, nihil mali erit, ſolent huiuſmodi contingere, equus me
non homo percuſſit. Hæc uerba uelut pro amico timentis
extenuarunt, & apud patrem & apud cæteros culpæ atroci-
tatem. Quanta autem hæc fuerit animi præſtãtia fortitudoq;
declarat, ꝙ aliquot diebus per extremos dolores ſine ulla re-
creatione iactatus eſt, deſperantibus iam medicis quin plagã
ſacer ignis corriperet, niſi ſuperueniſſet chirurgicus quidam
Ferdinandus Alfonſi, uir dignus, uel hac una curatione, qui
litteris memoriæq; mandetur. Recepta ſalubritate filii, rex
Dertuſa, ubi ſe tenebat papa, deinde Ilerda ſtudiorum nutri
cula, Barcellonam peruenit, ibiq; concilium generale prouin
ciæ Cataloniæ indicit. Nec dum ſe regem Siciliæ appellari
uolebat, priuſquã illius poſſeſſionem recepiſſet. affecta-
bat enim regnum Bernardus Caprera, nomen ac ſpiritus aui

referens, qui ornatiſſimam Genuenſium claſſem, bello uicit & cœpit. Huic quidē ſpem faciebat, ꝙ per mortē Martini Aragonia inteſtinis bellis laborabat, ꝙ in Sicilia neminem neq; potētiæ/neq; factionis/neq; authoritatis maioris ſciebat, ad hæc ꝙ erat prętor inſulæ, quē magiſtratū iuſtitiaꝝ uocāt. Nam Blancā regis Nauarrenſis filiam, quę fuerat uxor regis Martini filii, ut fœminam contēnebat, eāq; ut ſpoliaret ac ſe augeret, authoritate priuatā uideri uolebat. ꝙ defuncto rege cuius partibus fungebatur exauctorata eſſet. Se autem cum antea, tū uero nūc eſſe ſummū magiſtratū, & ad quē ſpectet moderari prouinciam. Neq; uero ob id modo aduerſabatur reginę, ut primus ipſe ac ſolus magiſtratus eſſet, quo facilius regnum occuparet, ſed ut illā quoq; in matrimonium acciperet, quo maiorem ſibi authoritatē cōpararet, ad regiū nomen aſſumendū. Faciebat p̄terea ſpē uicinitatis Ladiſlai, authoritaſq; alterius ſummi pōtificis, ſi plures eodē tēpore poſſunt ſummi pontifices eſſe. Nam tunc de pontificatu contendebant, Benedictus/Gregorius/Ioannes. Colorem autem iuris p̄bebat, ꝙ defuncta ſine liberis Maria Siciliæ regina, regnū ad Martinum eius uirum nō potuerat peruenire, nec deinde ad Martinum patrem, eoq; illum regem eſſe debere, quē ſibi Siculi ipſi delegiſſent. Cogitabat & aliā apud ſe ipſum cauſam, ꝙ ſi Blancam in matrimonium accepiſſet, uendicaret ſibi ob hoc quoq; regnum, ꝙ Blanca Mariæ, ut propinquæ ſuccederet. Siquidem Maria proneptis fuerat regis Nauarræ ex filia, quæ fuit prima uxor regis Petri, unde uxor regis Fęderici mater eius genita erat. Exquo intelligi licet, ꝙ præpoſtere Bernardus ageret, uelutialienam a regno Siciliæ Blancā inſequebatur, cuius hereditario iure regnum ſibi deſtinabat aſſerere. Hac cogitatione, qua fallere alios uolebat, ut mea fert opinio, tam callidus tā uafer uir nō fallebat. Neq; enim eum fugiebat, multo proximiorem Mariæ fuiſſe Martinum patrem, utpote auunculum, uti modo oſtendi,

pariter & cõſobrinum, cuius mater, ſoror Fęderici regis fuiſſet, utroq; ex parẽte. Qđ ius ꝓpinquitatis erat in Helianoro regina Caſtellæ, cuius filius Ferdinandus eodem gradu propinquitatis cõtingebat hãc, quo Martinus, qui fuit uir ſuus uere rex Siciliæ non modo uiua uxore ſed etiam mortua, cũ pręſertim Siculi regem, & ante mortem uxoris, & ea mortua agnouiſſent. Sed Bernardo ſi regno, reginaq; uxore potitus eſſet, quantulumcũq; ius ſatis ſibi fore uidebat. Hoc in loco mihi conſideranti Mariam, quæ patri in regno ſucceſſit Martinum uel alterum, uel utrũq;, qui in ius fœminæ ſucceſſor fuit, Bernardum qui tenui, hereditarii regni apud fęminam, filo uelut ancora nauem ſpei ſuę firmabat: ſubit admiratio de Aragonẽſibus, qui nolebant propinquos regis ex fœmina in ſuo regno ſuccedere, cum uelint ſuos hoc eodẽ iure ſuccedere in alieno. Itaq; ſ.c. ne alia repetantur, Ferdinandus in regno Aragoniæ potuit ſuccedere, quo modo Martinus in Siculo. In hoc, ſicut dixi, Bernardus nõ fallebatur, fallebatur in eo q̃ multo maioris haberi debet & erroris & detrimẽti. Erat ei in optatis eximia ſingulariſq; reginę pulchritudo, & in tam dubiis rebus atq; arduis amare uacabat, aut uacare uidebatur, cũ potius optãdum foret, illam minus ſpecioſam eſſe, hoc eſt minus ſuperbã ac faſtidioſam, utiq; uiro nec iuueni nec formoſo. Ea propter ſi propalam in matrimonium peteret, extimeſcebat ne reſpueretur, neue factũ ſuũ non ſatis idoneo colore tegere poſſet. Quippe qui credi uolebat, uelle inſulam in officio tenere, donec in Aragonia interregnũ. Conſtituit itaq; dolo atq; inſidiis rem tractare, ſi id parum procederet blanditiis ac promiſſis, ad extremum adhibere terrorem atq; uim. Tenebat ſe per id tempus regina in urbe Catina, ubi arx inter primas tuta, & mari uicina eſt; ſed diuerſabatur fere in propinquo monaſterio cum ſanctimonialibus, q̃ nullarum eſſet q̃ illarum conſuetudo, uel aptior uiduæ fœminæ, uel ad famam honeſtior. Hoc in loco Bernardus eam compræ-

hendere cum paraſſet, illa ſeu admonita a ſuſpicantibus, ſeu
certior facta a ſcientibus, in arcem furtim conceſſit. Qua de
re Bernardus maiorem in modum dolens, nō modo ꝙ decep-
tus ſpe foret, uerum etiam ꝙ uehementi cōflagraret inuidia,
qui dolo in reginam uteretur. Miſit ad eam qui de colloquio
agerēt, cupere enim ſe purgare inuidiā & ſuſpitionē ab illius
animo adimere. Nec abnuit regina. uerum quia parum fidei
uterq; alteri haberet, cōuentum eſt, ut illa de puppi triremis,
hic de ponte, quo littori nauis iungiť, ſermonem faceret. Ille
poſt multa uerba, quæ ad purgationē facti attinebant, diciť
intuliſſe coniugii mentionem, & ad ea turbato uultu regina
ſubieciſſe, hui ſenex ſcabide, nec plura his, auerteſq; ſe iuſſiſ-
ſe Raimundū Torres (is erat dominus triremis, ſoluſq; ade-
rat) retraheret longius a terra triremim. Is protinus imperās
remigibus in altum referre nauim, coegit Caprerā conantem
excuſare præſentem orationem, cum pterita facta male pur-
gaſſet, properē deſilire de ponte, ne in mare cum ipſo pon-
te decideret. Hic uero pernegabat poſtea ſe de coniugio ap-
pellaſſe reginam. ideoq; nec eam faſtidioſe reſpondiſſe, ſed
hanc ſibi contumeliam ab inimico impoſitam, qui magis ut
incōmodaret ei quem oderat illic triremim habuiſſet, q̄ ut re
ginæ gratificaretur. Quæ dicenti non defuiſſent, qui crede-
rent, & ſi ſciebant nauem adhuc ſtante eo in ponte reductam
fuiſſe, niſi quæ inſecuta ſunt indicaſſent, nō modo affectaſſe
uxorem, quo facilius honeſtiuſq; regno potiretur, ſed etiam
corpus adamaſſe. Erat enim uir alioqui inprimis mulieroſ-
ſus, ut neſcires Martem ne magis an Venerem coleret. Lap-
ſus hac iterum ſpe, & per cōtumeliam eluſus abiit indignās
ac minabundus, ſe monſtraturū illi q̄ inconſulte ageret, quæ
recuſaret, cum ſummo magiſtratu cōſilia in publicam ſalutē
agitare, potiuſq; cū aliis priuatis hominibus conſultaret, &
ſeorſum haberet cōciliabula, cum iam priuata eſſet. Itaq; cō-
paratis copiis, partim ui, partim minis, partim authoritatē
ciuitates plu-

ciuitates plurimas ab illius ditione ad ſuam transfert. Idem prope diem facturus de Syracuſis uidebatur. Quam urbem non ut regiam ſed ut peculiarem, traditamq; ſibi pro uitę dignitate, regina cordi habens, magiſq; q̄ cæteras amittere uerita, illuc ſe confert, accerſitq; Sanciũ Doris Egidii, de quo ſupradiximus filium, præfectũq; claſſiarium, quem uulgo Almiracum uocant, ꝙ ſciebat ſimultates gerere cum Bernardo Caprera, ut rationem iniret, qua tam uiolento uiro queat obſiſtere. Is cum ad eam una cum ſubpræfecto in arcem ueniſſet, Bernardus ſe ratus, ut dicebat, matrem cum pullis una capturum eſſe, eodem accurrit cum ſeptingentis equitibus, ac mille peditibus, arcemq; prætergreſſus urbem inuadit, ac nemine repugnante, tum propter metum, tũ propter gratiã ac factionem recipit. Comitibus Sancii qua potuerunt fuga elapſis, quos Sancius in arcem admittere noluit, ꝙ re cibaria admodũ tenui utebantur. Vix recepta urbe, Bernardus arcẽ obſidere atq; oppugnare inſtituit, prætendens urbem quidẽ redigere ſe uoluiſſe in ſuam poteſtatẽ, quo teneret in officio, donec de iure regis in Aragonia diſquireretur. Arcem uero obſidere, non tam ob reginam, quæ nõnihil ab officio recederet, q̄ ob Sancium capitaliſſimum ſuum, qui cum ſemper alĩs in ſe malẽ cogitauit, tum maxime id temporis poſt reconciliatam gratiam, arma cõtra ſe ſumpſit, & aduerſus præſidem conſilia cum primoribus de adminiſtrando bello agitat. Eſt aũt arx, Marchettum uocant, in iis anguſtiis, quæ porthmos græce dicuntur, quaſi limite quodam inter continentem, ut ſic dicam, & urbem pene inſulam, & ſic olim uocabatur, cum non urbs, ſed tertia pars urbis eſſet. Has anguſtias duo portus coarctant, maior minorq; ſupra maiorem arx poſita eſt, breui muro cum porta arcem portũq; iungente, ab altera parte longiore muro, & ſine porta, ad minorem portũ producto. Ita nemo terreſtri itinere urbẽ aut ingredi aut egredi poteſt, niſi per portam arci ſubiectam. Eam portam cum repentino

adductu Bernardus occupaſſet, cuſtodiri iuſſerat, dũ urbẽ uel cepiſſet, uel deſperaſſet, neue fortaſſis re infecta, confecta hoſtes cõmodã fugã nãciſcerẽtur. Vtraq; itaq; fronte terræ occupata arcem & ab urbe, & a continente munitionibus cingit, ſtationes extruit, præſidia diſponit, oppidanis ſeu uolũtariis ſeu inuitis nunq̃. intermiſſo labore adiuuantibus, ac nequa nauis a portu maiori (nam id a minori propter anguſtũ aditum non timebatur) ſubuenire poſſet, utraq; caſtra ducto ſuper aquas ponte cõmittit, machiniſq; erectis ac tormẽtis ſaxa iaculantibus, obſeſſos quottidie oppugnat, ne noctibus quidem ad quietem datis, & quod minime decebat amatorem, honos ſit auribus, fimum ac peiora fimo, quæ teterrimũ odorem remittunt; ſæpius q̃ ſaxa in arcis tecta iaciebat, nolens deeſſe fortunæ, ut dictitabat, uotis ſuis aſpirãti. Etſi paucoꝝ dierum cibos eſſe obſeſſis ei compertum erat, tamen nihil lõgius uidebatur, q̃ ut reginam, quam cupiebat uxorem, ac tãtopere amabat, & Almiracum quẽ nec minus oderat, & ſuis cõſiliis aduerſum præcipue timebat, redigeret in ſuam poteſtatem: id eſt, anteq̃ rex in Aragonia conſtitueret, ipſe ſe regẽ in Sicilia faceret. Huic tantæ rei conficiendæ & liuor & perfidia, ſi ei credimus, impedimẽto fuerunt: ſi cæteris, auaritia: & ut ipſe arbitror, irreligio. Siquidem laudes eius hæc duo præcipue uitia fœdabant, ſacroꝝ contemptus, ac tenacitas. Quorum alterum numinibus, alterum hominibus inprimis inuiſum eſt. Quanq̃ in eo non fuerũt illæ uirtutes, quæ amabilem reddunt, humanitas / affabilitas / comitas / clementia / largitas / magnificentia: ſed quæ uenerabilem, atq; interdum horrendum, ſeueritas / auſteritas / tollerantia laborum / inediæ / algoris / æſtus / uigiliarum, multatio ſontium ac negligentiũ ſegniũq;, & his ſimilia. Erat in eiſdem caſtris Ioannes Moncada, frater Antonii comitis Darnonis, cui poſtea in paterna hereditate ſucceſſit: hic cæteris quidem in rebus Bernardi partes fouebat, ſed in oppugnanda regina diſſentiens,

cum uerbis hominem a ſententia reuocare non poſſet, clam armatis ſociis, ſalutato duce, ac retinere conante, erupit e caſtris, nonnullis qui cęteros quoſcũq; poſſent ad ſimiliter agẽdũ ſuaderẽt relictis, ad cũ ſe in tutiora inſulæ loca recipiẽtẽ, Sanciani confluunt, itemq; alii, qui melius de re Catalana ſentiebant, & rebus nouis Bernardi infenſi erant, atq; paucis diebus ex compoſito ſub exortum aurorę Raimundus cũ ſua triremi ante portũ ſyracuſanum præſto fuit, & Ioãnes Moncada cum trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ligones dolabraq; ferentibus, caſtra inuadit, foſſas implet, uallum reſcindit, præſidium deiicit, atq; in ipſa caſtra irrumpit. Cũq; undiq; ad arma conclamatur ac diſcurritur, & ut quiſq; primum tela ceperat, ad periculũ ꝓperat, Ioãnes obuios quoſq; ipſo impetu propellens ac ſternens, ad pontem peruenerat, triremi ad tumultum excitata, atq; ad conſtitutum locum feſtinante. Sed ii qui in ulterioribus caſtris erant raptim ſumptis armis, cum auxilium alteris caſtris ferunt, in ipſo ponte Ioanni occurrunt. Ibi pugna oritur, paucis ad prohibendũ tranſitum ſufficientibus, & nox & anguſtia loci & ſuſpenſa ſuper aquas machina, pedeſtribus q̃ equeſtribus aptior, ancipitem magis atq; horribiliorem pugnam reddebat. Ad hęc a tergo magis ac magis atrox certamen accendebatur. Cum interim Bernardus in medio ſuorũ uolitans, alios ut arma capiant, alios ut dimicent exhortans, multos caſtigans atq; increpans, nulli ſatis fidens, atq; ubiq; inſidias ſuſpicãs, omnia ipſe munera obibat. Ioãnes e diuerſo, nũc ad primos, nũc ad medios, nunc ad poſtremos, recurrebat, iam eos qui ad ulteriorem partem põtis obſtiterant, ſummouerat, ac multi ſuoꝝ peruaſerant: nec magno diſtabant inter ſe ipſi duces ſpacio, cum Ioannes Bernardum agnoſcit, erat enim ſine galea, & linteum, ſicut e cubili ſurrexerat, circũdatum capiti gerebat. Tunc Ioannes exclamat ad ſocios, ut eum ſolum peterent, cuius caput linteo cernerent obuolutum. Atq; ita a plurimis

Bernardus petebatur, & fortaſſe ſummum diſcrimē adiiſſet, niſi cognitā re linteum abieciſſet, paulumq; donec galeam ca peret declinaſſet, atq; latuiſſet. Ibi reuerſus ad pōtem præliū maiore manu ſuorum iam ſeneſcens ac languidum redinte- grat. & cum omnis moles belli in pontem contrahitur, pons ipſe ſoluitur, multoſq; mortales maiori quidem cum metu, q̄ cum noxa in mare expoſuit, ſed maiori dolore damnoq; regi- næ, q̄ eorum qui deciderunt. Quippe eo ipſo tempore, quo trepida illa ad deſcēdendum in pontem, & inde in triremim accingitur, pons interruptus eſt, atq; ea præcipue parte, qua deſcendendum erat. Sic enim tabulata ac trabes diſiectæ atq; euerſę ſunt, ut quaſi dedita opera exitū ad euadendum in tri remim inteſepſerint. Sed patefacta porta muri ab auxiliari- bus, qui in ulteriora tranſierant, utiq; adiuuātibus nauticis, & iis qui in arce erant, cæteri per portam non fugiendo, ſed ſe recipiendo ingreſſi, potiuntur ulterioribus caſtris, in urbē aut quocunq; poterant pleriſq; Capreranis militibus, qui in iis caſtris fuerant, fuga tendentibus. Cæteri aut capti ſunt, aut ad ueniam petendam, priusq̄ caperentur, ſe contulerunt. Simulq; Syracuſani ſuperueniunt. qui ut Bernardum iuuiſ- ſent, ſi uincentem repetiſſent (nam ſuperiores in bello adiu- uare tutius eſt.) ſic meliorem nacti reginæ conditionem, ſe illi (nec mentiebantur) auxilio ueniſſe dixerunt. Atq; ita ſo- luta obſidio, recuperata urbs, & regina ſine trepidatione in nauem impoſita eſt. Sanciuſq; ne quā anſam præberet Ber- nardo ad reginam, propter ipſorum ſimultates, offendendā, cum Ioanne ſociiſq; abiit ad ſuam & reginæ iniuriā ulciſcen- dam. Et dum hic atq; ille ad roborandas pro ſe quiſq; uires elaborant, legati interim e Catalonia Drepanū appulſi ſunt, miſſi ad reconciliandum Bernardum cum regina & Sancio, conſulēdumq; regno, nequid tale in Sicilia, quale apud eos, aut deterius accideret. Venerat autem regina iā Panormum, tenebatq; ſe in domo regia, quæ dicit' illoꝝ lingua Hoſteriū,

poſita ſuper litttus maris, a fronte uero ad caput ingētis pla-
teæ & fori, quà ad mare exitur, quōdam aperto proſpectu,
nunc quantum ipſum forum ac cāpus eſt, fornicibus in ſpe-
ciem muri proſpectum interſepientibus, in quorum pene ex
tremo porta eſt, quæ nōnunq̃ uehementi Aquilone undis al-
luitur. Hac in domo, tantaq; in urbe, qua nulla populis in ea
inſula frequētior eſt, nihil ſibi timebat regina, præcipue poſt
aduētum legatorum. Atqui Bernardo ea urbs maxime opor-
tuna inſidiis, ꝙ illic nihil caueretur, uidebatur. Nec domus
inoportuna, ꝙ remota a frequentia uicinoꝝ eſſet, & legatoꝝ
aduentus ſecuriorē & magis indiligētem redderet, & alioqui
maturandum erat, anteq̃ quod ſuſpicabatur, a legatis iube-
retur. Itaq; compoſitis inſidiis, omnia itinera obſidet, nequis
reginā admonere, aut legati ſe prius adire poſſent. Nulli illo
triduo ab oppidis Bernardi, quæ illic multa poſſidebat, iter
Panormum uerſus patuit. Eoq; Petrum Martini, qui poſtea
fuit ſcriba portionis, nuncium legatoꝝ iubentium triremim,
quæ ad Panormum eſſet, primo quoq; die ad ſe uenire, duo-
bus diebus & dimidiato apud ſe retinuit in oppido Alcamo.
Sed nimirum fraudis ac ſceleris plerunq; comes eſt aduerſa
fortuna, ſi nuncio per eum licuiſſet eodem die Panormū per
uenire, proxima nocte triremis dominus, e ſtatione ſoluiſſet.
Nunc ea triremis prædam e faucibus lupi hiantis ac iam iā
rapiētis eripuit. Enimuero tertia die ſub meridiē profectus,
intempeſta nocte Panormum furtiuo aditu ingreſſus eſt, nec
tamen ciuitatem fefellit. Nam ad eius aduentum, ut inſolito
tempore, ſtrepitus tumultuantium excitatus eſt, & clamor
aliorum alios inclamantium, & ubi erat plus timoris, uocife
ratio, aut trepidantium, aut adhortātium, & neceſſe eſt ma-
iorem uideri ſonum in ſilentio noctis. Multi nomen Capre-
ræ compellabant nō ex ſuis, ſed ex aliis, qui hominis milites
agnoſcebant, ita notitia rei ad reginam peruenit. Illa ſe ma-
gis, q̃ urbem inuadi intelligens, exanimata e cubili proſilit,

domus multo magis q̃ urbs muliebri metu ac lamentatione
confunditur, ne ſpatium quidem illis ueſtiendi datur, cũ pro
ſua, tum uero pro dominæ pudore ſollicitis. Timor ipſe ac fe-
ſtinatio ſatagentibus ad celeritatem impedimento eſt. Semi-
nudæ igiť atq; neglecto capillo e cubiculis erũpunt, & inter
primas regina, quod conſiliũ ineãt, quo ſe cõferant, ignorãt,
& cum mature facto opus eſt; in ipſa calamitatis impudẽtis
fuga hæſitant. Iamq; inter deliberationem ac feſtinantiam,
uelut ex incẽdio per gradus lymphatæ, in uiam ſe proiecerãt,
cum in mentem uenit uicinæ triremis. Nam arcium altera,
q̃ longa urbs eſt diſtabat, altera mari adibatur. Ibi capto con-
ſilio, & iã magis ac magis in urbe tumultuari audiebant, ſuc-
cincte & repreſſa lamentatione, curſum capeſſunt, & cãpum
quanta nunq̃ celeritate, & prope uno ſpiritu tranſmittunt,
perq; portam egreſſæ, inter quas uelociſſimã aiunt fuiſſe regi-
nam, ut quæ maxime timebat, aquas ingrediũtur, ſubductis
ſupra genua ueſtibus, nec reformidãtes, aut uadi altitudinẽ,
aut humoris algorem, cũ tempus anni adhuc hybernũ eſſet,
ſed ut quęq; prima ueniebat, ſecura maris & frigoris ĩtrabat.
Etenim fuga ipſa tam effuſa, maiorem illis imaginationẽ ho-
ſtis, uelut in tergis earum hærentis, impreſſerat. Dignum
profecto riſu ſpectaculum, ſi cui ridere in tali caſu uacaret, &
alienum periculum turpitudinemq; ſpectare uoluptati foret.
Mulieres crinibus pene paſſis, nocturna tantũ ueſte indutæ.
aut altera quoq; circũuolutæ, magis q̃ amictę, & inter eas re-
gina ut dignitate, ſic celeritate præcipua, quaſi pro corona
currentes in ſtadio, diuaricatæq; ad femora irrupere in mare,
pene glaciatum. Sed huius timoris/turpitudinis/riſus/frigo-
ris, & cuius auidus erat captiuitatis, Bernardus poſtea pęnas
uicemq; perſoluit. Ibant per mare non auſæ uocare nauarcũ,
ne ab hoſte exaudirentur. pauci famuli, quibus regina non-
nullæq; aliæ innitebantur, uocatum nauarcum orabant ut
periclitantibus adeſſet. Statimq; ille a uigilibus, qui rem ui-

debât, admonitus, obuoluta ueſte, e cubiculo ſtupefactus exi
liit, iuſſiſq; remigibus admouere triremim, & deiecta ſcapha
reginam, cæteraſq;, tanq̄ e naufragio attonitas, exangueſq;
excepit. Cum hec triremim, Bernardus in domum ingredit̃,
cõpertaq; ad nauem fuga reginæ, execratus diem, en, inquit,
tertio manus meas effugit· atq; ita indignabundus ad cubi-
culum reginæ perrexit, intrauitq;. Vbi cernens cubile turba-
tum, quale ſolet ad ſubitum timorẽ relinqui, perdicem, ait,
perdidi; ſed nidum teneo· protinuſq; depoſitis ueſtibus, ut
adhuc erat tepidum ſubit, ac per totũ ſe uolutans, & ſubinde
ſpiritũ per nares trahẽs, ſignificabat more uenatici canis, ad
luſtrũ feræ, ipſo ſe odore delectari. Tãta ei fuit iter maximaſq;
res conatus cura amoris, tãta etiam intẽperãtia, ut qđ inpri-
mis diſſimulatũ oportuit, & qđ antea pernegauerat, id nunc
detegeret atq; fateret̃. Sed opinor poſteaq̄ prope iam depren
ſus eſſet, fauorabile ſibi apud eã ducebat, ſi amator uideret̃.
Illa ſequentibus diebus ad Soloentũ deuecta eſt, oppidũ in
dextro littore Pahormi poſitũ, decem millibus paſſuũ remo-
tũ. Legati interim, quia triremis tardius opinione ueniebat,
terreſtri itinere Panormum ueniunt· quos Bernardus quotti
die inani ſpe paſcens, reginam nunc blandiciis, nunc terrori-
bus adoriebatur, adeo ut arce Panormitana, quæ pallatiũ di-
cit̃, caſtris circũdata, Soloentũ ſe conferret, oſtẽtãs ſe reginæ,
uti ſtrẽnuũ in equitãdo, & amari dignũ· cũ tñ, ut cõſtat, ro-
buſtius equitaret q̄ decẽtius. Iam nemini pro ambiguo erat,
eum & reginã coniugem, & regnũ petere, legati quoq; caue-
ret qd ageret, monebant. Sed ille cõtumaces, rebelleſq; coher
cere, e dignitate ſui magiſtratus eſſe reſpondebat, eſſe ex ſuis
hoſtibus, qui cũ principibus Italiæ fœdus inierint. Ita qđ ſuũ
crimẽ erat, quo magis abeſſe ab eo uideret̃, ut ſunt peruerſorũ
hoĩum artes, alteri prior obiectabat. Verũ tũc animus regni
affectator apparuit, ubi declarato rege Ferdinando, ab incœ-
pto non deſtitit. Tandem Antonius Moncada cũ ſuis, tũ ue-

ro copiis Sancii, ſed ut dicebat, auſpiciis reginę, tanq̄ ſummi
in Inſula magiſtratus, obuiam uenit, ac per nuncios agit, ut
a panormitanæ arcis obſidione diſcedat; quas urbes, quæq;
oppida recepit, reſtituat, eam ſuperiorem agnoſcat. Ille ſe reſ-
ponſurum, per ſe ipſum renunciare iubet, legatoſq; ſubſecu-
tus, cum maiore copiarum parte occurrit, cūq; aliquandiu in-
ſtructa acie uterq; ſtetiſſet, neutri incipere certamē, cum am-
bo in loco tuto eſſent, uiſum eſt. Paucis diebus, ſiue proditio
ne Vaſconis cuiuſdam, ut ſui dictitant, ſiue calliditate hoſtis
dum partem ualli, qui extra muros eſt circuit, ac ſtationes
recognoſcit, improuiſo hoſtium aduentu circumuentus eſt,
& cum aliquātiſper gladio ſe in orbem tutatus eſſet, captus.
Itaq; qui capere reginam conabatur, qui cōiugio, qui amori,
qui regno acquirendo operam dabat, iam tantum de amit-
tendis bonis, de ſeruitute ſua, de morte cogitabat. Traditus
enim in manus Sancii, ductuſq; in caſtellum, cui nomen
Mota, atq; ibi ab inimico in ciſternam uacuam demiſſus eſt.
Nec ita multo poſt ad immenſam pluuiam laxatis cadurcis,
tanquam fortuito id accidiſſet, cum ex imperio factum eſſet,
riui in ciſternam defluebāt, eamq; replebant. Bernardo idē-
tidem uociferante, auxiliumq; implorante, nemo ei dome-
ſticorum reſpondebat, tanq̄ obſtrepente eorum auribus plu-
uia, ne audirent, & ad alium quendam locum, quo imber
penetraret occupati eſſent, donec innatante iam lectulo, non
procul a uitæ periculo erat. Tunc quidam ueluti tunc primū
audiſſet, ab ore ciſternæ reſpōdet, ac feſtinabundus domino
nunciat, qui miſeranti ſimilis, propere ſuccurri imperauit.
Educitur e profundo lacu, obſcuraq; teſtudine Bernardus,
modo Siciliæ regulus, ueſte/capillo/toto corpore madenti, &
hoc ut uix credibile uideat ex pluuia. Atq; hic fuit horrendi
carceris exitus, ſed in locū trāſitus oī carcere grauiorē, & ſi nō
grauius eſſe uidebat, ita res ei abhominātā contigit. Aliquot
adulatus dieb9 homini a quo cuſtodiebat, ubi ſibi factū eſſe

ſamiliarẽ beneuolumq; exiſtimat, temptat precio corrũperẽ,
daturum ſe, ſi liberetur opera illius (ut ſolet qui uita pericli-
tantur) montes aureos, in præſentia anteq̃ illinc pedes efferat,
mille aureos. Cuſtos reſpondet, ſe ea nocte deliberare uel-
le, idq; ſpatiũ dari impetrat. Rem cõfeſtim ad Sancium de-
fert, iubetur ut mane petenti annuat, pecuniamq; in manũ
tradi ſibi curet, cæteraq; quæ agenda ſint docetur. Mane de-
liberatum ſibi eſſe ut adiuuaret calamitoſum, iurat ſe (ut Ber-
nardus excogitarat) e feneſtra turris eũ per funes demiſſurũ.
Eo die pecunia per amicos clanculũ affertẽ, pernumeraturq;.
Proxima nocte, de tertia uigilia ſummiſſo fune caligis com-
plicatis, nulla amictus tunica demittitẽ, cuſtode, ut ualidius
conturbaret miſeri conſilium, urgente ad deſcendendũ, tanq̃
anxius eſſet ne in fuga depræhenderetur. Ille noctis pariter
& timoris tenebris confuſus, dum celerius q̃ manus ferunt
lubrico fune delabitur, adaptatis ad id retibus induitur, &
ritu feræ caſſibus captæ, hæſit ita ut nec ſeſe deiicere, & ſi præ-
ceps caſus erat, poſſet, nec receptus in feneſtrã ullus daretur.
Si ferrum ad manum fuiſſet, mortem fortaſſis ſibi ipſi con-
ſciſſet, ſed mors id loci pudenda quoq; erat, atq; inimico io-
cunda, & auiditas iniuriæ aliquando ulciſcendæ, contumacẽ
uitam ad perpetiẽda dedecora faciebat. Nocturnum frigus,
& poſtea ſolem adurentem corpus non ſenſit, cum animum
magis dolor ureret. Non tam e tenebris ciſternæ produci in
lucem optauerat, q̃ nunc e luce reduci in tenebras. Ita totum
diem retibus iuolutus, ac plane irretitus, tanq̃ Mars in adul-
terio Veneris, ridiculum ſimul, ac miſerandum plurimis ſpe-
ctaculũ fuit. Cuius turpitudini hic quoq; cumulus acceſſit,
ut cum ad tranſitum notorum atq; honeſtorũ uirorum faciẽ
uellet auertere, prohiberetur, ne illis poſteriora oſtenderet:
nec q cibo ac potu caruerit eo die doluit, ſed q ea, quæ niſi re-
motis arbitris decore non fiunt, præſentibus arbitris facere
non licuit. Receptus ueſperi eodem unde fugerat, ſi fugiſſe

eſt e carcere in laqueum incidere, aliis quoq; ludibriis nõ ca-
ruit · donec rege Ferdinando poſcente per legatum ſuum uin-
ctus productus eſt, ac legato traditus, a quo ſolutus ad regẽ
protinus in Cataloniam Barcellonamq; ſe contulit, & in pri-
ſtino apud illum honore habitus eſt · Hunc exitum habuit
conatus occupandę Siciliæ Bernardi Capreræ· cui ſi res proſ-
pere ceſſiſſet, haud minus inter Hiſpanos Italicoſq; bellum
excitaſſet, q̃ olim pro eadẽ inſula inter Pœnos atq; Romanos
aut Athenienſes Lacedęmonioſq; exarſit · Recepta itaq; in-
ſula rex Ferdinãdus Siciliæ quoq; regem ſe nominari uoluit.
quod antea noluiſſe, haud in poſtrema equidem magnani-
mitatis parte poſuerim · Nam quas res nec poſſidemus, nec
poſſidere contendimus, eas non belle, nec generoſe titulo te-
nus uendicauimus · Quas ubi adipiſci cõtingit, tunc erectus
atq; ſublimis animus, facti ſui, & apud ſe & apud alios per-
cipit uberrimum fructum ·

LAVRENTII VALLENSIS PATRITII ROMANI HISTORIARVM FERDINANDI REGIS ARAGONIAE LIBER TERTIVS.

INTER COMPETITORES CAprera &ſi non fuit numeratus, tamen numerari poteſt in uno dũtaxat regno. Non enim minus eſt petere regnum bello, q̃ iudicio. In quo fortunam Ferdinando, ſicut in cęteris, fuiſſe propitiam cognoſcimus, ꝙ Caprera uictus non uictor fuit. Haud tamẽ ex competitoribus aut primus aut poſtremus fuit, quem Ferdinandus ad genua ſua procumbentem uiderit, ſed ſecũdus. Siquidem primas partes ut uir integer ac paci conſulens, cũ ſumma omnium laudatione præſumpſerat dux Gandiæ. Nã quod Comes exemplum ducis non imitaretur, amici excuſabant morbum, in quem incidiſſe credibile erat, tum propter mœrorem fruſtratæ ſpei, tum ꝙ ſe, quaſi lucem inuiſam haberet, aſſidue intra cubiculum tenebat, ubi per ſpeciem mœroris ac morbi conſilia coquebat. Quod Catalani ſuſpicantes ueriti nequid ille rerum nouaꝝ molitetur, conſulendum & publicæ quieti & priuatæ hominis dignitati ac ſaluti putauerunt. Cuius uicem alioqui dolebant, ꝙ infinitos ſumptus feciſſet, nec pro dignitate in poſterum poſſet uiuere, niſi ad diſſoluẽdum æs alienum, & ad repignerãda oppida adiuuaret. Hanc æquam atq; humanã cauſam exiſtimantes, ex cõmuni catalanoꝝ uoluntate primores barcellonenſiũ regem adeũt, orantq; ut olim competitoris ſui conditionis miſereatur, non eum contra regem, ſed pro ſe omni conatu pugnaſſe, eſſe regiæ munificentiæ nobiliſſimum uirum, quem non culpa ſed caſus, aut potius uirtus afflixerit, & pecunia ſubleuare, & honore augere, & alia in hanc ſententiam. In quibus faciliores aures regis, q̃ Comitis, ut contumax in agnoſcen-

do rege non eſſet, habuerunt. Miſerant enim ad eum quoq; legatos. Tandem grauibus amicoꝝ conſiliis obtemperans, dimiſit ad regem treis legatos, Raimundum Perilios, Franciſcum e Villa noua, & Dalmaum Cicertã, qui pro abſente iuſiurandũ offerrent, de fide regi præſtãda. Quibus uiciſſim rex ſpopõdit, ſe habiturũ in eo honore Comitem, ut medius inter regios filios ſederet, primigenio ac ſecundo præcedentibus, magiſtro ſancti Iacobi, & magiſtro Calatrauæ, Petroq; cum ſequentibus. Indulta quã inprimis popoſcerat licentia, ut ſi nunq̃ in conſpectum regis ueniret, fraudi non eſſet. Ad hæc luiturum æs alienũ, quod ille cõtraxerat, & oppida quæ oppignauerat, adiecturumq; in compenſationem ſumptuũ quos feciſſet, ſexaginta millia aureorum, necnon alia & ornamenta & adiumenta. Parum conſtat, an integra fide Comes Ferdinandũ regem agnouerit, promiſſaq; admouerit, an tẽpus extrahi uoluerit, dum rei agendæ adeſſet occaſio. Nam neq; ullus honos ſatis ſe dignus uidebatur, qui regnũ animo conceperat, & hæc pecunia nihil eſſe ad illam, quam erogauerat, quę tanta fuit, ut eam nemo unq̃ putaſſet tam cito faciendis ſumptibus fuiſſe perituram. Habuerat ille a patre relicta ſcrinia aureis, argenteiſq; pro regionum diuerſitate numiſmatis referta: & quod fando uix cognitum eſt, malleo cuneata, idq; nõ auaritiæ modo, ſed luſus ac cõtumeliæ gratia. Hoſpites enim qui permulti ad eum familiariter diuertebãt, ſciſcitabatur cuius nam generis pecunia indigerent. Reſpondentes eius generis, ut in quam quiſq; prouintiam iter haberet, adducebat ad ſcrinia, & quãtum uellent, capere iubebat. fruſtra conãteſq; capere deridebat, & hos ſibi de amicis iocos comparabat, nouo genere diſſimulãdæ auaritiæ, iactãdarũq; opũ, quod haud ab re diuinitus eſſet caſtigandũ. Succeſſitq; filius, qui breui exinanitis ſcriniis obęratus uiueret, & ex iis nihil ſibi niſi curas mœroreſq; contraxerit, & ad extremam quoq; perniciem. Verum dum ita trãſactum eſſet inter regẽ

& Comitem

& Comitem, iamq; concilium fieri cœptum, Fęderícus puer,
qui & ipſe fuerat competitor, idemq; comes Lunæ, urbẽ in-
greſſus eſt, eo apparatu, ut uix elegantiori Martinum patrẽ,
aut Martinum auum, fuerit aditurus. Trecentos enim equi-
tes ad numerũ arcium, quibus ſingulos præfecerat, ducebat,
& quod inuidioſius eſt, uexillum permixtis Aragenię ac Sici
liæ ſignis, & ad regii uexilli magnitudinem, ſericis quoq; ſim
briis ualentino artificio adornantibus. Hunc in modum per
mediam urbem ſplendido uelatus ſagulo, lente ac triũphan-
tis ritu equis euntibus ferebatur, quacunq; trãſibat maribus
ei fœminiſq; bona precantibus, nonnullis illachrymantibus
ultroq; miſerantibus deſyderio parentum regum, nonnullis
etiam dicentibus, hic erat, hic eſſe debebat, hic utinam foret
rex. Ille apparatus pompæ apud mentes eorũ, atq; illa ætas
puerilis fauorem conciliabat. Res leuis atq; inanis, perinde
atq; illa facerẽt ad promerẽdam regiam dignitatem. Sed uul
gus ut ex imperitis atq; inconſultis pleriſq; conſtat, ſic impe-
rite plerũq; iudicat, & incõſulte, ut deſinamus mirari, ſiquid
quod diuinitus accidat mirandum eſt, ꝙ ſæpe nos deus ple-
ctit neſcientes quid petamus. Præſentibus nunq̃ contenti ſu-
mus, abſentia ducimus potiora, eiſdem ubi potiti ſumus, di-
uerſa deſyderamus. Hunc ſi auus inſtituiſſet heredem, cau-
ſarentur ſe pro rege puerum ſortitos, ut tutorũ plurium non
principis unius arbitrio ſeruiendum ſit, cumq; reſciſſis le-
gibus illegitimum, matre Sicula, nec ea regis concubina, ſed
uulgatiſſimo ſcorto, ne incredibile ſit eſſe ſuppoſitum, nec in
telligebant ſe conflare his uocibus inuidiã puero ſua alioqui
ſponte ſibi inuidiam cõflanti, eo faſtu apud regem, cui ut in
recẽti regno, neceſſe erat omnia eſſe ſuſpecta. Verũ nõ puerũ
(quid enim delinquere puer poteſt) ſeuerus cenſor caſtiget,
ſed magiſtros atq; authores, qui dum populis oſtentare regii
pueri excellentiã uolunt, principi prodiderũt, cui nihil æque
inuiuiſum eſt, ac munus ſuum honoremq; ab altero ulla ra-

tione uſurpari • Neq; id ad leniendam inſolentiam ſatis fuit, ꝙ filius regis defuncti fuiſſet, ꝙ præſentis propinquus eſſet, ꝙ ſummo quoq; pontifici affinis & carus • Nemo enim ſic alieno honore gaudet, ut illo iacturam ſui facere uelit• Ideoq; melius cũ puero actum eſſet, ſi cætera ſic ſummiſſe geſſiſſet, ut ipſam regis adorationem• Nam ubi ad ianuam regiæ peruenit, ex equo delapſus, ante ipſam ianuam genu poſuit· iterũ ad aulæ hoſtium, tertio ad fores conclauis, in quo rex eũ excepturus ſedebat, poſtremo ad pedes regis• Cui rex aſſurgẽs dexteram porrexit, eumq; amplexatum exoſculatũq; ori ſuo admouit, oſculumq; mutuũ dedit• Deinde percunctatꝰ, quid ita ſero ueniſſet • Ille, ꝙ in apparando comitatu tempus triuiſſet, reſpondet• Nec multis uerbis ultro citroq; habitis, iubet ut apud primigenium cœnaturus maneat · ille inuitatũ a propinquis fœminis in domum aui ſe eſſe, ac promiſiſſe, ait · cum idem poſtridie excuſaſſet, tertio die apud primigenium laute acceptus eſt • Cũq; ſecundum prandium omnes pueri regi præſto fuiſſent, rex ſermonem intulit de ſumptu domeſtico, quæſiuitq; a puero, quid ita magnos ſumptus faceret in tanto comitatu alendo• Ille ut puer reſpondet, nullũ ob id ſe facere ſumptum, ſed eos pro ſe unum quéq;, cum ſit ſingularum artium magiſtratus, tot enim, inquit, habeo oppida caſtellaq; • Admiratus rex tum tantam pueri potẽtiam, tum ſuas, ut regis, tenues opes• Tu uero, inquit, fęliciter honeſte, atq; ipſo rege regalius, cæteriq; tui ordinis, quibus ſua iura conſtant, quoꝝ nemo non ex ſuis oppidis plus multo percipit q̃ rex proportione ex ſuis, ut haud dubie uectigalia noſtra ad nihilum redacta ſint, idq; tum negligẽtia regũ, tum fraude ac perfidia ſubditorum • Olim comes Barcellonę percipiebat ex Catalonia librarum quadringena millia, nũc piget ac pudet, quantum percipimus, dicere, pene precario regnamus• Nec mihi in dubio eſt noſtrã authoritatem, apud alios reges nõ ſatis amplam haberi, & quodãmodo contẽni•

Cum auxilia bellorum, aliarumque rerum magnarum a populis noſtris corrogare habeamus, deque eorum arbitrio pendeamus. Certe cum paternum regnum, & hoc inuicem conſidero, illic regnum uidetur, hic procuratio eſſe. & poſtea aiũt præter cæteras gẽtes, Catalani ſe fideles eſſe in regem. Equidem nolim quicq̃ detractum de laude meorum populorum, ſed utinam uerius q̃ glorioſius dicerent. Nam ſi recte æſtimemus, ſibi fideliores eſſe, q̃ regi reperientur, non dico quia non eſt cauſa cur rebellent, ut fit apud illos, qui onera ab regibus impoſita ferre nequeunt, ueluti decẽ Tribus Iſrael, quæ a Salomone deſciuerũt, & alii multi, & hodie in Italia præcipue. ſed quia regem ſuũ patrimonio exuunt, quod nulli alii populi faciunt, ut in hoc ſint, pace Catalanorum dictum ſit, fideliores appellandi. Atque ſiqui rebellant, ideo rebellant, ut ius ſuũ retineant. Hi uero iccirco a rebellando abſtinent, ut ius regium præripiant. At enim aiunt ſe ab regibus illa coemiſſe, taceo quantum fraude interceptũ eſt. Quis ignorat nunq̃ reges ea uendituros fuiſſe, niſi pecunia ad neceſſitates indiguiſſent, nec aliter a populis auxilia impetrare potuiſſent. En fides in principẽ admirãda, non habẽt aurum, quo illius neceſſitates ſubleuent, habent quo dignitatem exhauriant. Et ego de bonitate atque humanitate populorum loquor, qui non uetiti ſed ſponte authoritatem regiã nec iminuerent, nec paterentur iminui. Nunc etiã uetantur lege, in quã iurauerũt, qua ſancitum eſt, nequid regi liceat de patrimonio alienare. & ſiquis ab eo quippiam uel emerit, uel pignori acceperit, eũ cõtinuo proditionis crimen incurrere, uocarique apud Aragonẽſes traditorem, apud Catalanos baram. Verum niſi propoſitum animi mei præripiat mors, regni decus profligatum peſſundatumque inſtaurabo atque reſtituam, nec deſinam dum oſtendam, abſit inuidia dicto, non minorem regio nomini per me, q̃ mihi per regiũ nomen obueniſſe dignitatem. Quid enim attinet externa comparare, ſi interna non reparas, & alios redigere in ſerui-

tutem, ſi domum tuam non aſſeras in libertatem. Ego pro ampliando filii fratris regno bella geſſi, pro aſſerendo meo ipſius ſegnior ero? Sed nondum reſcindendi ulceris tempus eſt, ut nuper Cæſarauguſtæ cognoſcere licuit, cũ in uectigali aduectitii uini tã acres, ut aiunt, publicæ libertaris exhibuere ſe defenſores. Experiar apertius ubi eorum tam celebrata in regem fides, ubi bonitas, ubi iuſtitia? Eſt quidem optandum, ut quod poſtulamus, non grauentur: ſin minus, & aſperis & mollibus medicamentis utemur. Cæterumq; eſt mihi, ſi ius meum neq; extorquere, neq; impetrare potero, paterni regni pecunia redimere, ut nõ imbecillior ſim ego regni propugnator, q̃ cæteri oppugnatores. Hæc inter domeſticos atq; intimos locutus, ubi in alios ſermones diuertiſſet, iubet Fędericum, ut uexillum illud quod tulerat, afferri mandet. Nã cupere alterum ſimile fieri ſibi, ꝙ exquiſito quodam modo elaboratum eſſet. Ille protinus læte atq; hilariter afferri impe rat, nihil uitii ſubeſſe ſuſpicans. Allatum rex contemplans, laudare artificium, laudare materiam, dicere non aliud ſibi uelle. Deniq; accerſito uexillario, qui ſimile conficeret, impe trat a puero facili ac uolente accõmodari ad exemplar imitandum. Opifex ut erat iuſſus, eo exemplo uexillum fecit, ſed tranſuerſa faſcia coloris ueneti, quæ indicaret, conſueto apud magnas familias more, illegitimos natales. Rex id ad ſe poſtea perlatum, tradi Fęderico præcepit, & quidem cum elogio, ꝙ illud Ferdinando, hoc Fęderico dignum eſſet. Sed edoctus puer a ſuis, faſciam illam ignominiæ eſſe argumentum, nunq̃ poſtea niſi album geſſit, & breue uexillum haud clam teſtatus, ægro ſe ferre animo, regis caſtigationem, & cõtumatiam aduerſus ſummum imperium, uel præſumens uel detegens, quaſi uero tolerandum id regi fuerit, quempiam ſibi regios honores uendicare, & eum præſertim, qui uideri poterat, hoc facto teſtari, ad ſe regni ſpectare ſucceſſionem. Cœca omnino res eſt ambitio, & præpoſteris utitur plerunq;

conſiliis. Noſtram dignitatem anxie tuemur, retinereq́ ad unguem, ut dicitur, uolumus. Alios, ne dicam, tanto ſuperiores ſuam retinere non patimur, atq́ dedignamur. Ego Ferdinandum ſicubi nunq̃ in hoc certe loco regem egiſſe confirmo, magiſtris pueri, qui peruerſe docerent, magis q̃ puero reprahenſis. Qui ſi ſapiſſent non ulteriori contumacia iram regis irritaſſent, nec animum tenerum atq́ obnoxium uanis opinionibus imbuiſſent. Ergo qui ex nimio faſtu populi ſtudia plauſuſq́ captauerat, ab ipſo cenſore plauſibus ſtudiiſq́ ſpoliatus eſt, nemoq́ non præcipue prudentum ac bonorum cenſuram probauit, atq́ laudauit. Paucis diebus dum hæc geſta ſunt, alia cenſura rex uſus eſt aduerſus Comitem Vrgellenſem, quam nonnulli aſperiorem aliquanto fuiſſe uolunt. Sed ut ita ſit, profecto tantula res non impuliſſet animum ad rebellionem, niſi ægrotum atq́ corruptum. Habebat hic odio capitali Ioannem Raymundum comitem Cardonæ, occulte quidem, q̧ cum iure iurando ſe deuouiſſet, neminem alium ſe habiturum pro rege q̃ Comitem Vrgellenſem, tamen iuſiurandum reſcidiſſet. Propalam autem cum alia multa, tum q̧ caſtella nõnulla occupaſſet, quæ Comitis Vrgellenſis eſſent. Ea de re fecialem, quem araldum uocant, Barcellonam mittit, indutum ueſte, pictas conſcriptaſq́ habente proditiones inimici, qui uniuerſam urbem perequitãs paſſim, ut quoſq́ honeſtiſſimos haberet obuios percunctaretur, nunquid Ioannem Raymundum Cardonæ comitem noſſent. Reſpondentibuſq́ ſe noſſe, oraret primum inſpicerent, perlegerentq́ quæ ipſe ferret, deinde renunciarent homini, ſe uocari uerbis Iacobi Comitis Vrgelli ad ſingulare certamen. Rege cum cæteris principibus certamini præſeſſuris, & alia huiuſmodi ludibria. Quæ cum fecialis exequeretur, fremere multi, alii gaudere, alii dolere, prout quiſq́ animo affectus erat, tota deniq́ ciuitas mota rei nouitate, omnis ſexus ætatis cõditionis, nihil aliud loqui ac querere, & regis

expectare iudicium. Ille ubi rem reſciuit, iubet araldum compræhendi, denudariq; , & quacunq; tranſiſſet pictus inſcriptuſq; , eadem urbis parte uirgis cedi, ipſum corpus pro ueſte pingentibus atq; ſcribentibus, talemq; remitti ad herum, ſiue rei indignitate motus, ꝙ ſe præſente tantum licentiæ temeritati daretur, peſſimo in poſterum exemplo, ſiue ꝙ iniuriam Comitis Cardonæ mallet ultam pœna leuiſſimi hominis, q̃ bellum inter duos proceres excitari, ſiue nollet, ſi forte ad certamen uenirent, præſidere, cum eo ꝙ hunc proditionis ideſt iuſiurandi non ſeruati arguere uideri poterat adhuc reſidere regios ſpiritus in pectore arguentis. Id ego & ſi rei militaris periti quidam negent fuiſſe fas regi facere, quia iure gẽtium ſancti ſunt feciales, tamen iure riteq; feciſſe exiſtimo. Non fecialium numero hi homines habendi ſunt, qui pudore neglecto & alieno & ſuo, non certamen indicunt, ſed ignominia afficiunt, propter quam iure certamina committuntur. Vereçunda debet actio eſſe iure prouocantis, uel ob hoc ne iniuria prouocare uideatur. Hanc contumeliam ſui nuncii pluſq; ægro animo tuliſſe dicitur Iacobus, non æſtimans quanto ægrius ferenda fuit ea, quam ipſe faciebat. Sed in affecto corpore atq; languido, exigua offenſa magno momento eſt ad lætiferum languorem. Quanq̃ haud ſcio, an hunc colorẽ apud homines quæſierit ad rebellandum. Enimuero faciebat ei animos Henricus regis Angliæ filius, uir iam tũ bello ſingularis, qui nuper in Galliam inteſtino bello laborantem tranſierat, auxilio futurus partibus Comitis Aureliani. Itaq; ſeu iam antea cum illo compoſuerat, ſeu nunc primum compoſuit, Ilerdam duodecim millibus paſſuum a Ballagerio diſtantem, improuiſo aduentu conſtituit noctu occupare, corruptis e plebe quibuſdam, qui portam adulterinis clauibus aperirent. Fert autem ea porta ad Ballagerium, ab eoq; ut mos in pleriſq; urbibus eſt, nomen accepit. Dabat etiam proditioni oportunitatem, ꝙ ea pars ur-

bis ædificiis ſane infrequens eſt. Neq; uero magna in potien-
da re dimicatio proponebat; cum plurimas clientelas, multos
ex nobilitate beneficiarios, nõ paucos e plebe obæratos habe-
ret. Itaq; conſtituta nocte cum duobus millibus peditũ ex di
midio leuiter armatorũ aduenit, certos ortos ut ſunt ubi fere
parietibus orti circundati adulterinis quoq; clauibus apertos
intrat, illinc miſſis, qui proditores in muris ſtãtes, aduentus
ſui certiores faciãt. Porta reſeratur, ac longo ordine ſuccedit,
& iam quadringentorũ numerũ, qui ingreſſi fuerunt, exple-
uerant. Cũ interim res incredibilis, mirãdæq; nouitatis con-
tigit, & quæ numen aduerſum interceſſiſſe teſtetur. Qualia
quoties olim contingebant, deũ ipſum e cœlo delapſum eſſe
poetæ fingebãt. Tubicen quidam, qui haud procul ab ea por
ta habitabat, loco parũ celebri, quo licentius caneret, forte
ea ipſa hora ſurrexerat eius rei gratia, qua ſolent, qui ſæpius
bibunt, quod genus eſt in primis tubicinũ. Vtq; ſunt leues
atq; improbi, per noctem inflare tubam cœpit, ita ut erat nu
dus. Nam meſſis iam inſtabat, & ſocium qui in arce excu-
babat prouocare. Ille nihil moratus, ne probior ſodale fo-
ret, prouocanti reſpondet. Dumq; ad huius cantũ prouocator
ſubinde requieſcit, ſentit e uicino tumultuari, & diſcurſare
armatos. Enimuero extimuerant, qui erant introgreſſi, ne res
deprehenſa eſſet, & inconſulte atq; cum ſtrepitu ad portam
ſe recipiebant, uolentes propius a ſuis q̃ ab oppidanis abeſſe.
Nox & ſceleris conſcientia, & timor ſi agnoſcerentur, &
fortuna ut uidebatur aduerſa, debilitabat animos. Re no-
ua perturbatus tubicen, in locum unde commodius proſpi-
ci poterat porta, conuolat, cernitq; armatos, non tantum
audit, & luna pernox erat. Animaduertens itaq; urbem ſuã
niſi iam iam ſuccurat, ab hoſte captũ iri, ac fortaſſe direptũ,
nõ ad enſem, lanceã, clypeumq;, ſed ad utiliora, ut in illo caſu
arma, tubã recurrit, atq; eum ſonũ quo populus exercituſue
ad arma conclamatur, inflauit, eo quidem audacius q̃ ſciret

ſocium, eumq; ex magis celebri loco ciuitatem excitaturum, prout factum eſt. Ad horum amborum terribilem ſonitum ciues conclamant, punctoq; temporis in uias procurrunt. Dalmaus quoq; Murus citato agmine ſcholaſticorum, cum multis luminibus de uertice urbis in forum uenit, ciuibuſq; ſe iungit, & facto cuncti globo ad portam feruntur, ſonum clangentis ſine intermiſſione tubæ ſequẽtes. Nemo fere Ilerdenſium eſt, ac pene in omni Catalonia, quin propter inteſtinas etiam priuatorum diſcordias, arma domi habeat. ſaltem gladium/lanceam/pugionem/clypeum, nec domi modo, ſed ad latus fere, atq; in manu. Siquidem in conſilia de cõmuni re conſulturi, & in templa oraturi, arma portare uitio nõ datur. Horum impetum non auſi ſuſtinere, qui introierant, repellũtur, cum interim Comes audito tumultu, rapto cætero agmine aduolat, & quia dolus improſpere ceſſerat, ui conaẽ irrumpere, cũq; aliquandiu tentaſſet, fruſtra fuit. Tandem oratione blanda amicam ciuitatem appellans, ac merita cõmemorans, & plura pollicẽs, reſponſum accepit, ſe nihil niſi ut ab Ilerdenſibus capi poſſit, loquendo manendoue proficere. Sic ille uetitus abiit, atq; præ impotẽti ira meſſes Ilerdenſium ferro igniq; corrupit, ex quo acerbiſſimũ in ſe ciuitatis illius odium cõcitauit, crediq; meruit idem in urbe ſi potitus eſſet fuiſſe facturus. De ꝓditoribus aũt conuictis confeſſiſq; ſuppliciũ ſumptũ ẽ. Proditione infęliciter tẽtata Comes eo frequẽtiores nũcios miſſitare ad principes cõfœderatos, ut q̃ primũ auxilia mittanẽ, occupãdũ eſſe, ãteq; rex cõparet exercitum, & iam hæc res animos oĩum nõ mõ Catalanoꝝ, uerũ etiã finitimoꝝ erexerat. Erant enim & ipſi finitimi ſua ſpõte cupidi rerum nouaꝝ, & ingentibus promiſſis a Comite pellecti. Et confitendum certe eſt, plurimum in hac re egiſſe fortunam, quæ & Comitis imprudentiã, & regis uirtutẽ reddet inſigniorẽ. Per idẽ ꝑ tẽpus defuncto Angliæ rege, filius ad capeſſendum regnum, in patriam nauigauit. relictis qui-

buſdam præfectis, qui magis promitterent magnum q̄ me-
diocre in præſentia auxilium ferrent. Ea de re finitimorum
principum ardor atq; audacia refrixit, præſertim cum tan-
tam e diuerſo diligentiam regis, tantum conſilium, tantas
uires animaduerterent. Iam primum rex comperta defectio-
ne Comitis, bellum cæteris rebus præuertendum ſibi exiſti-
mauit, ſed non ita ut concilium tanta cura coactum diſſol-
ueret, aut ſuſpenſum teneret. Verum cum & belli admini-
ſtratio, & pacis conſultatio præſentiam ſuam deſiderarent,
maluit bellum ſibi deſumere, ubi non cum ſuis, ſed cum ho-
ſte res eſſet, conſultationi, ubi minus periculi uerſabatur, ui-
carium præficere Alſonſum filium. huic adoleſcentulo ad
tantam rem magis deerat authoritas dignitatis, q̄ animi pru
dentia. Ideoq; Ioanne Ferrandis, & Guillelmo Moncada ad
concilium referentibus, uniuerſi Alſonſum, quibus ſolẽni-
bus petierat, pro primogenio acceperunt, id quod nunq̄ Ca-
talani alteri regis filio dumtaxat uniuerſi & publico conſilio
præſtiterant. Rex interea dum maiores copias parat, Fran-
ciſcum Herillum cum mediocri manu, ad coercendos Co-
mitis conatus, præire iubet, ſimulq; ad extrema regni, qua
tranſituros hoſtes ſuſpicabatur, expeditos milites dimittit,
finitimos principes monet ac territat, ne quibus peregrinis
copiis in regnum ſuum præbeant tranſitum. Tanta autem
fuit diligentia in mittendis nunciis, quo cuncta explorata,
prouiſa, cauta forent, ut eodem die reſponſa acciperet ab his,
qui longius ſexaginta millibus paſſuum abeſſent, non igna-
rus antiquius eſſe atq; præſtãtius arcere bella, q̄ gerere. Poſtq̄
de tranſitu hoſtium intercludendo, retinendiſq; in officio fi-
nitimis, curam egit, poſt mediam æſtatem, iam cæteris op-
pidis, quæ Comitis erant, uel in fidem acceptis, uel in dedi-
tionem redactis, Ballagerium, ubi ſe hoſtis tenebat, caſtra
mouit, oppidũ ſitu & opere & arce tutiſſimum, præter oppi-
danos defẽſum mille & quingẽtis peditibus, trecẽtiſq; equiti-

bus. Qui quottidie, nunc hac, nunc illa porta egreſſi, cũ obſidentibus, uel caſtrametãtibus, uel caſtrametatis, certamina conſerebant. Erant regis copiæ ex caſtellanis catalaniſq; promiſcue, ad octo millia peditum, quattuor equitũ. Sed acrius certamen erat machinarum, præcipueq; bombardarum, quę utrinq; prorumpebant. Plurium tamen e caſtris ac maiorũ, quarum nonnullæ erant & uaſtitate & uiolentia mirabiles. Atq; quo crepitus horribilior, & ictus pernicioſior foret, omnes eodem non momento, ſed pene puncto temporis, laxabantur, ad quarum impulſum puluereus ex diſcuſſis parietibus fumus diu in arce uiſebatur. Sunt qui uxorem Comitis, per nuncium oraſſe regem affirment, pregnanti parceret. nã fœtum ex matris pauore ad ſonum percuſſorũ parietum atq; tectorum in utero ſubuerti, cum amborum uitæ periculo: regemq; reſpondiſſe, eligeret quam uellet arcis partem, in ea tuto manſuram, prohibitis illuc tendere ictus, qui machinas temperarent, ſed ea lege, ne cum uiro communiter uteretur. nec illã uoluiſſe accipere huiuſmodi conditionem, uelut impiam ac turpẽ, ſibi omni periculo acerbiorem. Non enim in periculis modo, ſed in morte quoq; uiri nolle ab eo ſeparari, nec quicq̃ ſibi iocundum, niſi cũ illo cõmune, cuius incolumitatem cuperet ſua calamitate depaciſci. Sunt qui dicant eos, qui in muris erãt quottidie probra iecisse in Ferdinãdũ, nec eum, ſed Iacobum regem appellaſſe. Sunt qui uelint per quoſdam induciarũ dies, in regem tranſeuntem e muris multa miſſilia coniecta, duobuſq; confoſſum telis, cui inſidebat equum concidiſſe, regẽ ſupra collapſo, illoſq; quaſi uictores exclamaſſe, extinctum Ferdinandum, regemq; Iacobum regnaturum, nec ullis præterea uerborũ abſtinuiſſe cõtumeliis. Ob qđ tãtũ periculũ, tantãq; iniuriã, ſimulq; ob uiolatã fidẽ, iuraſſe regẽ, Iacobum nõ impune eſſe laturũ, ſtatimq; cũctas intendi machinas iuſſiſſe, ut ne nocturnę quidem quieti parceretur. Licet purgãte Comite, per uxorẽ. quippe hæc ad re-

gem commeare & tractare inter utroſq; cœperat. Nam poſtq̃ Comes ex multis, qui ab Anglicis præfectis mittebantur internunciis, unũ aut alterum ægre perueniſſe ad ſe cognouit, eoſq; fortius q̃ tutius hortantes, non putauit extremum ſibi tempus, &ſi pene extremum erat, expectãdum, ne nullus relinqueretur apud hoſtẽ ueniæ locus. Cum præſertim in dies ſingulos, per cauſam dimicandi, ſui milites ad regem tranſirent, tum eodem metu cõmoti, quo Comes ipſe, tum quia ſtipendia, quod primum apud militum animos eſt, ſponſionibus ac precibus magis q̃ rebus ſoluerentur. Multum etiam ſpei in uxore, q, matertera regis eſſet, ponebat, multũ in proceribus, & inter primos in duce Gãdiæ, qui in caſtris aderat, apud regem ſummæ & authoritatis & gratiæ, qui pro amico & propinquo, & nobiliſſimo uiro officioſe laborabat, ac mutua mandata perferebat. Sed rex intelligebat illum fruſtratũ omni ſpe, ad deditionẽ deſcendere, & aliquantum in alienis precibus, nihil in ſua cauſa confidere, q, urbem nocturnis inſidiis occupare uoluiſſet, q, finitimos principes ad armã ſollicitaſſet, q, externos reges, quãtum in ipſo eſſet, in Cataloniã adduxiſſet, q; deniq; ſe regem facere, eiecto Ferdinando, conſtituiſſet, præterea quæ ex Ballagerio, uel factis uel dictis iniurioſe feciſſet. Nec imerito iram regis ſummopere uerebat, maiorẽq; eſſe culpã, q̃ quæ facilem ueniam, aut leuem pœnã mereretur. Impetratum tñ eſt, ut nihil in uita, mẽbrorũq; iacturæ pateretur, cætera & ipſum conſpectum, & ipſam diem impetraturum amici aſſeuerabant. Sunt qui addant, regem promiſiſſe materteræ, proceribuſq; orantibus, nec diutinam captiuitatem fore, nec extra regnum, id magis uulgatum eſt, q̃ conſtat; & ab rege magis non denegatum poſcentibus, q̃ promiſſum. Progreditur igitur Iacobus e natali oppido, ſuaq; domo, ſed iam non ſua, qui ſuus iam ipſius nõ eſſet, equo ſedens, męſto magis q̃ demiſſo uultu, coma ac barba flaua, gladio, qualis heroum mos fuit, pendenti ex

humero, oculis omnium in eum intentis, ac fortunam miſerantibus. Cui iam portam egredięti obuiam fit miles quidã, nondum obducta ingentis cicatrice uulneris, quod pro illo pugnans in capite acceperat: & ut erat ipſo corporis habitu miſerabilis, opem orat, ne militem ſuum plagæ morbo/fami/nuditati, tanq̃ imanibus feris cõficiendum, relinquat. Huic Comes, tu quidem recte, ſed ego te miſerabilior, qui non modo nihil quod dem, ſed ne me quidẽ metipſum habeo. Quid loquor? agedũ miles, habeo quod dem, gerebat loricã hamis contextam, non conſertã, non paruæ pecuniæ, eam protinus ſibi detractam militi dedit, cunctis qui aderant, talem fortunam in tanta uirtute prope deflentibus. Vbi ad conſpectum regis uenit, in auguſta ſedentis ſella, extra iactum lapidis ex equo deſcẽdit, genuq́ poſuit, paulũq́ progreſſus, iterũ adorauit, tertio non procul ab rege cum adoraſſet, nec rex aſſurgeret, nullũq́ dũ ſignum clementiæ in uultu oſtenderet, erũpebant omnibus lachrymæ, gemituſq́ ac ſingultus cogitantibus, qua e ſpe, & in quam recidiſſet, cui genua ſubmittenti ad pedes ſedẽtis in regia ſella pauloante competitoris, in tãto procerum amicorum cœtu, ne ſalutationẽ quidem, aut clementem uultum impetrare fas eſſet. Cum præſertim regis Petri filia, eademq́ matertera ad pedes ſororis filii aduoluta, muliebribus precibus ueniam marito precaretur. Rex cõmotos aſſiſtentiũ, ac flentes uultus intuẽs, proſpexiſſet ſibi, inquit, maturę, & non ad ultimum obſtinationis perueniſſet, nunc poſtq̃ uenenum in nos omne cõſumpſit, ad clementiã uenit, uoluntas tamen eadem perſtat, quæ fuit. Cui detur iterum graſſandi materia, iam denuo de noſtra pernicie cogitabit. Neceſſitas hoc ab eo officiũ expreſſit. Voluntati igitur, quæ nulla, neq; erga nos, neq; ad bonum & æquum eſt, nihil debemus, neceſſitati, quæ promiſimus, abunde præſtabimus. Vlterioribus autem beneficiis, nos ita ſubito in eũ uti, mores ſui diſſuadent, ne nobis iterum officiat bene feciſſe, & anguẽ

gelu euectum,

gelu enectum noſtro lare focillaſſe. Meis tamen moribus, q̄ iſtius potius utor, & mihi q̄ ipſi ero ſimilior. Tu uero Aluare ducito tecum hunc in aliquod pro ſua dignitate tentorium. Hic finis conatuum Iacobi Aragonii fuit, ut minus deformis q̄ Bernardi Capreræ, ita multo miſerabilior. Quippe ex tanta regni aſſequendi ſpe, ex maximis opibus, ex ingenti popularium atq; optimatum fauore, uulgata iam fama uelut regis futuri, in perpetuum carcerem ergaſtulūue coniecti, cuius calamitatis hæc quoq; acceſſio fuit, ut quem adire nunq̄, etiā ſi ab eo cum ſummo honore excipiendus eſſet, conſtituerat, regem uidere non ſuſtinens, cum uictus captiuuſq;, & quod extremum maloꝝ eſt, omnis ſpei uacuus adorauerit. Tertio menſe q̄ obſideri Ballagerium cœptum eſt, & oppidū & dominus in deditionem uenerunt. Finiſq; bellis atq; certaminibus in omnibus, quæ regi Aragonum parent, regionibus impoſitus eſt. Eadem in caſtra maiorū in Italia reꝝ allatus eſt nuncius. Ladiſlaum regē Neapoli uel febri, uel ueneno paucis diebus q̄ illuc languens applicuerat, demortuum eſſe. Is ſimul ac Ferdinandum audierat declaratū regem, legatos miſerat, qui gratularentur. Præterea de fœderatione contra Ludouicum, cōmunem amboꝝ hoſtē agerent. Ferdinandus ubi gratias egit, ꝙ legatos ad gratulādum ille miſiſſet. Quod ad fœderationem attinet, amicitiam, inquit, Ladiſlai caram quidem ſibi eſſe & expetendā, fœderationem uero aduerſus Ludouicum inire, non eſſe ſuæ æquitatis. Filium illius competitorem ſuum fuiſſe, hoſtem eū nunq̄, nunc ſublata æmulatione, agnoſcere ſe utrūq; & amicum & propinquū. Quoꝝ pater conſobrinæ uir eſſet, filius ex conſobrina eadem natus, promptioremq; ſe eſſe ad amicitiam inter ambos reges conciliandam, q̄ ad inimicitiā fouendam. Suadere utriſq; ne toties in fortunaꝝ uitæq; ueniant aleam, ne urbes ſuas abſumi euertiq; uelint, potius q̄ aliquātulum de ſuo iure decedere. Nihil pace iucundius, nihil bello eſſe triſtius. Quod aūt ad ſe ac re-

gnum ſum pertineat, magis e cõmodo ſuo fore utrunq; regẽ, aut utrũq; habere, aut facere ſibi amicũ, neutri fouendo, hoc ipſo ut neuter offendatur, q̃ alteri fouendo, alterum inimicũ. De Ladiſlai uirtutibus uitiiſq; dicerem, niſi res longius a propoſito nos retraheret. Huic ſucceſſit Ioanna fato quodã intra breue ſpatium tot regnis ad fœminas recidentibus, quemadmodum paulopoſt contigit de regno Nauarræ, quod poſtea Ioannes Ferdinandi ſecundus ab Alfonſo filius, matrimonii iure ſortitus eſt, cum Neapolitanum ſperauiſſet. Nam de cõiugio cum Ioanna regina conuenerat, ad quam cum ſe deferret maritus, in ipſo itinere uxorẽ nupſiſſe accepit Iacobo Comiti Marciæ uiro in primis ſtrẽnuo, & qui ſub Ferdinando in utraq; expeditiõe aduerſus Granatẽſes militauerat. Huius facti culpam neſcio an ipſi adſcribam, an ſuaſoribus, qui in Gallicanam, q̃ in Hiſpanam gentem propenſiores, gallicum uirum præeligere coegerunt, infauſto atq; infelici euentu, tũ ipſis coniugibus, tum reipub: Neapolitanoꝝ. Hunc ſemper exitum habent, quæ ab infandis, illicitiſq; incœperunt. Veꝝ id me maxime angit atq; afficit, q̄ iram diuinam aut non intelligunt homines, aut poſt interiectũ aliquod tempus obliuiſcuntur. Vti nunc reginæ ſui ciues ſuaſerunt, moxq; diſſuaſerunt, ut Ioannẽ regis filiũ uirũ acciperet, ſic iterum Alfonſum, ut adoptaret filiũ, deinde abdicaret. Magna tamen criminis portio penes ipſam quoq; fuit nullorũ minus amantẽ, q̃ maritoꝝ, aut filioꝝ, in alterum fratrum fallacem uxorẽ, in alterum peſſimam matrẽ. De qua cum multa in ſequẽtibus libris dicenda ſint, hæc pauca attigiſſe ſit ſatis, ad ſignificandam temporum memoriam. Nunc eodem unde diſceſſimus reuertamur. Confecto bello, rex ex Ballagerio digreſſus ſpecie prope triumphantis in Aragoniã, Cæſarauguſtãq; uerſus iter intendit, diadema accepturus, maior etiã ac uenerabilior q̃ abierat. Nam prius populi ſui ſtrẽnuitatẽ eius tantũ audiuerant, nũc etiam præſentes cognouerant. Exoratus ab Iler-

denſibus, qui maxime uictoria ea exultabant, ut illac tranſi-
ret, non tranſiuit ſolum, ſed etiam apud eos manſit complu-
ſculos dies. Vbi Alfonſus peractis iam conuentibus, patri
occurrit, atq; ita Cæſarauguſtã peruenerunt. Conuocati autẽ
ad ſolẽnia coronationis ſunt, ueneruntq; ex omni ferme Hiſ-
pania proceres. Portugallenſes ſoli, præter Granatenſes, non
affuerunt, ꝙ alieno a Caſtellanis animo eſſent: quorum rex
alioqui haud dubie, ſicut rex Nauarræ, regalibus feſtis cere-
moniiſq; affuiſſet. Conſtat inter omnes, qui illi feſto uel præ-
fuerunt, uel interfuerunt, nec uidiſſe nec audiſſe celebriores
ſplendidioreſq; põpas atq; ceremonias. Ideoq; de ea ſatius eſt
tacere, q̃ parum dicere; ne aut longiores ſimus, aut non pro
dignitate perſtringamus. Augebant autem iocuditatem ſolẽ-
nitatis, ꝙ quinq; filii circa patrem uiſebantur, quoꝝ medius
inſpectante omni cœtu, patrem, priuſq̃ regali criſmate tinge-
retur, cinxit enſe equeriatus, utpote præditus illa dignitate,
ꝙ magiſter equerioꝝ ſancti Iacobi eſſet. Nondum enim rex
equerius erat, quales alii multi, quorum & rex Petrus auus
eius fuerunt, & talem prius q̃ regem neceſſe eſt eſſe. Sed aiũt
eum qui creatus eſt rex, poſſe ſibi ſuapte authoritate tribue-
re illam authoritatem. Hæc eſt recepta hominũ opinio, hæc
militariũ uiroꝝ uelut ſanctio, quaſi quiſq̃ ſibi ipſi queat eſſe
author, ac ſe ornare dignitate, aut ſi habet eam prærogatiua
regii culminis opus ſit ab altero quoq; accipere, aut ſacroſan-
cta maieſtas, quæ ritu ſacerdotum ungitur, unde chriſti
uocantur, neceſſe habeat poſt hæc titulo equerii decorari,
exili friuolo, & ex ignorantia nato auſim dicere, quod pace
cum aliorum, tum præcipue regum dictum ſit, contumeliã
regiæ maieſtati faciunt, qui hanc dignitatem, ſi hoc nomen
meretur, ſuſcipiunt. Non ſecus atq; ſi ſupra diadema ſertum
ex roſis floribuſq; ſuſpẽderent. Poſtq̃ rex ab epiſcopo Oſcen-
ſi, quia Cæſarauguſtana ſedes uacabat, archiepiſcopi parti-
bus fungente, unctus coronatuſq; eſt, deducitur ab omni

illa celebritate e templo per urbem ſub uexillis, primum in domum regiam; deinde in idem templum; in quo noctem illam peruigil, armatuſq; iuxta uexilla accenſa, ingenti ui cereorum uenerabunde relligioſeq; permanſit. Poſtridie Alfonſum primigenium Gerundæ principem creat, quæ eſt peculiaris dignitas eius filii, qui patri in regnum eſt ſucceſſurus. Hic quoq; die quidem cum mirifica pompa per populos ſuo diademate coronatus obequitauit. Nocte uero iuxta uexilla peruigilium egit. Cæteraq; haud admodum magna, nec ita digna memoratu ſatius eſt omitti. Eodem anno legati a Sigiſmundo, qui concilio Conſtātienſi præerat, ut Romanorum imperator, uenerunt poſtulantes uellet certum locū, & tēpus conſtituere, in quo poſſent uterq; de republica chriſtianorum, quæ ad ſummum pontificatum pertinent, communicare. Eadem mandata habebant ad Benedictum, itēq; ad regem Caſtellæ. Rex animaduertens totum pondus hoc ſuis humeris incūbere, non modo q utriuſq; regni unus ipſe gubernaculum teneret; ſed etiam q Benedictum ad unitatē eccleſiæ ſolus adhortari poſſet, & prope impellere, legatum ad imperatorem miſit, quem habuit honoratiſſimum Ioannē Iſceri dominum, ex uetuſta regum ſtirpe, & in litteris humanitatis ex omni Hiſpania nulli ſecundum. Idq;, quod mirabile ſit, ſine præceptore. ea eſt uehementis ingenii, & immortalis memoriæ felicitas, neminem ne ex iis quidem, qui omnē operam, atq; omne tempus in ſtudiis ponunt, uidere mihi cōtigit, in quottididiano ſermone abundantiorem, ueterum teſtimoniis præceptiſq; referendis. Auget etiā admirationem, q corpus athleticum, decorq; uultus ab omni eum ſtudio reuocare debuiſſet, niſi ab ineunte adoleſcentia, non excellere litteris puduiſſet, quem nemo nec genere nec opibus, nec corporis atq; animi dotibus, ex ſua gente antecelleret. Huic mādatum eſt, non modo ut locum tempuſq;, atq; alia imperatori nota faceret, ſed etiam ut eum eximio comitatu deduceret

Perpinianum. Hunc nanq́ locũ delegerat, ubi certior factus eſſet, papam regemq́ illo ſe cõtuliſſe. Vbi legati imperatoris functi legatione apud Benedictum, in Caſtellam iter intenderant, rex a papa per nuncios petit, quem ad locum, diemq́ libeat in colloquiũ utrũq́ conuenire. Reſponſo accepto, Moreliam, id nomen eſt loco, ſed anticipato die uenit, quaſi officii gratia papam excepturus. Enimuero modeſtioris animi habetur præſtolari nos eũ, qui par maiorue ſit nobis, q̃ uelle ut ille nos præſtoletur. Id papa iniquo ſane animo tulit, interpraetatus ſe tanq̃ ad ſuperiorẽ uideri ueniſſe, cũ rex ad papã ut inferior uenire debuiſſet, nec excuſationem uel officii, uel ignorantiæ uolebat accipere. uſq́ adeo ut uicario eius, qui dixit, diſcite a me qui mitis ſum & humilis corde, profeſſa dominatur ambitio. Multæ ſunt latebræ in pectoribus humanis, atq́ abditi receſſus. Id ipſum fortaſſis obtendebat papa, ut aliqua ratione poſtulatis regis nõ acquieſceret. itaq́ re infecta digreſſi ſunt. Iterum poſt dies complures, cum papa in oppido, cui nomẽ eſt, ſancto Matheo ageret, illuc eum adiit, perſuaſitq́ ut Perpinianum una ſe conferrent, ne cauſam ſuã abſentia, ueluti diffidentia damnare uideretur. Contendebãt autem de papatu in tria membra lacerato, ac tria capita diducto, Benedictus, qui Clementi, Gregorius, qui Innocentio, Ioannes, qui Alexandro ſucceſſerat. Sed cum prius celebrare nuptias primigenii decreuiſſet, impetrat ab eodem, ut Valentiam ad ſanctificandos cõiuges proficiſcatur. Extructoq́ mirifico apparatu atq́ omnifaria pompa, quæ cum die coronationis certaret. Aduenit Sancius epiſcopus Palentinus ducẽs ſponſam, pronubus & uelut parens puellæ, cum Henrico infante, qui pro rege Caſtellæ Perpinianum pergebat, cumq́ omni nobilitate Caſtellana. Eam benedicens & ſuo & matris a qua uices acceperat, nomine, ſponſo tradidit. Quos ambos dehinc ſummus põtifex, ut moris eſt ſacerdotũ, in tẽplo multis cũ ceremoniis ſanctificauit atq́, deduxit. Exornauit autẽ

lętitiam nuptialē,tum anni tempus,ſub extremū enim ueris erat,tum natiua ſoli cœliq; tēperies, pene ad nuptias contrahendas nata. Siquidem liquet nuſq̄ in omni Hiſpania urbis ſitum eſſe clementiorē. Quod indicant cū alia multa,tū uero orti non tantū cytris conſiti,ſed etiā cytreis parietibus uiuēte materia concluſi:ut dubites orti ne ſint,an ædes. Nam cū nihil aliud inſit q̄ arbores frugiferæ atq; felices, manu poſitæ, inſtitutæ,digeſtæ,quid niſi orti dicēdi ſunt? Rurſus cū audis extrinſecus eſſe parietes , intus autem aulam/conclauia/curiā,item ſacella/altaria/ſedilia canonicorꝫ/thronū epiſcopi, & cætera hmōi,nō aliud q̄ ædes eſſe ſuccurrit. Sunt enim parietes ex truncis cytriorꝫ confecti, & tamen frōdibus ueſtiti, ut perſpici introrſum nequeant, ne dum intrari. Ita cū rami adoleſcunt intorquent̄ atq; inflectūtur, ita inſiti atq; inſerti, cōſiti atq; cōſerti coaleſcūt,ut omnes rimę expleātur, ut nihil uacui relinquat̄,ut pariter firmitatis ex truncis,& decoris ex frōdibus,ratio cōſtet. Eodē pacto introrſum,quæ enumeraui cōpoſita ſunt,clericis per ſe,laiciſq; deſeruientia. Pauimentū laterculo quadrato, uitreatoq; ac picto conſtratū eſt. Vt non alias apud Elyſiū ſedes beatorꝫ, in nemoribus luciſq; poetæ ſint imaginati. Nec aliæ quodāmodo in paradiſo terreſtri innocentium hominū futuræ fuerint. Hi orti intra muros Valentiæ ſunt,proxime eis amœnitate ſunt, alteri extra pomerium,ſecundū regiā domū,quā pons fluuiū amplectēs, urbi pene cōiungit. Celebratio hæc per quindecim circiter dies extracta ē. Poſt totidē ferme dies,nequa gaudia ſine calamitate aliqua traducant̄,ſicut raro triſtia ſine aliquo ſolatio ſunt: ſic enim nos deus admonet,ſubinde & noſtræ fragilitatis,& ſuę clemētię,accidit ut rex ſicut ſedebat cū domeſticis colloquēs, ſubita defectione corporis delaberet̄, & inter aſſiſtentiū ſuccurrētes man9 aliquādiu intermoreret̄, rumorq; in uniuerſa nō ſolū domo,ſed urbe quoq; uulgaret̄, repētina morte ſubtractum. Medici,ut in extremo caſu opitularent̄, acciti,di-

cuntur ſe occultaſſe præ metu, neue in præteritũ negligẽtiæ, neue in præſens inſciẽtiæ pœnas luerent. Laborauerat quidẽ rex ex renibus, uir alioqui proſpera ac uegeta ualetudine. Subitum autem morbũ pituitæ uolũt incurriſſe ex aſſidua mãſione ſub diuo per noctẽ. ad hæc frequẽtiore edulio cucumeris cuiuſdã, quẽ uocant malignanũ. Accitis tamen indigenis medicis, fomenta adhibita ſunt, aliæq; curationes. atq; ita reuixit. Poſtero die poſt acceptam potionẽ, cũ melius haberet, gratulabantur ei nõnulli, ꝙ hunc in modũ uaticinio defunctus eſſet. Etenim fertur quidam ſiue ex prænoſticis corporis ꝑſagiens, ſiue oraculo aliquo inſtinctus (nam aſtrologiæ prædicere mortes non tribuo) diſſipaſſe famam, nondum exacto quatriennio regem uita defunctum. Rex tamen neq; prophetanti plane crediderat, neq; nũc magnopere cõſolantibus acquieſcebat. plus ſuæ conſcientiæ de ualetudine ſui corporis fidei habebat, q̃ in utranq; partem aliorũ uerbis. Vbi aliquantulum conualuiſſe uiſus eſt, hærebat in dubio, an appetente atq; inſtante tempore Perpinianũ ſe conferret · an Alfonſum pro ſe mitteret. Atq; ut ipſe ambigebat, ita diuerſæ erant ſuadentium ſententiæ, uel potius uoluntates. Pauci nanq; in cõſulendo quod ſentiunt, pleriq; quod cupiunt loquuntur. ut nõ ſine cauſa regis prudentia præſtare cæteris debeat · cui nõ ſatis ſit diſplicere quæ dicantur, niſi etiã quo animo dicant. Nam frequenter conſilium, quod alioqui optimum uidebatur, deꝑhenſa cõſulẽtis obliqua uolũtate, authoritatẽ perdit, ac uelut inane cõtemnit. Non attinet affectus cauſaſq; oĩum qui conſulebãt, ac miſteria proferre. Tantum quid ſuaderẽt, & quibus rationibus adduci ſe dicerẽt, ſatis eſt attigiſſe. Alii hortabantur ad conſtitutum locum ire, ne imperatorem, ne ſummum pontificem, ne concilium ſenatumq; chriſtianorũ, ne gloriam ſuam contemptui haberet. Alii rurſus adhortabantur, nunc rogantes nequid ſaluti ſuæ anteferret, parceret domui, quæ ex ſua unius uita penderet. nũc admonentes

nihil tranſigi, niſi incolumi ſalute poſſe. nemini magis q̄ pro uiribus eſſe præſtandum · excuſare licere ſuā cuiq; incōmodā ualetudinē. cū pſertim id per alios recte adminiſtrari poſſit. Rex uerecundia tactus, ne in tanto theatro ubi papa & imperator digladiaturi eſſent, incuſaretur. ꝙ filium adoleſcentē q̄ ſe intereſſe maluiſſet, honeſtatem ſaluti præpoſuit. ſi ſalus honeſte negligi poteſt. Facto igitur profectionis ſuæ papa certiore per cōplures antea dies, ne rurſus quod in Morelia cōtigit uſu ueniret, cum omni familia mare aſcendit. Nam neq; reginæ tam affecta ualetudine uirū non comitari fas erat: & cū pleraq; per Alfonſum in patris uicē adminiſtranda eſſent, inhumanum uidebatur uxorē puellulam nuper ductā, domi ſolam in urbe peregrina relinquere. Profectæ aūt ſunt eodē aliæ duæ reginæ Iolanta & Margarita Glores, humanæ cōditionis exemplū. Nullæ enim fœminæ infelicius uiris orbanē q̄ reginæ ſine cōmunibus liberis. Iunior grandiori comes iit ueluti matri cū Sigiſmundo acturæ de concilianda amicitia ineundoq; fœdere inter generum & Ferdinandū, ad recuperandum illi regnū Neapolitanū. Rex prope omnem ſuæ ditionis oram q̄ longa eſt emenſus, pluribus diebus aduerſa tēpeſtate uſus eſt, & cū altū tenere nollet, ſed quo minus iactaretur, terram legeret, eo diutius iactatus eſt. Tranſierat autē iam æquinoctium autūnale: atq; ita uexatus, ut per omne tēpus quo fuit Perpiniani decubuerit. nec unq̄ equo uectus ſit. Aegreq; aduenīeti imperatori obuiam proceſſerit. Nam papa (ut diximus) anteuerterat. Qđ ſi Ferdinandus officioſe & ex ſua Cæſariſq; dignitate egit, ut certe egit, ꝙ illū puenit, prudentiū relinquo iudicio, an idē ſit de illa moreliana ātceſſione ſentiēdū. Quantū aūt certaminis fuerit Perpiniani inter multos canes ac uetulā uulpē, & plōgū eſt relatu, & a nro nō nihil ope alienū. Cui9 uiri quātus aīo uigor, quāta uiuacitas fuerit, hinc fides documentūq; accipi pōt, ꝙ iā ab oībus fere deſtitutus, quos ſibi affuturos ſperauerat, die quodā ſeptē ho

ris diſputationē extraxit. Defatigatiſq; audiendo omnibus,
ac pleriſq; iam abeuntibus, dicere perſeuerauit citra ſignum
ullū defatigatiōis, cū maior eſſet ſeptē & ſeptuaginta annis.
Nitebat̄ aūt probare tū uerū ſe papam eſſe, tū ſi renuncian-
dum ob cōmune cōmodum foret, in ſe uno nōnulliſq; Roma
niſ canonicis, quos ipſe nuncupaſſet, conſiſtere ſummi pon-
tificis electionem. Nam ſe unum omnium eſſe indubitatum
cardinalem, ab indubitato creatum papa. Cum cæteri qui ſe
eodem nomine appellarent, creati eſſent tempore ſchiſmatis,
ut incertum ſit, an ueri ſint cardinales, & ob id an rite delige-
re ſummum pontificem poſſint. Aduerſus hanc orationem
multis iam annis cōmentatam meditatamq;, cum rex eodem
recideret (quid enim intererat an nulla ratiōe uellet abdicare
ſe papatu, an illa) hortabatur rex ut cōcordiæ eccleſiæ, ut ſa-
luti animaꝝ, ut conſcientiæ cōſuleret. cōmonefaciebat Alfon-
ſus (Nam is q̄ pater ad eum frequentius uentitabat) ut trepi
dationem animi, ut corporis periculum, ut præſentē & apud
poſteros futuram infamiam deuitaret. Minabatur impera-
tor ſuam nniuerſaliſq; concilii cenſuram. Obſecrabant amici
ac familiares, ut cætera cōmoda, q̄uis minora, q̄ incerta quā-
tumlibet magna, ſiqua modo magna ſuperſint, præponeret.
Non deeſſe ſpem recuperandæ dignitatis. Quippe in tanta
uirtute ac litteratura, qua non modo præſtaret iis qui de pa-
patu ſecū contenderent, ſed prope nemini cederet. certe ſum-
mum cardinalem, & ſecundum a papa futurū, ſi alius fieret.
Poſt quē defunctū aliā ſpē fore, habiturū legatiōes ꝑpetuas,
quibus pene par ſummo pontifici eſſet. Afferebatur ab oibus
exēplū Gregorii ac Ioānis, quoꝝ uterq; pōtificatu ſe abdicare
uel ſpondebat, uel cogendus eſſe dicebatur. At ille qui an-
nuum papatū mallet, q̄ longiſſimam uitam priuatus uiuere.
Quiq; iam dediſcere non poſſet aliū q̄ papā agere, cætera ne-
glexit præ umbra illius nominis. Itaq; īfecto negocio, ac prin
cipibus legatiōibuſq; deſertis, Colibriū abiit. Ibiq; mare con-

ſcendit, ac Paniſcolam petiit. Hoc loco rex inſignem atq; maiorem multo q̄ uideatur rem fecit, ꝙ illum pro conuicto pronunciari præcepit. neminemq; ex ſuis & regis Caſtellæ prouinciis ad Petrum Lunam, ſed concilium Conſtantienſe rerũ ſacerdotalium gratia pergere. Nam ſe authorem ille, cogendi concilii de rege declarando, ſe deligendorũ iudicum principẽ, ſe iudicii maturãdi ducem, ſe ut iudices ita ſentirent atq; auderent, effectorem fuiſſe, dicebat. Nec id omnino falſo prædicabat. Qua ſpe fretus nõ exiſtimauit fore, ut ab eo rege deſereretur, de quo tam meritus eſſet. Sed is qui neglecta ualetudine ad diem ueniſſet, ut de iure papatus diſquireretur, nõ potuit animum inducere poſt cognitam huius uel iniuſtitiã uel obſtinationẽ, ut criminis tanti particeps ei eſſet. Voluitq; hominem huiuſmodi, ueluti ſectione aut aduſtione ſanare, ne totus interiret. Duo quoq; familiariſſimi illius atq; eloquẽtiſſimi uiri Vincentius Ferrarius & Philippus Malia, alter Perpiniani decretũ regis aduerſus Petrũ quondã Benedictũ, notum populis fecit. Alter pro legato Conſtantiã miſſus eſt. Quare auſim affirmare, Ferdinandũ regem ad unitatẽ eccleſiæ plus q̄ cæteros principes, etiam q̄ ipſum Sigiſmundũ cõtuliſſe. Ille ut conciliũ in ſua urbe ad finem perduceretur uehementer annixus eſt. Hic (ut cætera tranſeam) pontificatũ ex urbibus ſuis exemit. amiciſſimum ac de ſe optime meritũ uirum a ſede domoq; ſua eiecit, & omnem prope Hiſpaniam concilio & ignoto ſummo pontifici donauit. Quarto demum menſe ab omnibus Perpiniano diſceſſum eſt. Qua in urbe omni eo tempore uictum gratuitũ imperatori legatiſq; præbitum, & cuncta nõ carius mercatos fuiſſe homines, q̄ prius cõſueuerant. Minora ſunt, q̄ ut in tantis rebus memoranda ſint. Reuerſus illinc Ferdinandus rex itinere terreſtri ob tedium maris, nondum deſeuiẽte hyeme, Barcellonã peruenit, extenuato corporis habitu præ diutino morbo, cuius ortum ignota cauſa attulit, incrementũ nauigatio, acceſſionem cura

laborq̨ rex cum imperatore ac papa componenda , mœror quoq̨ ex diſceſſu tam obſtinato amici, & neceſſitate ſua, qui primus eum quodãmodo ferire gladio regio coactus eſt. Addita ſunt ad extremũ ex ira atq̨ indignatione egritudini aliměta, & morti calcaria. Orta eſt ira atq̨ indignatio ex re quã animo quidem iam pridem præuiderat, ſed aſperiorem opinione ſua expertus eſt. Et alioqui ægroti hominis, ut corpus ita animũ grauius afficit omnis offenſa. Paucis diebus q̃ Barcellonam uenit, cum ſe nihil ſane ex morbo conualeſcere animaduerteret, dixit inter domeſticos ſe in animo habere Caſtellam petere. Primum ut in cœlo ac ſolo natali maturius ad bonam ualetudinem rediret. Deinde ut negocia regis pueri recognoſceret, atq̨ ordinaret. Tum ut Granatẽſe bellum neceſſitate intermiſſum inſtauraret, cũ propter ſuperiores cauſas, tum uero ut eo parto, atq̨ in manus Ioãnis regis tradito, uiciſſim ab eodem grandi pecunia adiuuaretur ad luendum regni ſui patrimonium. ſed multo magis eſſe e ſua tũ dignitate tum utilitate, ſi citra alterius opem, & mutuo acceptam pecuniã, ſola authoritate a ſuis populis quod ſuũ eſſet recuperaret. Itaq̨ aptius tempus eſſe ad rem tẽptandam, priusq̃ in Caſtellam iret, ne res ipſa diuturnitate obdureſceret, neue pecuniam hanc niſi ea indigeret, cogendam curaret. Quæ cũ cogi cõmode niſi ſe præſente non poſſet, neceſſariũ erat eodẽ iterum ſe redire. ſi obſtinatos ad reſtituendũ gratis patrimonium regium populos ſuos intellexiſſet. Nam quod ſe abſente per alium iſti ad hoc ipſum adducerẽtur, non erat ſperandũ. Voluit igit̃ a minimis tẽtare Barcellonenſiũ animos. Siquidem ut minimũ eſt, ſi præciũ æſtimes regem uectigal pẽdere ciuibus ſuis, ita maximũ, ſi rei indignitatẽ, p̃cipue in emũdis obſoniis, cuius uectigalis immunes ſunt clerici, atq̨ olim nobiles erãt. Quæ res adhuc in controuerſia eſt. Et contigit forte prima pugna cum lanio, a quo regius diſpenſator obſonium mercatus in ſoluendo precio, cũ portionem illam

uectigalis non connumeraret, primum lis, mox clamor, po-ſtremo atrox tumultus exoritur. Res hinc ad regem, illinc ad ſenatum magiſtratuſq; defertur. Omnia utrobiq; ira/ſolli-citudine/ querimoniis/ minis implentur. Rex iubet accerſi principem magiſtratuum ſenatorumue, quos cōſiliarios uo-cant, numero quinq;. Quorum princeps eſt, qui ſæpius cæteris eum magiſtratum geſſit: uocaturq; conſilii caput. Is erat Io-annes Ceuillerius, qui ueluti ad mortem uocatus, cum detre ctare non poſſet, inito cōcilio inter primores ciuitatis, iuſſus eſt bene ſperare. ſi periret ipſe, ſe parentaturos ei ſanguine omnium, qui apud regem eſſent. Neminem, ſi moriendū ſit, honeſtius unq̄ aut mortuū aut uindicatū eſſe. præſtaret pa-triæ generoſam animi indolem. redderet cæteros ſuo exēplo ad capeſſendam uirtutem alacriores. Nullum ueterum Ro-manorum præclarius fuiſſe facinus. hoc quoq; æternæ memo riæ litteriſq; mandandum. Hæc tametſi excitabant animum: tamen magis ad non pereundū confirmabat, q̄ clauſis taber nis uidebat magnā partem populi in armis eſſe, & magiſtra-tibus operam ſuam polliceri. Diſpoſita itaq; re familiari, cō-ditoq; teſtamēto, occluſis hoſtiis ac feneſtris domus, extincto igni, ſedentibus in pauimento uxore atq; filiabus, proſequē-tibus aliquantulum collegis ac cæteris ueluti dānatum deſti natumq; inſpectantibus ac miſerantibus, ad regiam pergit. Iam magis ac magis tumultus inualeſcebat, iam uulgus paſ-ſim fremere audiebatur, & ſe inuicem acuebant, nec exhorta tores ex primoribus uſq̄ deerant. Ipſi etiam magiſtratus palā conſiliariorum regis culpam hanc eſſe dicebāt. Ideoq; ſi male cō ſultum ſit in principem conſilii publici, neminē ex his qui cū rege ſunt, cedem uitaturum, præter uxorem ac primogenitū. Nam hæ tres perſonæ apud eos ſacroſanctæ habentur, Rex regina/atq; ſucceſſor in regno. Quanq̄ ille Gerundæ per eos dies agebat. Vbi peruenit Ceuillerius ad ianuā cōclauis, ubi ab rege expectabatur, pulſat ianuā: nam miniſtros in prima aula(ut

aula(ut moris eſt)reliquerat. Ianitor ſemiaperto hoſtio quis eſſet interrogat, an Ioannes Ceuillerius. Hic aliquid fauoris ex nomine magiſtratus acquirere uolés, conſiliarius, inquit, ſum ciuitatis. an Ceuillerius? ciuitatis inq̃ conſiliarius. Reſponde an Ceuillerius. Reſpondeoq́ conſiliarius. Reſponde quod rogo. nam alium q̃ Ceuillerium intromittere iuſſus nõ ſum. An me intromittas, an excludas, in tua eſt manu. Ego conſiliarius unus, ſed pro omnibus ſum. Ideoq́ parui refert interrogare de nomine. Hæc cũ ille ad regẽ detuliſſet. Aperi, inquit, Ceuillerio. Ex pertinacia enim ſe Ceuilleriũ eſſe confitetur. & contumaciam qua mecum uſurus eſt, in iſtis uerbis quæ dixit hactenus præfert. Cum ingreſſus eſt hic, & regem adorauit. Quo mihi rex, inquit, iſtam adorationẽ tanq̃ regi, quem cogis ueluti ſubditũ pendere uectigal, & quidem ſubditum tibi tuiſq́ collegis? Nam cui tributum uectigalq́ pẽditur, niſi his qui pendi cogunt? Vos ergo me ad hanc ſeruitutem cogere poteſtis? uos regem ueſtrum tributariũ uectigalemq́ facere uultis? uos regiam maieſtatem ueſtro, ſi nomen meretur, magiſtratui obnoxiam addictãq́ uideri non erubeſcitis? Quod(ni uos reges, non ego, aut ſuperiores rege eſtis) monſtri profecto ac prodigii ſimile, regẽ ciuibus ſuis pẽdere uectigalia. Epiſcopus/abbates/priores/canonici, & quicunq́ ſunt ordinis clericalis imunitate hac fruuntur. Nobiles pro eadem recuperanda litigãt. nam olim fruebantur. Nos reges infra nobiles, infra humillimos quoſq́ clericorũ quatenus ad immunitatem huius uectigalis pertinet, erimus? Non afferã e regno patris mei, non ex aliis huius ætatis exẽpla. Certe Lacedæmonii apud quos bini reges erant, & magis perpetui cõſules q̃ reges, ita parũ in urbe, multum in bello poterant, uoluerunt illos huius contumeliæ exortes eſſe. Taceo gentilia. Quis unq̃ Hæbreorũ regum aliquando uectigal audiuit pepẽdiſſe, & non potius regi uectigalia eſſe penſitata? Non id nũc poſtulo ut mihi illa penſitẽtur, quanq̃ & poſſem. ſed ut regiæ

dignitatis ratio conſtet. Neq; enim de pecunia res eſt, de qua ſi certaretur, pudendum uobis erat tantulum ſumptum regi ueſtro non gratificari. ſed de pudore meo, de authoritate huius ſedis, de fama apud exteras nationes. Quibus rebus cũ uos tantopere aduerſemini, quid aliud niſi cupidos eſſe ſignificatis noſtræ turpitudinis/dedecoris/infamiæ, ſine ulla ueſtra, ſi saperetis, laude ac dignitate? Et cum decorum uobis pulchrumq; ducatis regem ueſtrum afficere contumeliis, tamen de ueſtra in regẽ fide atq; caritate apud nos aliasq; nationes gloriamini: Dedecus potius ueſtrum ac contumaciam perfidiamq; confiteamini. Licet & uobis perſuaſiſtis, hæc indigna mihi tolerãda eſſe. Ego regnum filii fratris propagaui, ego ſtatũ clericalem quantũ per unũ regem præſtari poterat. direxi. ſchiſmate ex Hiſpania exploſo, meum ipſius ius negligam? ac maieſtatem regiam ab improbis, ne ui magis uidear uos q̃ ratione uelle cohercere. Nec ignoro id unũ quod reſpõſuri ſitis. ſed iſtud commodius ubi abs te prolatum fuerit (ut ſpero) confutabitur. Quare datur tibi poteſtas pro te reſpondendi tuiſq; collegis. Tum Ceuillerius, recte tu quidem rex, q; ais unum eſſe quod reſponſurus ſum. & id quod ſit opinor diuinas. Sed hoc ipſum unũ magni ſane momenti & quod in te cõformidaſti attingere. Scis enim te iureiurando adactum promiſiſſe conſeruaturum noſtra priuilegia, nec aliquod eoꝵ reſcindere conaturum. Idẽ ſuperiores reges ut promiſerunt, ſic exoluerunt. Quos cur nolis imitari rex, ſed potius dãnare, iuſiurandũq; tuũ polluere, ac promiſſa tua facere irrita, magnopere miramur, & tua pariter ac noſtra cauſa dolemus. Tua, qui (cum bona uenia dictũ ſit) iniuſte facis. noſtra, quibus iniuria fit. Ex quo pariter optamus tuã honeſtatẽ & noſtram utilitatem incolumem eſſe. Neq; indignũ duxeris rex clariſſime, te pro noſtra in principem noſtrũ obſeruãtia a nobis uel admoneri uel rogari, ut & pudori tuo & quieti tuoꝵ populoꝵ conſulas. Sed ego plus q̃ unum pergo dicere, nec de

iure tantum loqui uideor, ſed etiam (quod abſit) conſilium dare· quare id unũ quod incœperam dicere, pro noſtro iure dictũ ſit, uectigalia reip: eſſe, non tua· eaq; conditione nos te regem accepiſſe, teq; iureiurando interpoſito rata nobis hæc fore recepiſſe. Ideoq; nos ſanctius (iterum pace tua dictũ ſit) certare q̃ te. Verum quid ad tuam honeſtatem pertineat, ipſe uideris. Id tamen quod meum eſt, ac meoꝝ collegarum teſtatum apud te uolumus, ut quantum coneris, intelligas, citius nos uitã, q̃ iſtam libertatẽ tibi conceſſuros. Neq; enim honeſtior ac glorioſior nobis obitus cõtingere poteſt q̃ ꝓ libertate, pro ornamentis, pro amplitudine patriæ. nec minus nos defunctos celebrabunt ciues noſtri, q̃ ſuos celebrant Athenienſes atq; Romani. Tametſi, quod maximum eſt, merces noſtra apud deum, ueluti martyrum (Martyres enim ſunt, qui ueritati ac iuſtitiæ aſſunt) nobis proponitur. Quo magis ut bonos & chriſtianos decet, quod facere nolebam, admonere te habeo. Proſpicito quo progrediaris, neue innocentiæ tuæ ciuitatis ac tuoꝝ ſaluti male conſulas. Non enim moriemur, ſi moriemur, inulti. Cum hæc rex audiſſet, conuerſo ad aſſiſtentes uultu, quanta uerſatur (inquit) in pectoribus humanis ueſania: qui ſub umbra iuſtitiæ, non intelligunt patrocinium ſe auaritiæ uanitatiq; præſtare. & ſi pro ea pereant, non temerarie ac furioſe perire, ſed fortiter. Refers mihi non modo Athenienſes Romanoſq;, ſed etiam martyres. quaſi tu pro honeſto, pro uero, pro religione contendas. Qui ne pro patria quidem uerba facis, ſed pro ſcelere, perfidia, ſuperbia. Quo de periculo nũc agitur? & propter quod tantas rerum uerborumq; procellas cietis? Credo templa ſpoliantur, innoxii homines ad necem ſuppliciumq; rapiuntur, ærarium deniq;, ne dicam grauiora compilatur. Pro quo conſeruando tantũ concitari tumultum deformiſſimum erat. Vectigal carnis ſimiliũq; ne rex pendat ciuibus ſuis, id uos tãtopere cõmouet? in hoc ſalus & amplitudo patriæ uertitur? pro hoc tibi mortem

oppetere honeſtiſſimũ ac glorioſiſſimũ eſt? hoc te Athenienſibus? hoc te Romanis? hoc martyribus ſimilẽ faciet? O rem inauditã, regẽ ſuum in ſeruitutẽ ciuium ſuorũ redigi uelle. Id uero pulchrum, laudabile, & immortali gloria dignũ eſt? An non hæc abiectiſſimorũ hominũ cõtumacia eſt, atq; ambitio, & Luciferi arrogãtia? qui dicit, Ponã ſedẽ meã ad aquilonẽ, & ero ſimilis altiſſimo. Iam poſuiſtis uobis ſedẽ ad aquilonẽ? iam ſimiles mihi eſtis? & niſi fallor etiã maiores. At enim iureiurando adacti ſumus ad promittendũ. Vos adegiſtis? an mihi erat integrũ nolle iurare ac promittere, cui proponebat̃ conditio? Si regni poſſeſſionem uellem iurandum pariter ac promittendũ? Quid ſi non promittam? rex non ero? Videtis quo nam modo promittere cogitis, ac iurare, immo peierare. Peierare enim eſt, nõ ex animi ſententia iurare. Cuius tñ rei penes uos culpa eſt, nulla penes me. Ego enim id me pſtiturum promiſi (neq; aliter licebat) quatenus iuſtum ſit. Nunc regni leges, quas iuraui de cõſeruando patrimonio regis, hoc me præſtare prohibent. Quas infringere, q̃ iſtud iuſiurandũ, maius crimen eſt. Nam de ſuperioribus regibus quorũ culpa aut neceſſitate in hoc deuentũ eſt, nolo dicere. Non enim regum nomina, ſed egregia facinora habent authoritatem. Illi nauẽ hanc ad ſuũ iudiciũ moderati ſunt. Ego qui nunc eius clauũ teneo, nõ exẽplum, ſed rationẽ ſequar. Iuraui, ſi recte ſeruandũ eſt, ſi ſecus, corrigẽdum. Neq; enim iuſiurandum eſt, quod nec ius, nec iurandũ eſt. Sed quid ego aduerſus hũc diſputo, qui nõ modo rationibus, ſed minis mecũ agere auſus eſt, & tumultum ciuitatis, & cedem meorũ oſtendere? Hoc plus eſt, q̃ uectigalis iura defendere. Secede pauliſper in conclaue illud interius. Ille ubi introiit, ut poſtea retulit, circumferebat oculos, ſi quem laqueum, ſi quem gladium, ſi quem humorem, ubi præfocaretur, ſi quam feneſtram, qua præcipitaretur, uideret. Omnia imaginabatur, omnia timebat, omnẽ ſonũ ſtrepitumq; horrebat, tanq̃ nex ſibi iam iam

inferretur: & uerba regis apud ſe uoluentem aduẽtus ſui pœnitere incœperat. Interea rex cũ cæteris conſultabat. Omnes obſecrabant, præcipue Garaus Ceruellio præſes Cataloniæ, Guillelmus Raimundus Moncada, Bernardus Caprera, ne quid in conſiliarium ciuitatis male conſuleret, neue præſentẽ furorem plebis imperitæ magis irritaret: daret rei ſpaciũ, nõdum adeſſe maturitatẽ. Quod nũc negant, id ultro poſtea delaturos. Motũ plebis eſſe torrenti ſimilem, qui ad breue tempus inflatus perennibus aquis concitatius fertur: mox æſtũ ac feruorem perditurus: cogitaret quod ipſe perſpicere poterat, necdum tantum beneuolentiæ contractũ eſſe inter ſe & gentem Catalanã, ut onus hoc libentibus animis poſſent accipere. Eius rei cauſam eſſe ꝙ aliter q̃ fert eoꝝ cõſuetudo, parũ ſe familiarem præbuerit, ob ingentes fortaſſe curas atq; occupationes tot regnorũ. Additum quoq; eſt, non eſſe tentandũ quid facere audeant, qui primigenio dicere auſi ſunt die quodam in diſſentione de ſupplicio ſontis cuiuſdam, nondum exiccatum eſſe atramentũ, quo exarata ſunt inſtrumenta declarationis de ſucceſſione, & prę̃ter leges moreſq; iã fieri. Ignorabat id rei ipſe rex. Nãq; eo in tẽpore in caſtris agebat. Quã audita uehementer cõmotus iuſſit euocari Ceuilleriũ, ad certam ſe mortem euocari opinantem. Atq; ei prope exangui, & timore ipſo uultus habitu atq; inceſſu declarãti, inquit, Quid ita mortis metu apud te ipſum non uideris eſſe, qui tibi pulchram ac glorioſam contra regem tuum mortem ducis? Ne timeto, uiue, ut collegis tuis atq; ciuibus reſpondeas, uectigalia ueſtra uobis incolumia eſſe, meq; cedente ab hac pugna penes uos quidẽ eſſe uictoriam, ſed nõ tñ de me triũphaturos. His dictis Ceuillerius abiit ueluti qui de mediis hoſtium telis ægre elapſus eſt. Quem timorem magna apud ciues gloria compenſauit. Et ſane ſi pro patria contendiſſe dicendus eſt, eximiam magnanimitatis meruit laudem. Hunc ſubſecuti ſunt Garaus pręſes, & Guillelmus Mõcada.

Vectigalq; ex ſuo pernumerauerunt, ne regẽ illi qui ſibi ſolui utiq; uolebant, ſoluere coegiſſe uiderentur. Poſtero die rex nullis, præter domeſticos, præmonitis, ex urbe exceſſit, lectica uectus. Id cum palam factum eſt in ciuitate partim lætabantur ꝙ tanta tempeſtas ſedata eſſet, partim uicem regiæ dignitatis dolebant, ꝙ tali a ſuis ciuibus contumelia afficeretur, ſuccenſebantq; ſuperbiæ atq; auaritiæ magiſtratuum. Partim, & hi pleriq; omnes, dolebant uicem ſuam, qui permagnis queſtibus ex regis abſentia fraudarentur. Enimuero quemadmodum in præſenti certamine ciues fauebant cauſæ ciuitatis, ita poſtq̃ reſedit feruor animorum ad repentinum turbati regis diſceſſum, æquam fuiſſe cauſam eius affirmabant. Mittunt ergo qui orent, ne diſcedat ab eorum ſolo, neue hunc immodum declaret infenſo ſe in ſuam ciuitatẽ animo eſſe. Futuros ſe in officio penſaturos obſequiis aliis, ſi quid offendiſſent. Hi cum regem circiter ſex millia paſſuum extra murũ nacti eſſent, breui reſponſione remiſſi ſunt. Sunt qui dicant eum reſpondiſſe, ſi rediret (ut petebant) illorum malo redditurũ, & ſi uiueret, Barcellonam caſtigaturum. Sed non perinde compertum eſt, ut pro uero queat affirmari. Et ſi dictum eſt, non niſi inter intimos dictum, ut aliquo potius familiarium uicem regis indignantium dictum eſt. atq; ab aliis exceptum. Ideo non ita pro magno habitum. Vbi ad Aquamlatam uenit, quod oppidum Barcellona abeſt paulo plus itinere diei, grauius ægrotare cœpit. Quem ad locum accurrit Alfonſus filius: nam Petrus aderat: duo ſecundus ac tertius in Caſtella cum patruele degebant. Sancius paucis antea diebus, ſed pater ignorabat, calculo deceſſerat paterno morbo. Hũc deus ita præmiſit, ut mortuũ patrẽ in alio ſeculo exciperet, iocũdus ac gratus poſt mortem: qui moriẽs, nullũ illi doloris uulnus inflixiſſet. Magnum itaq; patri morienti ſolatium fuit, neſciſſe Sanciũ defunctũ. Sed maius affuiſſe Alfonſum. In huius ore, in huius alloquio, in huius pietate,

acquieſcebat. Huius ſe præſentia exiſtimabat diutius uiuere. Huic illud mirabile, quod nō ab omnibus æque ac magnum eſt, ponderatur. teſtimonium reddidit. ex ſeptem liberis nulli magis obitum ſuum dolituꝝ eſſe, q̄ Alfonſo, qui defuncto patre, foret regnaturus. Ideoq; ſi non primigenius extitiſſet Alfonſus, huic quantum in ſe eſſet regnū relinqueret. Extracta eſt ualetudo duos circiter menſes, eoq; omnis nobilitas ſuorū regnorum atq; Caſtellæ non ad id modo oppidum confluxerat, ſed ad uicina quoq;. Nam cuncti ſedulitatem atq; officiū ſuum declarare ſtudebant nō tantum regi ſed filio. Ibi teſtamentū cōdidit. Legata plurima reliquit, religioſa pleraq;, ita ut non ſuppeterent pecuniæ, quas relinquebat. Ante ſe mortuum ſtipendioꝝ quæ domeſticis atq; officialibus quocunq; ex tempore debebantur, pernumerari uoluit: & ab illis ipſis certior fieri an pernumerata eſſent. Hæc atq; cætera quæ ad animæ ſalutem, ad domus incolumitatem, ad regni ſtabilitatem pertinebant, ubi prouidit, inter ſuoꝝ colloquia atq; amplexus ad extremum uſq; halitum plane loquēs, uelut in ſoporem ſolueretur, animam efflauit, quarto nonas Aprilis anni ſextidecimi poſt milleſimum quadringenteſimumq;. Cuius obitu præmaturo magnam non ſolum Hiſpania illa, uerum etiam nomē chriſtianum iacturam fecit. Nemo enim regum Ferdinando maturius Granatam, ne dicamus Africā ſubegiſſet. Siquidem conſtituerat non magis numero q̄ delectu militum Aragoniæ atq; Caſtellæ Granatam urbem obſidere, binis e regione poſitis caſtris, unis Aragonum, alteris Caſtellanoꝝ, ut certatim pro gloria gentis uel religionis dimicarēt. Sed nōnunq̄ optimi principes culpa populoꝝ ab æterno iudice ſubtrahunt. Nā magis ſubditoꝝ q̄ ſua eū uiuere intererat. Cuius fere uita, ſicut in pleriſq; licet ex iocundis ſane fuit triſtibuſq; pmixta. Etenim Ferdinād9 rege p̄re ort9 fuit, ſed illū ante tp̄s amiſit. Ornamēta ſortitus eſt aī corpiſq;, ſed ea apud fratrē minus fauorabilia fuerunt. Felix fuit prouētu

liberorꝫ. ſed ob hoc liuore proximorꝫ perſtrictus. Vidit filium regis generum, ſed ne ſpe laberetur extimuit. Rurſus, ut a malis incipiẽtes in bonis deſinamus, in adminiſtratione regni ac belli a fratre præteritus eſt. ſed amicorum præſidio ſua uirtus nõ eſt deſtituta. Proditus ad Setanillium, ſed aliis uictoriis cladem compenſauit. Ad Anticheram ſæpe fruſtratus, ad extremum uoti compos effectus eſt. Rurſuſq́ꝫ regnum hereditarium ſperauit, ſed multis difficultatibus eſt iactatus. Adeptus eſt poſſeſſionem regni, ſed rebelles cũ magno ſtatus ſui periculo compeſcere neceſſe habuit. Diadema cum tanto pompæ ſplendore accepit, nuptiaſq́ꝫ celeberrimas filii uidit, ſed ſubito morbo decubuit. Aſpexit Cæſarem in domo ſua & papam, regiam opem auxiliumq́ꝫ deprecãtem. ſed contumacia ſuorum exulceratus eſt. Ita quicquid ex iuſto uitæ ſpacio ſupererat, ut multa læta, ſic multa fortaſſis triſtia fuiſſet expertus. Veluti illud ꝙ ex quinq́ꝫ filiis, quaſi dexteræ digitis, unum iam ſe perdidiſſe reſciſſet. Qđ ſi queãdmodũ a ſapientibus dictum eſt, acerbiora ſunt aduerſa, q̃ iocundiora proſpera, dicamus præclare cũ Ferdinando eſſe actum, ꝙ uiridis adhuc & in media ætate exceſſit e uita. cum præſertim hoc ſecum gaudium tulerit, ꝙ tribus regibus proximis denegatũ erat, ut filio regnum per manus traderet. ne dicam tali filio, quali nemo unq̃ meliore gloriatus eſt. Fuit autem Ferdinandus natura ſane ſublimi, ab omni tamen remota faſtu animo fidenti atq́ꝫ intrepido, ſed aduerſus iuſtitiam ueritatemq́ꝫ demiſſo ac puſillo. In contumaces nocẽteſq́ꝫ uehemens. ſed erga eos qui allegarent neceſſitudines, paupertatẽ, morbum, ætatem, aliaſq́ꝫ miſericordiæ cauſas clementiſſimus. amator bellicæ gloriæ, ſed ita ut pacem præoptaret. Liberalis inter primos, ſed nõ niſi religionis ac meriti cauſa. in admittendis ad intima domus turbis procerũ, & exercenda familiariter cum plurimis conſuetudine non ita facilis, ut reges ſuperiores extiterant. Sed qui nunq̃ claudi fores uoluerit his qui ſe indi-

gerent· & in cœtu aut in itinere faciendo, ſiquem non facile poſſe accedere uidebat, iuberet homini uiam aperiri, & ad loquendum hortaretur, comiterq; & audiret & reſponderet. Ab obſcęnitate non factorum modo, ſed etiam dictorum ita abhorrens, ut pene nimius putaretur. Cibi uiniq; nullo paratu ad gulam, ſed ob dignitatem perſonæ magnifico ac ſplédido. Veneris incredibili tẽperantia, &(ut affirmabant) intra matrimonii ſanctitatem. Nam ut incertum eſt, cum alia eũ fœmina poſt coniugium habuiſſe uſum, ita nulla non nocte cũ uxore cubaſſe compertum eſt. Neminem domeſticorum patiebatur ſcortum in domum ducere, licet cuncta ut reſciret flagitia domeſtica fieri nõ poterat. Si reſciebat, pręſenti pœna plectebat. Forte die quodam cum apud eum inter familiares controuerſia foret atq; altercatio, uter præſtantior in bello extitiſſet Hector an Achilles, interuenit Ioannes ferrandis, queſiuitq; quæ nam tanta omniũ altercatio eſſet, nemo enim non alterutri parti aderat, ubi controuerſiam audiuit, abſit (inquit) optime rex in hoc apud te quæri patiaris, & fortiſſimum omnium & longe præclariſſimum Hectorem cum fœdo ac flagitioſo Achille comparari. Qua admonitione adductus rex, edixit, ſiquis domi ſuæ Achillem nominaret, continuo eum nunq̃ reuerſurum exploderent. Caſte quidem rex ac relligioſe. ſed Ioannes imperite ſane atq; indocte, homo quidem grauis probuſq; ac ſtrenuus, ſed idiota. Apud Homerum quidem, qui hæc ſcripſit longe abhorrent Achillles ac Patroclus ab omni ſuſpitione flagitii. Quoꝝ alter non modo Hectorem, ſed omnes Troianos, auxiliareſq; principes atq; exercitus ſolus fugauit. & niſi dii obſtitiſſent contrucidaſſet, ita ut ne unus quidem fuerit ſuperfuturus. Alter qui aliquantulo maior natu erat, aut par Hectori fuit, aut fortior. Qualis fuit etiam Agamẽnon. Nam Aiacem atq; Diomedem fortiores Hectore fuiſſe, qui eundem poetam ſumpſerunt in manus, nõ ambigunt. Itaq; in hoc errore non qui accepit, ſed

qui dedit conſilium repræhendendus eſt. Fuit enim Ferdinã dus parum excultus litteris, ſed ut illo ſeculo, & ut in Hiſpania nobilitate nõ indoctus. doctorum tamen mirifice fautor, & ſuorum ad ſtudia hortator. Nulli domeſticorum ſalarium numerari uoluit, niſi qui teſtimonium a ſacerdote attuliſſet eo anno ſe eſſe confeſſum, & corpus ac calicem domini cõmunicaſſe. In honorem beatiſſimæ uirginis ad Anticheram inſtituit, ut faſciam albam, quam ſtolam uocant, tranſuerſam ad pectus cum hydriala uolentes ferrent ab inſtitutore impoſitam, certa lege ieiuniorum ac precationum. Execrantium numina punitor acerrimus. Aleatores ut peſtes exoſus. Nihil enim boni uiri adeſſe exiſtimabat aleatoribus & blaſphemis. Pro abſentibus & quos ipſe miſiſſet, q̃ pro his qui aderant diligẽtior. Quippe qui ſcripta eoꝝ nõia in priuato quodã libello habebat. Et quoties quippiã uacaret, quod conferendũ eſſet, ad illud tanq̃ ad ephimeridem ſe conferebat. Nec petentibus ſtatim beneficia indulgebat. ſed duo hęc prius animaduertebat, an alteri indultum eſſet, & an alius dignior. Nihil intercedente pecunia cõtulit. Nam eius minime auarus. Auxitq; pecunia ſua, quam e Caſtella aduexerat, Aragoniam, Valentiam, Cataloniam. Ideoq; ægre ferebat non poſſe munificentiam conſuetam exercere in tanta prouentuũ exiguitate ex ſuis regnis. ſolitus dicere, non agere regem, qui non plusq̃ poſceretur donaret. In patrimonio regali tuendo tenax. quod qui alienarent, aiebat inimicos potius ſibi parare, q̃ amicos, quia ex ſubditis illos quoſdam regulos faceret. ſemper ſollicitos ac ſuſpicantes eorum iura licentiamq; iri deminutum. Statura fuit ſupra iuſtam, aſpectu graui ac ſuaui, colore candido, ſatis plenis membris ac ſatis robuſtis. Elatus autem eſt maiori funeꝝ põpa q̃ quiſpiã omnis memorię Aragonũ rex, inter proceres prope totius Hiſpaniæ, maioriq; & tempore & uiarum ſpatio. Plus enim triginta milibus paſſuum ab Aqualata remotum eſt templum ſanctę Mariæ ad populetũ,

ubi reges Aragoniæ ſepeliuntur. Ita Ferdinandus rex non in ſepulchra regum Caſtellæ ſuorum maiorum, ſed in regum Aragonię illatus eſt. Illinc nemo regũ, qui ex ea familia fuit, abeſt, præter Ferdinandũ. Et hic nemo rex adeſt, præter hũc eundem ex aliena familia.

FINIS.

ERRATA QVAEDAM INTER IMPRI MENDVM INSIGNIORA.

In ternione b

Charta prima uerſu 19 Oliſippona 25 Originem.

Ch. 5 14 in externam 16 progenero.

Ch. 5 59 ante portam.

c

Ch. 1 15 nõ nihil 22 ſtrenuiſſimum. 25 quo multitudo. 28 cupiebant. 33 idẽ faciunt. 36 aduerſas proras.

Ch. 2 65 relaxati.

d

Ch. 1 18 ϖαῖλας. 54 uincant.

Ch. 2 62 impreſſione.

e

Ch. 2 58 a tergo.

Ch. 4 30 centonibus 45 fortunam.

f

Ch. 5 41 felicitate.

g

Ch. 1 55 magis uiris.

Ch. 1 4 nationes eius ac prouincias.

h

Ch. 4 59 Cataloniæ.

i

Ch. 2 25 Cum in cõtentionem ueniſſent, iudicatus eſt. Mancus uidetur eſſe locus, ac ſuſtituendum uerbum, habere, aut aliud non abſimile.

k

Ch. 5 47 uendicamus.

l

Ch. 2 42 Certum eſt mihi.

Ch. 3 4 Sicubi unq̄.
m
Ch. 1 54 regnum ſuum. 55 & 56 faucndo.
Ch. 2 59 quottidiano.

ROMAE IN AEDIBVS MARCELLI
SILBER ALIAS FRANCK
MENSE FEBR.
M. D. XX.

NE QVIS AVTEM AB AEDITIONE noſtra in quinquennium hoſce tris excudat libros, cautum eſt edicto Leonis. X. pont.opt.max. cuius etiam auſpiciis, nulla fere tam ſepoſita religionis noſtræ natio eſt, quæ iam a Romanorum litteris abhorreat.

80

- GIU 1969

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA